<u>અસ્વીકરણ</u>: સ્થાનિક ભાષામાં અનુવાદિત આ ચુકાદા/હુકમનો હેતુ પક્ષકારોને તેમની ભાષામાં જાણકારી ઉપલબ્ધ કરાવવા માત્રનો છે અને તેનો અન્યથા ઉપયોગ થઇ શકશે નહિ. અન્ય તમામ વ્યવહારિક તેમજ સરકારી ઉદ્દેશો માટે મૂળ અંગ્રેજી ચુકાદો/હુકમ જ પ્રમાણિત અને માન્ય રહેશે.

<u>DISCLAIMER:</u> The translated judgement in vernacular language is meant for the restricted use of the litigant to understand it in his/ her language and may not be used for any other purpose. For all practical and official purposes, the English version of the judgement shall be authentic and shall hold the field for the purpose of execution and implementation.

==========

એન.સી.ટી. દિલ્હી સરકાર

વી.

યુનિયન ઓફ ઇન્ડિયા

(સિવિલ અપીલ નંબર ૨૩૫૭ ઓફ ૨૦૧૭)

૧૧ મે, ૨૦૨૩

[ડૉ.ધનંજય વાય ચંદ્રચુડ, સીજેઆઈ, એમ. આર. શાહ, કૃષ્ણા મુરારી, હિમા કોહલી અને પામિદિઘંતમ શ્રી નરસિમ્હા, ન્યાયમૂર્તિ શ્રીઓ]

ભારતનું બંધારણઃસાતમી અનુસૂચિ.સૂચિ II, એન્ટ્રી ૪૧.અનુચ્છેદ ૨૩૯ એએ (૩(એ)).એન.સી.ટી. દિલ્હી.સેવાઓ પર નિયંત્રણ.સંઘ અને રાજ્ય વચ્ચે સત્તાનું વિતરણ.આઇએએસ (કેડર) નિયમો, ૧૯૫૪. ભારતીય વહીવટી સેવા (કેડર શક્તિનું નિર્ધારણ) નિયમો, ૧૯૫૫. નિયમ ૨ (સી).અખિલ ભારતીય

સેવાઓ (સંયુક્ત કેડર) નિયમો ૧૯૭૨. કેન્દ્રીય ગૃહ મંત્રાલયે ૨૧ મે ૨૦૧૫ના રોજ એક જાહેરનામું બહાર પાડ્યું હતું જેમાં જોગવાઈ કરવામાં આવી હતી કે એન. સી. ટી. દિલ્હીના લેફ્ટનન્ટ ગવર્નર "જાહેર વ્યવસ્થા", "પોલીસ" અને "જમીન" ઉપરાંત "સેવાઓ" પર નિયંત્રણનો ઉપયોગ કરશે. જાહેરનામાને હાઈકોર્ટ સમક્ષ પડકારવામાં આવ્યો હતો જેણે બદલામાં જાહેરનામાની બંધારણીયતાને સમર્થન આપ્યું હતું. ઉચ્ચ અદાલતે જાહેર કર્યું કે 'સેવાઓ' સાથે સંકળાયેલી બાબતો દિલ્હીની રાષ્ટ્રીય રાજધાની ક્ષેત્રની વિધાનસભાના કાર્યક્ષેત્રની બહાર આવે છે. અપીલ દાખલ કરવા પર, આ અદાલતની બે ન્યાયાધીશોની ખંડપીઠે વિભાજિત ચુકાદો આપ્યો હતો. આથી આ પ્રશ્ન બંધારણીય બેન્ચ સમક્ષ વિચારણા માટે આવ્યો હતો. યોજાયો હતોઃઅખિલ ભારતીય સેવાઓ અથવા સંયુક્ત કેડર સેવાઓના સંબંધિત નિયમોમાં "રાજ્ય સરકાર" ના સંદર્ભો, જેમાંથી રાષ્ટ્રીય રાજધાની ક્ષેત્ર દિલ્હી (એન. સી. ટી. ડી.) એક ભાગ છે અથવા જે એન. સી. ટી. ડી. ના સંબંધમાં છે, તેનો અર્થ એન. સી. ટી. ડી. ની સરકાર થશે. તે સ્પષ્ટ છે કે એન. સી. ટી. ડી. ની વિધાનસભા રાજ્ય સૂચિમાંના તમામ પ્રવેશો પર વિશિષ્ટ કાયદાકીય સત્તાઓનો ઉપયોગ કરતી નથી.તે માત્ર સીમાંકિત બંધારણીય ક્ષેત્રમાં જ તેની કાયદાકીય શક્તિનો ઉપયોગ કરી શકે છે.એન. સી. ટી. ડી. ની સરકારની જવાબદારી છે કે તે દિલ્હીની જનતાની ઇચ્છાને અભિવ્યક્ત કરે જેમણે તેને ચૂંટી હતી.તેથી, આદર્શ નિષ્કર્ષ એ હશે કે દિલ્હી રાષ્ટ્રીય રાજધાની ક્ષેત્રની સરકાર (જી. એન. સી. ટી. ડી.) નું "સેવાઓ" પર

નિયંત્રણ હોવું જોઈએ, જે તેના કાયદાકીય ક્ષેત્રની બહારના વિષયોને બાકાત રાખવાને આધીન છે.એન. સી. ટી. ડી. એ પહેલેથી જ રાજ્ય સૂચિની એન્ટ્રી ૪૧ સંબંધિત તેની કાયદાકીય શક્તિનો ઉપયોગ કર્યો છે.એન. સી. ટી. ડી. એન્ટ્રી ૪૧ હેઠળ "સેવાઓ" ના સંદર્ભમાં કાયદાકીય અને કાર્યકારી સત્તા ધરાવે છે.એન્ટ્રી ૪૧ પર એન. સી. ટી. ડી. ના નિયંત્રણની કાયદાકીય અને કાર્યકારી સત્તા "જાહેર વ્યવસ્થા", "પોલીસ" અને "જમીન" સંબંધિત સેવાઓ સુધી વિસ્તરશે નહીં.જો કે, ભારતીય વહીવટી સેવાઓ અથવા સંયુક્ત કેડર સેવાઓ જેવી સેવાઓ પર કાયદાકીય અને કાર્યકારી સત્તા, જે પ્રદેશના રોજિંદા વહીવટની દ્રષ્ટિએ એન. સી. ટી. ડી. ની નીતિઓ અને દ્રષ્ટિકોણના અમલીકરણ માટે સુસંગત છે, તે એન. સી. ટી. ડી. પાસે રહેશે. એન. સી. ટી. ડી. દ્વારા તેમની ભરતી કરવામાં ન આવી હોય તો પણ તે હેઠળના અધિકારીઓ એન. સી. ટી. ડી. માં સેવા આપી શકે છે. લેફ્ટનન્ટ ગવર્નર એન. સી. ટી. ડી. ના કાયદાકીય અવકાશની અંદરની બાબતોના સંબંધમાં એન. સી. ટી. ડી. ના મંત્રીમંડળની સહાય અને સલાહથી બંધાયેલા છે. એન. સી. ટી. ડી. પાસે સૂચિ II માં એન્ટ્રી ૪૧ હેઠળ "સેવાઓ" ('જાહેર વ્યવસ્થા', 'પોલીસ' અને 'જમીન' સિવાય) પર કાયદાકીય સત્તા હોવાથી, લેફ્ટનન્ટ ગવર્નર સેવાઓ પર જી. એન. સી. ટી. ડી. ના નિર્ણયોથી બંધાયેલા રહેશે.સંબંધિત નિયમોમાં સેવાઓ ('જાહેર વ્યવસ્થા', 'પોલીસ' અને 'જમીન' સંબંધિત સેવાઓ સિવાય) પર 'લેફ્ટનન્ટ ગવર્નર' ના કોઈપણ સંદર્ભનો અર્થ એ થશે કે જી. એન. સી. ટી. ડી. વતી કામ કરતા

લેફ્ટનન્ટ ગવર્નર.

ભારતનું બંધારણઃઅનુચ્છેદ ૨૩૯ એએ, ૨૩૯ એએ (૩ (બી)) અને ૨૩૯ એએ (૭).અનુચ્છેદ ૨૩૯ એએમાં "જ્યાં સુધી આવી બાબત કેન્દ્રશાસિત પ્રદેશોને લાગુ પડે છે" શબ્દસમૂહનું અર્થઘટન. યોજાયો હતોઃઅનુચ્છેદ ૨૩૯એએ (૩ (બી)) અને અનુચ્છેદ ૨૩૯એએ (૭) નો ઉદ્દેશ અને હેતુ સંસદને વિસ્તૃત કાયદાકીય ક્ષમતા પ્રદાન કરવાનો છે, જ્યારે તે રાષ્ટ્રીય રાજધાની ક્ષેત્ર દિલ્હી સરકાર (જીએનસીટીડી) ની વાત આવે છે, કારણ કે તે દેશની રાજધાની છે અને તેથી, તેને વિવિધ વિચારણાઓ સાથે વ્યવહાર કરવો આવશ્યક છે."જ્યાં સુધી આવી કોઈ બાબત કેન્દ્રશાસિત પ્રદેશોને લાગુ પડે છે ત્યાં સુધી" શબ્દસમૂહનું પ્રતિબંધાત્મક રીતે અર્થઘટન કરવું એ વિધાનસભાના ચૂંટાયેલા સભ્યોની કાયદાકીય શક્તિને મર્યાદિત કરશે. આમ, મતદારોની ઇચ્છાને સંપૂર્ણ વેગ આપવા માટે રાષ્ટ્રીય રાજધાની ક્ષેત્ર દિલ્હી (એન.સી.ટી.ડી.) ની કાયદાકીય ક્ષમતાનું અર્થઘટન કરવું આવશ્યક છે.એન. સી. ટી. ડી. ની કાર્યકારી સત્તા તેની કાયદાકીય સત્તા સાથે સહ–વ્યાપક છે, એટલે કે, તે તમામ બાબતો સુધી વિસ્તરશે, જેના સંદર્ભમાં તેની પાસે કાયદો બનાવવાની સત્તા છે.અનુચ્છેદ ૨૩૯એએ (૩) માં 'જ્યાં સુધી આવી કોઈ બાબત કેન્દ્રશાસિત પ્રદેશોને લાગુ પડે છે' શબ્દસમૂહને રાજ્ય સૂચિ અથવા સમવર્તી સૂચિમાં પ્રવેશો પર એન. સી. ટી. ડી. ની કાયદાકીય સત્તાને વધુ બાકાત રાખવા માટે વાંચી શકાતો નથી, જે વિષયોને સ્પષ્ટપણે બાકાત

રાખવામાં આવ્યા છે.કેન્દ્રશાસિત પ્રદેશો.દિલ્હીનું એન. સી. ટી.

ભારતનું બંધારણ.અનુચ્છેદ ૨૩૯ એએ. અનુચ્છેદ ૨૩૯ એએ (૩) માં "આ બંધારણની જોગવાઈઓને આધિન" શબ્દસમૂહ. યોજાયો હતોઃઅનુચ્છેદ ૨૩૯એએ (૩) માં "આ બંધારણની જોગવાઈઓને આધિન" શબ્દસમૂહના સંદર્ભમાં, રાષ્ટ્રીય રાજધાની ક્ષેત્ર દિલ્હી (એન. સી. ટી. ડી.) ની કાયદાકીય સત્તા માત્ર મર્યાદિત નહીં પણ તેના વ્યાપક સિદ્ધાંતો અને જોગવાઈઓ દ્વારા નિર્દેશિત કરવાની છે.

ભારતનું બંધારણ. સંઘવાદ અને લોકશાહી. સહકારી સંઘવાદ. યોજાયો હતોઃસંઘવાદનું અમારૂ મોડેલ કેન્દ્રમાં સંઘ અને પ્રાદેશિક બંધારણીય રીતે માન્યતા પ્રાપ્ત લોકશાહી એકમો વચ્ચે સહકારની ભાવનાની અપેક્ષા રાખે છે. કેન્દ્ર અને રાષ્ટ્રીય રાજધાની ક્ષેત્ર દિલ્હી (એન. સી. ટી. ડી.) એ કેન્દ્ર અને રાજ્યોની જેમ જ સહયોગ કરવાની જરૂર છે. બંધારણના અર્થઘટને સંઘવાદ અને લોકશાહીની ભાવનાને એકસાથે વધારવી જોઈએ. સહકારી સંઘવાદની ભાવનામાં, ભારત સંઘે બંધારણ દ્વારા બનાવવામાં આવેલી સીમાઓની અંદર તેની સત્તાઓનો ઉપયોગ કરવો જોઈએ. એન. સી. ટી. ડી., જે સુઇ જેનરિસ ફેડરલ મોડેલ ધરાવે છે, તેને બંધારણ દ્વારા તેના માટે નિર્ધારિત ક્ષેત્રમાં કામ કરવાની મંજૂરી હોવી જોઈએ. સંઘ અને એન. સી. ટી. ડી. એક અનન્ય સંઘીય

સંબંધ ધરાવે છે. તેનો અર્થ એ નથી કે એન. સી. ટી. ડી. ને સંઘના એકમમાં માત્ર એટલા માટે સામેલ કરવામાં આવે છે કારણ કે તે "રાજ્ય" નથી.

ભારતનું બંધારણ.અર્થઘટન.યોજાયો હતોઃબંધારણની રચના એવી છે કે તે વિવિધ પ્રદેશોના હિતોને સમાવી લે છે.વિવિધ રાજ્યો અને કેન્દ્રશાસિત પ્રદેશોને વિશાળ બંધારણીય છત્ર પ્રદાન કરતી વખતે, તે વિવિધ પ્રદેશોની સ્થાનિક આકાંક્ષાઓને જાળવી રાખે છે."વિવિધતામાં એકતાનો ઉપયોગ માત્ર સામાન્ય બોલચાલમાં જ થતો નથી, પરંતુ તે આપણા બંધારણીય માળખામાં પણ સમાયેલો છે. બંધારણના અર્થઘટનમાં અંતર્ગત સિદ્ધાંતોને નોંધપાત્ર મહત્વ આપવું જોઈએ.

ભારતનું બંધારણઃભાગ ૧૫. લેખ ૩૦૮ અને ૩૬૭. સામાન્ય ખંડ અધિનિયમ , ૧૮૯૭. કલમ ૩ (૫૮).કેન્દ્રશાસિત પ્રદેશનો સમાવેશ.રાજ્યની વ્યાખ્યામાં.શું કેન્દ્રશાસિત પ્રદેશ ભારતના બંધારણના ભાગ ૧૫ ના હેતુ માટેનું રાજ્ય છે. યોજાયો હતોઃસામાન્ય અનુચ્છેદ અધિનિયમ ની અનુચ્છેદ ૩ (૫૮), બંધારણની અનુચ્છેદ ૩૬૭ (૧) ના આધારે, બંધારણમાં 'રાજ્ય' અભિવ્યક્તિના નિર્માણને લાગુ પડે છે, સિવાય કે બંધારણની કોઈ ચોક્કસ જોગવાઈના વિષય અથવા સંદર્ભમાં કંઈક પ્રતિકૂળ હોય.બંધારણના ભાગ XIV ના વિષય અથવા સંદર્ભમાં એવું કંઈ નથી જે કેન્દ્રશાસિત પ્રદેશોમાં તેની

અરજીને બાકાત રાખે.તેના બદલે, ખંડ ૩ (૫૮) હેઠળ પૂરી પાડવામાં આવેલી "રાજ્ય" ની સર્વસમાવેશક વ્યાખ્યાનો અમલ કેન્દ્રશાસિત પ્રદેશો માટે કલ્પના કરાયેલ બંધારણીય યોજનાને વ્યવહારુ બનાવશે.

કેન્દ્રશાસિત પ્રદેશો. સમાન શાસન માળખા ધરાવતા કેન્દ્રશાસિત પ્રદેશોનો એકસમાન વર્ગ અસ્તિત્વમાં નથી.

કેન્દ્રશાસિત પ્રદેશો.ભારતનું બંધારણ.અનુચ્છેદ ૨૩૯ એએ. નેશનલ કેપિટલ ટેરિટરી ઓફ દિલ્હી (એન.સી.ટી.ડી.).યોજાયો હતોઃતે અન્ય કેન્દ્રશાસિત પ્રદેશો જેવું નથી.અનુચ્છેદ ૨૩૯એએના આધારે, એન. સી. ટી. ડી. ને "સુઇ જેનરિસ" નો દરજ્જો આપવામાં આવ્યો છે, જે તેને અન્ય કેન્દ્રશાસિત પ્રદેશોથી અલગ પાડે છે.એન. સી. ટી. ડી. ની વિધાનસભા સૂચિ II ની સ્પષ્ટ રીતે બાકાત એન્ટ્રીઓ સિવાય સૂચિ II અને સૂચિ III માં એન્ટ્રીઓ પર ક્ષમતા ધરાવે છે. સૂચિ ૧ની એન્ટ્રીઓ ઉપરાંત, સંસદ એન. સી. ટી. ડી. ના સંબંધમાં સૂચિ ૨ અને સૂચિ ૩ની તમામ બાબતો પર કાયદાકીય ક્ષમતા ધરાવે છે, જેમાં અનુચ્છેદ ૨૩૯એ. એ. (૩) (એ) ના આધારે એન. સી. ટી. ડી. ના કાયદાકીય ક્ષેત્રની બહાર રાખવામાં આવેલી એન્ટ્રીઓનો સમાવેશ થાય છે.

કેન્દ્રશાસિત પ્રદેશો.નેશનલ કેપિટલ ટેરિટરી ઓફ દિલ્હી

(એન.સી.ટી.ડી.).એન.સી.ટી.ડી. ની કાર્યકારી સત્તા. યોજાયો હતોઃએન. સી. ટી. ડી. ની કાર્યકારી સત્તા તેની કાયદાકીય સત્તા સાથે સહ–વ્યાપક છે, એટલે કે, તે તમામ બાબતો સુધી વિસ્તરશે જેના સંદર્ભમાં તેની પાસે કાયદો બનાવવાની સત્તા છે.ભારત સંઘ પાસે સૂચિ II માં માત્ર ત્રણ એન્ટ્રીઓ પર કાર્યકારી સત્તા છે, જેના પર એન.સી.ટી.ડી. પાસે કાયદાકીય ક્ષમતા નથી.સૂચિ II અને સૂચિ III માં પ્રવેશના સંદર્ભમાં એન. સી. ટી. ડી. ની કાર્યકારી સત્તા બંધારણ દ્વારા અથવા સંસદ દ્વારા ઘડવામાં આવેલા કાયદા દ્વારા સંઘને સ્પષ્ટ રીતે આપવામાં આવેલી કાર્યકારી સત્તાને આધિન રહેશે.

કેન્દ્રશાસિત પ્રદેશો.નેશનલ કેપિટલ ટેરિટરી ઓફ દિલ્હી (એન.સી.ટી.ડી.)."સેવાઓ" પર કાયદાકીય અને વહીવટી સત્તા.યોજાયો હતોઃએન. સી. ટી. ડી. પાસે "સેવાઓ" પર કાયદાકીય અને કાર્યકારી સત્તા છે, એટલે કે સાતમી અનુસૂચિની સૂચિ II ની એન્ટ્રી ૪૧ કારણ કેઃ(i) સામાન્ય કલમ અધિનિયમ ૧૮૯૭ની કલમ ૩ (૫૮) હેઠળ રાજ્યની વ્યાખ્યા બંધારણના ભાગ XIV માં "રાજ્ય" શબ્દને લાગુ પડે છે.આમ, ભાગ XIV કેન્દ્રશાસિત પ્રદેશોને લાગુ પડે છે; અને (ii) અનુચ્છેદ ૩૦૯ ની જોગવાઈ હેઠળ નિયમ બનાવવાની શક્તિનો ઉપયોગ રાજ્ય સૂચિની એન્ટ્રી ૪૧ પર કાયદો બનાવવા માટે યોગ્ય અધિકારીની કાયદાકીય શક્તિને દૂર કરતું નથી.ભારતનું બંધારણ.અનુચ્છેદ ૩૦૯ અને સાતમી અનુસૂચિ, સૂચિ II, પ્રવેશ ૪૧.

સંદર્ભનો જવાબ આપતા કોર્ટે કહ્યું:

૧.૧ એન્ટ્રી ૪૧ પર એન. સી. ટી. ડી. ની કાયદાકીય અને કાર્યકારી સત્તા "જાહેર વ્યવસ્થા", "પોલીસ" અને "જમીન" સંબંધિત સેવાઓ સુધી વિસ્તરશે નહીં.જો કે, ભારતીય વહીવટી સેવાઓ અથવા સંયુક્ત કેડર સેવાઓ જેવી સેવાઓ પર કાયદાકીય અને કાર્યકારી સત્તા, જે પ્રદેશના રોજિંદા વહીવટની દ્રષ્ટિએ એન. સી. ટી. ડી. ની નીતિઓ અને દ્રષ્ટિકોણના અમલીકરણ માટે સુસંગત છે, તે એન. સી. ટી. ડી. પાસે રહેશે. એન. સી. ટી. ડી. દ્વારા તેમની ભરતી કરવામાં ન આવી હોય તો પણ તે હેઠળના અધિકારીઓ એન. સી. ટી. ડી. માં સેવા આપી શકે છે. આવી સ્થિતિમાં, ઉદાહરણ તરીકે કેટલાક નિયમોનો ઉલ્લેખ કરવો સુસંગત રહેશે, જે કેન્દ્ર અને રાજ્યો વચ્ચે અખિલ ભારતીય અથવા સંયુક્ત કેડર સેવાઓના નિયંત્રણનું સ્પષ્ટ રીતે સીમાંકન કરે છે.અન્ય રાજ્યોની જેમ એન. સી. ટી. ડી. પણ સરકારના પ્રતિનિધિ સ્વરૂપનું પ્રતિનિધિત્વ કરે છે.એન. સી. ટી. ડી. ના વહીવટમાં ભારત સંઘની સંડોવણી બંધારણીય જોગવાઈઓ દ્વારા મર્યાદિત છે, અને આગળનું કોઈપણ વિસ્તરણ શાસનની બંધારણીય યોજનાની વિરુદ્ધ હશે. [પેરા ૧૬૦] [૫૭૯–એચ; ૫૮૦–એ–સી]

૧.૨ ભારતીય વહીવટી સેવા (કેડર) નિયમો, ૧૯૫૪નું ઉદાહરણ, જે આઈ. એ. એસ. અધિકારીઓની નિયુક્તિ સાથે સંબંધિત છે.નિયમ ૨ (એ) 'કેડર

અધિકારી' ને આઇએએસના સભ્ય તરીકે વ્યાખ્યાયિત કરે છે. નિયમ ૨ (બી) 'કેડર પોસ્ટ' ને ભારતીય વહીવટી સેવા (કેડર શક્તિનું નિર્ધારણ) નિયમો, ૧૯૫૫ ની અનુસૂચિમાં દરેક કેડરની આઇટમ I હેઠળ નિર્દિષ્ટ કોઈપણ પોસ્ટ તરીકે વ્યાખ્યાયિત કરે છે.નિયમ ૨ (સી) 'રાજ્ય' ને બંધારણની પ્રથમ અનુસૂચિમાં નિર્દિષ્ટ રાજ્ય તરીકે વ્યાખ્યાયિત કરે છે અને તેમાં કેન્દ્રશાસિત પ્રદેશનો સમાવેશ થાય છે.નિયમ ૨ (ડી) સંયુક્ત કેડરના સંબંધમાં 'સંબંધિત રાજ્ય સરકાર' ને વ્યાખ્યાયિત કરે છે, જેનો અર્થ સંયુક્ત કેડર ઓથોરિટી થાય છે.'જોઇન્ટ કેડર ઓથોરિટી' નું બંધારણ અને રચના અખિલ ભારતીય સેવાઓ (જોઇન્ટ કેડર) નિયમો ૧૯૭૨ના સંદર્ભમાં સમજવામાં આવે છે.૧૯૭૨ના નિયમો "કેન્દ્રશાસિત પ્રદેશોના સંયુક્ત કેડર સિવાયના રાજ્યોના કોઈપણ જૂથ માટે રચાયેલ સંયુક્ત કેડર" ને લાગુ પડે છે." આઈ. એ. એસ. (કેડર) નિયમો ૧૯૫૪ ના નિયમ ૩ માં દરેક રાજ્ય અથવા રાજ્યોના જૂથ માટે 'રાજ્ય કેડર' અથવા 'સંયુક્ત કેડર' તરીકે કેડરની રચનાની જોગવાઈ કરવામાં આવી છે.નિયમ ૫ કેન્દ્ર સરકારને વિવિધ કેડરમાં કેડર અધિકારીઓની ફાળવણી કરવાની સત્તા આપે છે.નિયમ ૫ (૧) ની દ્રષ્ટિએ, વિવિધ કેડરમાં કેડર અધિકારીઓની ફાળવણી કેન્દ્ર સરકાર દ્વારા રાજ્ય સરકાર અથવા સંબંધિત રાજ્ય સરકાર સાથે પરામર્શ કરીને કરવામાં આવશે.નિયમ ૭ જણાવે છે કે કેડર હોદ્દાઓ પરની તમામ નિમણૂકો "સિવિલ સર્વિસીસ બોર્ડની ભલામણ પર"–રાજ્ય સરકાર દ્વારા "રાજ્ય કેડરના કિસ્સામાં" અને સંબંધિત રાજ્ય સરકાર દ્વારા, નિયમ ૨ (ડી) માં

વ્યાખ્યાયિત કર્યા મુજબ, "સંયુક્ત કેડરના કિસ્સામાં" કરવામાં આવશે.નિયમ ૧૧એ હેઠળ, "તે રાજ્યની સરકાર" ને "કોઈપણ બંધારણીય રાજ્યોની બાબતોના સંબંધમાં સેવા આપતા" સંયુક્ત કેડર સેવાના સભ્યોના સંબંધમાં નિયમ ૭ (અને અન્ય ઉલ્લેખિત નિયમો) હેઠળ નિર્ણયો લેવાની સત્તા આપવામાં આવી છે.નિયમો ૨,૭ અને ૧૧એ નું સંયુક્ત વાંચન સૂચવે છે કે રાજ્ય કેડર તેમજ બંધારણીય રાજ્યની સંયુક્ત કેડરની અંદર પોસ્ટિંગ "તે રાજ્યની સરકાર" દ્વારા કરવામાં આવશે, એટલે કે, યોગ્ય રીતે ચૂંટાયેલી સરકાર દ્વારા.અમારા કિસ્સામાં તે એન. સી. ટી. ડી. ની સરકાર હશે. તે મુજબ એવું માનવામાં આવે છે કે અખિલ ભારતીય સેવાઓ અથવા સંયુક્ત કેડર સેવાઓના સંબંધિત નિયમોમાં "રાજ્ય સરકાર" ના સંદર્ભો, જેમાંથી એન. સી. ટી. ડી. એક ભાગ છે અથવા જે એન. સી. ટી. ડી. ના સંબંધમાં છે, તેનો અર્થ એન. સી. ટી. ડી. ની સરકાર થશે. [પેરા ૧૬૧] [૫૮૦–સી–એચ; ૫૮૧–એ–બી]

૧.૩ અનુચ્છેદ ૨૩૯એએ અને ૨૦૧૮ની બંધારણીય ખંડપીઠે આપેલા ચુકાદાને ધ્યાનમાં રાખીને, ઉપરાજ્યપાલ એન. સી. ટી. ડી. ના કાયદાકીય અવકાશની અંદરની બાબતોના સંબંધમાં એન. સી. ટી. ડી. ના મંત્રીમંડળની સહાય અને સલાહથી બંધાયેલા છે. એન. સી. ટી. ડી. પાસે સૂચિ II માં એન્ટ્રી ૪૧ હેઠળ "સેવાઓ" ('જાહેર વ્યવસ્થા', 'પોલીસ' અને 'જમીન' સિવાય) પર કાયદાકીય સત્તા હોવાથી, લેફ્ટનન્ટ ગવર્નર સેવાઓ પર જી. એન. સી. ટી. ડી.

ના નિર્ણયોથી બંધાયેલા રહેશે.સ્પષ્ટ કરવા માટે, સંબંધિત નિયમોમાં સેવાઓ ('જાહેર વ્યવસ્થા', 'પોલીસ' અને 'જમીન' સંબંધિત સેવાઓ સિવાય) પર 'લેફ્ટનન્ટ ગવર્નર' ના કોઈપણ સંદર્ભનો અર્થ એ થશે કે જીએનસીટીડી વતી કામ કરતા લેફ્ટનન્ટ ગવર્નર. [પેરા ૧૬૨] [૫૮૧–સી–ડી]

૨. ઉપરોક્ત ચર્ચાને ધ્યાનમાં રાખીને, તારણો નીચે મુજબ છેઃ(a) સમાન શાસન માળખા ધરાવતા કેન્દ્રશાસિત પ્રદેશોનો એકસમાન વર્ગ અસ્તિત્વમાં નથી; (b) એન.સી.ટી.ડી. અન્ય કેન્દ્રશાસિત પ્રદેશો જેવો નથી.અનુચ્છેદ ૨૩૯ એએના આધારે, એન. સી. ટી. ડી. ને "સુઇ જેનરિસ" નો દરજ્જો આપવામાં આવ્યો છે, જે તેને અન્ય કેન્દ્રશાસિત પ્રદેશોથી અલગ પાડે છે; (સી) એન. સી. ટી. ડી. ની વિધાનસભા સૂચિ II ની સ્પષ્ટ રીતે બાકાત એન્ટ્રીઓ સિવાય સૂચિ II અને સૂચિ III માં એન્ટ્રીઓ પર ક્ષમતા ધરાવે છે. સૂચિ–૧ની એન્ટ્રીઓ ઉપરાંત, સંસદ એન. સી. ટી. ડી. ના સંબંધમાં સૂચિ–૨ અને સૂચિ–૩ની તમામ બાબતો પર કાયદાકીય ક્ષમતા ધરાવે છે, જેમાં અનુચ્છેદ ૨૩૯એ. એ. (૩) (એ) ના આધારે એન. સી. ટી. ડી. ના કાયદાકીય ક્ષેત્રમાંથી બહાર રાખવામાં આવેલી એન્ટ્રીઓનો સમાવેશ થાય છે; (ડી) એન. સી. ટી. ડી. ની કાર્યકારી શક્તિ તેની કાયદાકીય શક્તિ સાથે સહ–વિસ્તૃત છે, એટલે કે, તે તમામ બાબતો સુધી વિસ્તૃત થશે, જેના સંબંધમાં તેની પાસે કાયદો બનાવવાની સત્તા છે; (ઇ) ભારત સંઘ પાસે સૂચિ–૨ની માત્ર ત્રણ એન્ટ્રીઓ પર કાર્યકારી સત્તા છે, જેના પર

એન. સી. ટી. ડી. નથી. કાયદાકીય ક્ષમતા ધરાવે છે; (એફ) સૂચિ II અને સૂચિ III માં પ્રવેશના સંદર્ભમાં એન. સી. ટી. ડી. ની કાર્યકારી સત્તા બંધારણ દ્વારા અથવા સંસદ દ્વારા ઘડવામાં આવેલા કાયદા દ્વારા સંઘને સ્પષ્ટ રીતે આપવામાં આવેલી કાર્યકારી શક્તિને આધિન રહેશે; (જી) અનુચ્છેદ ૨૩૯એ. એ. (૩) માં 'જ્યાં સુધી આવી કોઈ બાબત કેન્દ્રશાસિત પ્રદેશોને લાગુ પડે છે' તે શબ્દસમૂહને રાજ્ય સૂચિ અથવા સમવર્તી સૂચિમાં પ્રવેશ પર એન. સી. ટી. ડી. ની કાયદાકીય શક્તિને વધુ બાકાત રાખવા માટે વાંચી શકાતો નથી, જે વિષયોને સ્પષ્ટપણે બાકાત રાખવામાં આવ્યા છે; (એચ) "જોગવાઈઓને આધિન" શબ્દસમૂહના સંદર્ભમાં આ બંધારણની અનુચ્છેદ ૨૩૯એએ (૩) માં, એન. સી. ટી. ડી. ની કાયદાકીય સત્તા બંધારણના વ્યાપક સિદ્ધાંતો અને જોગવાઈઓ દ્વારા માત્ર મર્યાદિત નહીં પણ માર્ગદર્શન આપવામાં આવે છે; અને (i) એન. સી. ટી. ડી. પાસે "સેવાઓ" પર કાયદાકીય અને કાર્યકારી સત્તા છે, એટલે કે સાતમી અનુસૂચિની સૂચિ II ની એન્ટ્રી ૪૧ કારણ કેઃ(i) સામાન્ય કલમ અધિનિયમ ૧૮૯૭ની કલમ ૩ (૫૮) હેઠળ રાજ્યની વ્યાખ્યા બંધારણના ભાગ XIV માં "રાજ્ય" શબ્દને લાગુ પડે છે.આમ, ભાગ XIV કેન્દ્રશાસિત પ્રદેશોને લાગુ પડે છે; અને (ii) અનુચ્છેદ ૩૦૯ ની જોગવાઈ હેઠળ નિયમ બનાવવાની શક્તિનો ઉપયોગ રાજ્ય સૂચિની એન્ટ્રી ૪૧ પર કાયદો બનાવવા માટે યોગ્ય અધિકારીની કાયદાકીય શક્તિને દૂર કરતું નથી.[પેરા ૧૬૪] [૫૮૧–ઈ–એચ; ૫૮૨–એ–એફ]

શિવ કૃપાલ સિંહ વિરુદ્ધ વી. વી. ગિરી એર ૧૯૭૦ એસસી ૨૦૯૭:[૧૯૭૧] ૨ એસ. સી. આર. ૧૯૭. ઇન્ક્યુરિયમ દીઠ રાખવામાં આવે છે.

એનડીએમસી વિરુદ્ધ પંજાબ રાજ્ય ૧૯૯૭ (૭) એસસીસી ૩૩૯:[૧૯૯૬] ૧૦ પૂરક.એસસીઆર ૪૭૨; એસઆર બોમ્મઈ વિ.ભારત સંઘ (૧૯૯૪) ૩ એસ. સી. સી. ૧:[૧૯૯૪] ૨ એસસીઆર ૬૪૪. અનુસરવામાં આવ્યું.

એડવાન્સ ઇન્શ્યોરન્સ કોર્પોરેશન લિમિટેડ વિ. ગુરુદાસમલ (૧૯૭૦) ૧ એસસીસી ૬૩૩:[૧૯૭૦] ૩ એસ.સી.આર.એ. ૮૮૧; ટી.એમ.કાણીયા [૨૦૨૩] ૯ એસ.સી.આરએ. વિરુધ્ધ સી. આઈ. ટી. [૧૯૬૮] ૨ એસ. સી. આર. ૧૦૩; રાજેન્દ્ર દીવાન વિ. પ્રદીપ કુમાર રાનીબાલા [૨૦૧૯] ૧૭ એસ. સી. આર. ૧૦૮૯; આર. એસ. નાયક વિ. એ. આર. અંતુલે (૧૯૮૪) ૨ એસ. સી. સી. ૧૮૩:[૧૯૮૪] ૨ એસસીઆર ૪૯૫; ભારત સંઘ વિરુદ્ધ પ્રેમ કુમાર જૈન (૧૯૭૬) ૩ એસસીસી ૪૭૩:[૧૯૭૬] પૂરક.એસ. સી. આર. ૧૬૬. પર આધાર રાખ્યો.

આઈ. કે. સક્સેના વિરુદ્ધ મધ્ય પ્રદેશ રાજ્ય (૧૯૭૬) ૪ એસસીસી ૭૫૦: [૧૯૭૬] ૩ એસસીઆર ૨૩૭; ભારત સંઘ વિરુદ્ધ તુલસીરામ પટેલ (૧૯૮૫)

૩ એસસીસી ૩૯૮:[૧૯૮૫] ૨ પૂરક.એસસીઆર ૧૩૧; કૃષ્ણ કુમાર સિંહ વિરુદ્ધ બિહાર રાજ્ય (૨૦૧૭) ૩ એસસીસી ૧:[૨૦૧૭] ૫ એસસીઆર ૧૬૦; અમરિંદર સિંહ વિરુદ્ધ પંજાબ વિધાનસભા (૨૦૧૦) ૬ એસસીસી ૧૧૩:[૨૦૧૦] ૪ એસસીઆર ૧૧૦૫; સચિવ, જયપુર વિકાસ સત્તામંડળ વિરુદ્ધ દૌલત મલ જૈન (૧૯૯૭) ૧ એસસીસી ૩૫:[૧૯૯૬] ૬ પૂરક.એસસીઆર ૫૮૪; એસકે ગુપ્તા વિરુદ્ધ કેપી જૈન (૧૯૭૯) ૩ એસસીસી ૫૪:[૧૯૭૯] ૨ એસસીઆર ૧૧૮૪; ઈચ્છાપુર ઔદ્યોગિક સહકારી મંડળી.સોસાયટી લિમિટેડ વિ.સક્ષમ સત્તામંડળ, ઓઇલ એન્ડ નેચરલ ગેસ કમિશન (૧૯૯૭) ૨ એસ.સી.સી. ૪૨:[૧૯૯૬] ૧૦ પૂરક.એસ. સી. આર. ૪૧૬; રત્નાપ્રોવા દેવી વિરુદ્ધ ઓરિસ્સા રાજ્ય [૧૯૬૪] ૬ એસ. સી. આર. ૩૦૧; બિહાર રાજ્ય વિરુદ્ધ મહારાજાધિરાજ સર કામેશ્વર સિંહ [૧૯૫૨] એસ. સી. આર. ૮૮૯; હરિયાણા રાજ્ય વિરુદ્ધ ચનાન મલ (૧૯૭૭) ૧ એસ. સી. સી. ૩૪૦:[૧૯૭૬] ૩ એસસીઆર ૬૮૮; એ. બી. કૃષ્ણા વિરુદ્ધ કર્ણાટક રાજ્ય (૧૯૯૮) ૩ એસસીસી ૪૯૫:[૧૯૯૮] ૧ એસસીઆર ૧૫૭; બી. એસ. વાડેરા વિ. ભારત સંઘ [૧૯૬૮] ૩ એસસીઆર ૫૭૫ અને ગુજરાત રાજ્ય વિ. રમણ લો કેશવ લાલ (૧૯૮૦) ૪ એસસીસી ૬૫૩:[૧૯૮૧] ૧ એસ. સી. આર. ૧૪૪. નો ઉલ્લેખ.

<u>કેસ લૉ સંદર્ભ</u>

[૧૯૭૬] પૂરક.એસસીઆર ૧૬૬	પર આધાર રાખે છે	પરિચ્છેદ ૮ (એફ)
[૧૯૭૦] ૩ એસસીઆર ૮૮૧	પર આધાર રાખે છે	પરિચ્છેદ ૫૪
[૧૯૭૧] ૨ એસસીઆર ૧૯૭	ઇનક્યુરિયમ મુજબ રાખવામાં આવે છે	પેરા ૫૬
[૧૯૬૮] ૨ એસસીઆર ૧૦૩	પર આધાર રાખે છે	પરિચ્છેદ ૫૯
[૧૯૯૬] ૧૦ પૂરક.એસસીઆર ૪૭૨	અનુસર્યા	પરિચ્છેદ ૬૦
[૨૦૧૯] ૧૭ એસસીઆર ૧૦૮૯	પર આધાર રાખે છે	પેરા ૬૬
[૧૯૯૪] ૨ એસસીઆર ૬૪૪	અનુસર્યા	પેરા ૭૪
[૧૯૮૫] ૨ પૂરક.એસસીઆર ૧૩૧	ઉલ્લેખ કર્યો છે	પરિચ્છેદ ૧૦૨
[૨૦૧૭] ૫ એસસીઆર ૧૬૦	ઉલ્લેખ કર્યો છે	પરિચ્છેદ ૧૦૨
[૨૦૧૦] ૪ એસસીઆર ૧૧૦૫	ઉલ્લેખ કર્યો છે	પરિચ્છેદ ૧૦૨
[૧૯૯૬] ૬ પૂરક.એસસીઆર ૫૮૪	ઉલ્લેખ કર્યો છે	પરિચ્છેદ ૧૦૪
[૧૯૮૪] ૨ એસસીઆર ૪૯૫	પર આધાર રાખે છે	પરિચ્છેદ ૧૧૯
[૧૯૭૯] ૨ એસસીઆર ૧૧૮૪	ઉલ્લેખ કર્યો છે	પરિચ્છેદ ૧૩૨
[૧૯૯૬] ૧૦ પૂરક.એસસીઆર ૪૧૬	ઉલ્લેખ કર્યો છે	પરિચ્છેદ ૧૩૨
[૧૯૬૪] ૬ એસસીઆર ૩૦૧	ઉલ્લેખ કર્યો છે	પરિચ્છેદ ૧૩૨
[૧૯૫૨] એસસીઆર ૮૮૯	ઉલ્લેખ કર્યો છે	પરિચ્છેદ ૧૩૯
[૧૯૭૬] ૩ એસસીઆર ૬૮૮	ઉલ્લેખ કર્યો છે	પરિચ્છેદ ૧૪૦
[૧૯૯૮] ૧ એસસીઆર ૧૫૭	ઉલ્લેખ કર્યો છે	પરિચ્છેદ ૧૪૧
[૧૯૬૮] ૩ એસસીઆર ૫૭૫	ઉલ્લેખ કર્યો છે	પરિચ્છેદ ૧૪૧

[૧૯૮૧] ૧ એસસીઆર ૧૪૪	ઉલ્લેખ કર્યો છે	પરિચ્છેદ ૧૪૯
[૧૯૭૬] ૩ એસસીઆર ૨૩૭	ઉલ્લેખ કર્યો છે	પરિચ્છેદ ૧૫૮

સિવિલ અપીલેટ જ્યુરિસડીક્શનઃ સિવિલ અપીલ નંબર ૨૩૫૭ ઓફ ૨૦૧૭.

ડબ્લ્યુ. પી. (સી) નંબર ૫૮૮૮ ઓફ ૨૦૧૫માં નવી દિલ્હી ખાતે દિલ્હી હાઈકોર્ટના તા. ૦૪.૦૮.૨૦૧૬ ના ચુકાદા અને આદેશમાંથી.

ડૉ. એ. એમ. સિંઘવી, રાહુલ મહેરા, ડૉ. અભિષેક મનુ સિંઘવી, રાહુલ મહેરા, સિનિયર એડવો., શાદાન ફરાસત, ચિરાગ એમ. શ્રોફ, પ્રતીક ચઢ્ઢા, ચૈતન્ય ગોસાઈં, આનંદ થુમ્બાયલ, શૈલેન્દ્ર પી. સિંહ, સુશાંત મહેરા, શાદાન ફરાસત, પ્રતીક ચઢ્ઢા, અમિત ભંડારી, ગૌતમ ભાટિયા, શૌર્ય દાસગુપ્તા, સુશ્રી ઋષિકા જૈન, અમન નકવી, સિદ્ધાર્થ સીમ, સુશ્રી આશિમા, સુશ્રી મેરગાંકા કુકરેજા, શાદાન ફરાસત, વકીલ અપીલકર્તા તરફે.

તુષાર મહેતા, એસ. જી., સંજય જૈન, એ. એસ. જી., આર. બાલાસુબ્રમણ્યમ, સિનિયર એડ., રજત નાયર, કનુ અગ્રવાલ, સૌરભ મિશ્રા, રાજેશ કુમાર સિંહ,

પદ્મેશ મિશ્રા, અર્કજ કુમાર, સુશ્રી તાન્યા અગ્રવાલ, ગૌરાંગ ભૂષણ, સુશ્રી હર્ષિતા સુખીજા, શિવમ શુક્લા, નકુલ રાય, સુશ્રી આશિમા ગુપ્તા, અરવિંદ કુમાર શર્મા, ગગન ગુપ્તા, કે. આર. શશિપ્રભુ, વકીલ સામાવાળા તરફે.

કોર્ટનો ચુકાદો સીજેઆઈ ડૉ. ધનંજય વાય ચંદ્રચૂડ દ્વારા આપવામાં આવ્યો હતો

એ.	સંદર્ભ.	
બી.	રજુઆતો	
સી.	અનુચ્છેદ ૨૩૯ એએનું અર્થઘટનઃ૨૦૧૮ની બંધારણીય બેન્ચ ચુકાદો.	
	(અ) દિલ્હીસુઇ જેનરિસ મોડેલ	
	((બી) વિધાનસભાની કાયદાકીય અને કારોબારી સત્તા એન.સી.ટી.ડી.	
	(સી) "જ્યાં સુધી આવી કોઈ બાબત લાગુ પડે છે કેન્દ્રશાસિત પ્રદેશો ".	
ડી.	કેન્દ્રશાસિત પ્રદેશોનો 'વર્ગ'.	
ઇ.	સ્થાનિક હિત અને રાષ્ટ્રીય હિતનું સંતુલન જાળવવું.	
એફ.	"જ્યાં સુધી આવી કોઈ બાબત છે" નું સર્વસમાવેશક અર્થઘટન કેન્દ્રશાસિત પ્રદેશોને લાગુ પડે છે ".	
જી.	“જોગવાઈઓને આધીન ":મર્યાદા?.....	
એચ.	બંધારણ એકાત્મક નથી.	
આઈ.	સંઘ વચ્ચે કાયદાકીય અને કાર્યકારી સત્તાનો અવકાશ અને એન.સી.ટી.ડી.	
	((અ) આધુનિક સરકારમાં નાગરિક સેવાઓની ભૂમિકા.	
	(બી) વેસ્ટમિન્સ્ટર સંસદીય લોકશાહીમાં સરકારી કર્મચારીઓની જવાબદારી.	
	ફેડરલમાં સિવિલ સર્વિસ અધિકારીઓની જવાબદારી રાજનીતિ.	
જે.	(સી) જવાબદારીની ત્રિપલ સાંકળઃકેબિનેટ સ્વરૂપમાં જાહેર સેવકો સરકાર દ્વારા.	
કે.	બાલકૃષ્ણન સમિતિનો અહેવાલ.	
એલ.	કેન્દ્રશાસિત પ્રદેશોમાં ભાગ XIV લાગુ પડે છે.	
	((અ) સંવિધાનના ભાગ ૧૪ના હેતુ માટે "રાજ્ય" નો અર્થ બંધારણ.	
	(બી) ૧૯૫૬ના બંધારણ દ્વારા ભાગ XIV માં બાકાત સુધારો.	
	((c) સત્તાનું અસ્તિત્વ અને સત્તાનો ઉપયોગ.	

એમ.	એન્ટ્રી ૪૧ પર એન. સી. ટી. ડી. દ્વારા કાયદાકીય શક્તિનો ઉપયોગ.	
એન.	“સેવાઓ "અને એન.સી.ટી.ડી.	
ઓ.	નિષ્કર્ષ.	

A. સંદર્ભ

૧. આપણી સામે આ કેસ ભારતમાં શાસનના અસમપ્રમાણ સંઘીય મોડલ સાથે સંબંધિત છે, જેમાં કેન્દ્ર શાસિત પ્રદેશ અને કેન્દ્ર સરકાર વચ્ચે સત્તાની સ્પર્ધા સામેલ છે.મુદ્દો એ છે કે રાષ્ટ્રીય રાજધાની ક્ષેત્ર દિલ્હીમાં "સેવાઓ" પર કોણ નિયંત્રણ રાખશે ૧:એન. સી. ટી. ડી. ની સરકાર અથવા કેન્દ્ર સરકાર વતી કાર્યરત લેફ્ટનન્ટ ગવર્નર.આ પ્રશ્ન કેન્દ્રીય ગૃહ મંત્રાલય દ્વારા ૨૧ મે, ૨૦૧૫ના રોજ બહાર પાડવામાં આવેલા જાહેરનામા 3 પછી ઊભો થયો હતો, જેમાં નીચે મુજબ જણાવવામાં આવ્યું હતું:

> “..... અનુચ્છેદ ૨૩૯ અને ૨૩૯ એએના ખંડ (૩) ની પેટા–અનુચ્છેદ (એ) માં સમાવિષ્ટ ખંડ ઓ અનુસાર, રાષ્ટ્રપતિ આથી નિર્દેશ આપે છે કે –
>
> પોતાના નિયંત્રણ અને વધુ આદેશોને આધિન, રાષ્ટ્રીય રાજધાની ક્ષેત્ર

દિલ્હીના ઉપરાજ્યપાલ, અહીં ઉપર જણાવ્યા મુજબ 'જાહેર વ્યવસ્થા', 'પોલીસ', 'જમીન' અને 'સેવાઓ' સાથે સંબંધિત બાબતોના સંદર્ભમાં, રાષ્ટ્રપતિ દ્વારા સમયાંતરે તેમને સોંપવામાં આવેલી હદ સુધી કેન્દ્ર સરકારની સત્તાઓનો ઉપયોગ કરશે અને કાર્યો કરશે.

પરંતુ રાષ્ટ્રીય રાજધાની ક્ષેત્ર દિલ્હીના લેફ્ટનન્ટ ગવર્નર, પોતાની વિવેકબુદ્ધિથી, જ્યાં પણ તેમને યોગ્ય લાગે ત્યાં 'સેવાઓ' ની બાબતમાં રાષ્ટ્રીય રાજધાની ક્ષેત્ર દિલ્હીના મુખ્યમંત્રીના મંતવ્યો મેળવી શકે છે.”

જાહેરનામામાં જોગવાઈ કરવામાં આવી હતી કે એન. સી. ટી. ડી. ના લેફ્ટનન્ટ ગવર્નર "જાહેર વ્યવસ્થા", "પોલીસ" અને "જમીન" ઉપરાંત "સેવાઓ" પર "રાષ્ટ્રપતિ દ્વારા સમયાંતરે તેમને સોંપવામાં આવેલી હદ સુધી" નિયંત્રણનો ઉપયોગ કરશે. લેફ્ટનન્ટ ગવર્નર એન. સી. ટી. ડી. ના મુખ્યમંત્રીના મંતવ્યો તેમની "વિવેકબુદ્ધિ" પર મેળવી શકે છે.

૨. “સેવાઓ બંધારણની સાતમી અનુસૂચિની રાજ્ય સૂચિની એન્ટ્રી ૪૧ હેઠળ આવરી લેવામાં આવી છે.૨૦૧૫ ના જાહેરનામામાં રાજ્ય સૂચિની એન્ટ્રી ૪૧ ને બાકાત રાખવામાં આવી છે, જેનો વિષય "રાજ્ય જાહેર સેવાઓ; રાજ્ય જાહેર

સેવાઓ આયોગ" છે, જે જી. એન. સી. ટી. ડી. ની સત્તાઓના અવકાશમાંથી બાકાત છે. જાહેરનામામાં જણાવવામાં આવ્યું છે કે એન. સી. ટી. ડી. ની કાયદાકીય અને કાર્યકારી સત્તાના દાયરામાંથી "સેવાઓ" ને બાકાત રાખવાનો તર્ક એ છે કે એન. સી. ટી. ડી. પાસે તેની પોતાની રાજ્ય જાહેર સેવાઓ નથીઃ

“વધુમાં, ભારતીય વહીવટી સેવા અને ભારતીય પોલીસ સેવાના કર્મચારીઓની બનેલી કેન્દ્રશાસિત પ્રદેશોની કેડર દિલ્હી, ચંદીગઢ, આંદામાન અને નિકોબાર ટાપુઓ, લક્ષદ્વીપ, દમણ અને દીવ, દાદરા અને નગર હવેલી, પુડુચેરી અને અરુણાચલ પ્રદેશ, ગોવા અને મિઝોરમ રાજ્યો માટે સામાન્ય છે, જે ગૃહ મંત્રાલય દ્વારા કેન્દ્ર સરકાર દ્વારા સંચાલિત થાય છે; અને તેવી જ રીતે દમણ અને દીવ, દાદરા નગર હવેલી, આંદામાન અને નિકોબાર ટાપુઓ, લક્ષદ્વીપ સહિત કેન્દ્રશાસિત પ્રદેશોની જરૂરિયાતોને પૂરી કરતી સામાન્ય સેવાઓ છે, જેમાં દિલ્હીનો રાષ્ટ્રીય રાજધાની પ્રદેશ પણ સામેલ છે, જેનો વહીવટ પણ થાય છે. ગૃહ મંત્રાલય દ્વારા કેન્દ્ર સરકાર દ્વારા.આ રીતે, તે સ્પષ્ટ છે કે રાષ્ટ્રીય રાજધાની ક્ષેત્ર દિલ્હીની પોતાની રાજ્ય જાહેર સેવાઓ નથી.આમ, 'સેવાઓ' આ શ્રેણીમાં આવશે.

અને જ્યારે તે સારી રીતે સ્થાપિત છે કે જ્યાં કોઈ કાયદાકીય સત્તા નથી, ત્યાં કોઈ કાર્યકારી સત્તા નથી કારણ કે કાર્યકારી સત્તા કાયદાકીય સત્તા સાથે સહ–વ્યાપક છે.

અને જ્યારે રાજ્ય સૂચિની એન્ટ્રી ૧,૨ અને ૧૮ અનુક્રમે 'જાહેર વ્યવસ્થા', 'પોલીસ' અને 'જમીન' અને તે સૂચિની એન્ટ્રી ૬૪,૬૫ અને ૬૬ સંબંધિત બાબતો, જ્યાં સુધી તે એન્ટ્રી ૧,૨ અને ૧૮ સાથે સંબંધિત છે, તેમજ 'સેવાઓ' પણ રાષ્ટ્રીય રાજધાની ક્ષેત્ર દિલ્હીની વિધાનસભાના કાર્યક્ષેત્રની બહાર આવે છે અને પરિણામે દિલ્હીની રાષ્ટ્રીય રાજધાની ક્ષેત્રની સરકાર પાસે ઉપરોક્ત સંબંધમાં કોઈ કાર્યકારી સત્તા રહેશે નહીં અને વધુમાં ઉપરોક્ત વિષયોના સંબંધમાં તે સત્તા ફક્ત રાષ્ટ્રપતિ અથવા તેમના પ્રતિનિધિ એટલે કે દિલ્હીના ઉપરાજ્યપાલ પાસે રહેશે."

૩. ઉપરોક્ત જાહેરનામું દિલ્હી હાઈકોર્ટ સમક્ષ અરજીઓના સમૂહ દ્વારા દાખલ કરવામાં આવ્યું હતું.આ જાહેરનામાની માન્યતાને હાઈકોર્ટ દ્વારા સમર્થન આપવામાં આવ્યું હતું કારણ કે તેણે જાહેર કર્યું હતું કે 'સેવાઓ' સાથે સંકળાયેલી બાબતો દિલ્હીની એન. સી. ટી. ની વિધાનસભાના કાર્યક્ષેત્રની બહાર છે." ૪ અપીલ પર, આ અદાલતની બે ન્યાયાધીશોની ખંડપીઠે અભિપ્રાય આપ્યો હતો કે આ બાબતમાં અનુચ્છેદ ૨૩૯એએના અર્થઘટન વિશે કાયદાનો નોંધપાત્ર પ્રશ્ન સામેલ છે, જે "દિલ્હી સંબંધિત વિશેષ જોગવાઈઓ" સાથે સંબંધિત છે, અને તેથી ૧૫ ફેબ્રુઆરી ૨૦૧૭ના રોજ અનુચ્છેદ ૨૩૯એએના અર્થઘટનનો મુદ્દો બંધારણીય ખંડપીઠે મોકલ્યો હતો.

૪. અનુચ્છેદ ૨૩૯ એએ નીચે મુજબ જોગવાઈ કરે છેઃ

"૨૩૯–એએ. દિલ્હીના સંદર્ભમાં વિશેષ જોગવાઈઓ.— (૧) બંધારણ (૬૯મો સુધારો) અધિનિયમ , ૧૯૯૧ની શરૂઆતની તારીખથી, કેન્દ્રશાસિત પ્રદેશ દિલ્હીને દિલ્હીનો રાષ્ટ્રીય રાજધાની પ્રદેશ (હવે પછી આ ભાગમાં રાષ્ટ્રીય રાજધાની પ્રદેશ તરીકે ઓળખવામાં આવશે) કહેવામાં આવશે અને અનુચ્છેદ ૨૩૯ હેઠળ નિયુક્ત તેના વહીવટકર્તાને લેફ્ટનન્ટ ગવર્નર તરીકે નિયુક્ત કરવામાં આવશે.

(૨)((ક) રાષ્ટ્રીય રાજધાની પ્રદેશ માટે એક વિધાનસભા હશે અને આવી વિધાનસભાની બેઠકો રાષ્ટ્રીય રાજધાની પ્રદેશમાં પ્રાદેશિક મતવિસ્તારોમાંથી સીધી ચૂંટણી દ્વારા પસંદ કરાયેલા સભ્યો દ્વારા ભરવામાં આવશે.

((ખ) વિધાનસભામાં બેઠકોની કુલ સંખ્યા, અનુસૂચિત જાતિઓ માટે અનામત બેઠકોની સંખ્યા, રાષ્ટ્રીય રાજધાની ક્ષેત્રનું પ્રાદેશિક મતવિસ્તારોમાં વિભાજન (આવા વિભાજનના આધાર સહિત) અને વિધાનસભાના કામકાજને લગતી અન્ય તમામ બાબતો સંસદ દ્વારા ઘડવામાં આવેલા કાયદા દ્વારા નિયંત્રિત કરવામાં આવશે.

(સી) કલમ ૩૨૪ થી ૩૨૭ અને ૩૨૯ ની જોગવાઈઓ રાષ્ટ્રીય રાજધાની પ્રદેશ, રાષ્ટ્રીય રાજધાની પ્રદેશની વિધાનસભા અને તેના સભ્યોના સંબંધમાં લાગુ થશે, જેમ તેઓ રાજ્યના સંબંધમાં લાગુ પડે છે, રાજ્યની વિધાનસભા

અને તેના સભ્યો અનુક્રમે; અને કલમ ૩૨૬ અને ૩૨૯ માં "યોગ્ય વિધાનસભા" નો કોઈ પણ સંદર્ભ સંસદનો સંદર્ભ માનવામાં આવશે.

(૩)((ક) આ બંધારણની જોગવાઈઓને આધીન રહીને, વિધાનસભાને રાજ્ય સૂચિની ૧,૨ અને ૧૮ની એન્ટ્રીઓ અને તે સૂચિની ૬૪,૬૫ અને ૬૬ની એન્ટ્રીઓ, જ્યાં સુધી તે ઉપરોક્ત એન્ટ્રીઓ ૧,૨ અને ૧૮ સાથે સંબંધિત છે, તે સિવાયની બાબતો સિવાય કેન્દ્ર શાસિત પ્રદેશોને લાગુ પડે ત્યાં સુધી રાજ્ય સૂચિમાં અથવા સમવર્તી સૂચિમાં ગણાયેલી કોઈપણ બાબતોના સંદર્ભમાં સમગ્ર રાષ્ટ્રીય રાજધાની પ્રદેશ માટે અથવા તેના કોઈપણ ભાગ માટે કાયદા બનાવવાની સત્તા રહેશે.

((ખ) પેટા–ખંડ (ક) માંની કોઈ પણ બાબત આ બંધારણ હેઠળ કોઈ કેન્દ્રશાસિત પ્રદેશ અથવા તેના કોઈ પણ ભાગ માટે કોઈ પણ બાબત અંગે કાયદો બનાવવાની સંસદની સત્તાઓનું ઉલ્લંઘન કરશે નહીં.

((ગ) જો કોઈ બાબતના સંબંધમાં વિધાનસભા દ્વારા કરવામાં આવેલી કાયદાની કોઈ જોગવાઈ તે બાબતના સંબંધમાં સંસદ દ્વારા કરવામાં આવેલી કાયદાની કોઈ જોગવાઈને પ્રતિકૂળ હોય, પછી ભલે તે વિધાનસભા દ્વારા બનાવવામાં આવેલા કાયદાની પહેલાં અથવા પછી પસાર કરવામાં આવી હોય, અથવા વિધાનસભા દ્વારા બનાવવામાં આવેલા કાયદા સિવાયના અગાઉના કાયદાની હોય, તો પછી, બંને કિસ્સાઓમાં, સંસદ દ્વારા બનાવવામાં આવેલ કાયદો અથવા, કેસ હોય તેવો અગાઉનો કાયદો પ્રબળ

રહેશે અને વિધાનસભા દ્વારા બનાવવામાં આવેલ કાયદો, પ્રતિકૂળતાની હદ સુધી રદબાતલ થશેઃ

પરંતુ જો વિધાનસભા દ્વારા કરવામાં આવેલ આવો કોઈ કાયદો રાષ્ટ્રપતિની વિચારણા માટે અનામત રાખવામાં આવ્યો હોય અને તેને તેમની સંમતિ મળી હોય, તો આવો કાયદો રાષ્ટ્રીય રાજધાની પ્રદેશમાં પ્રચલિત રહેશેઃ

વધુમાં જોગવાઈ કરવામાં આવી છે કે આ પેટા–કલમની કોઈ પણ બાબત સંસદને કોઈપણ સમયે તે જ બાબતના સંબંધમાં કોઈ કાયદો ઘડવાથી અટકાવશે નહીં, જેમાં વિંધાનસભા દ્વારા આમ કરવામા આવેલા કાયદામાં ઉમેરો, સુધારો, ફેરફાર અથવા રદ કરવાનો કાયદો સામેલ છે.

(૪) વિધાનસભામાં સભ્યોની કુલ સંખ્યાના દસ ટકાથી વધુ ન હોય તેવી મંત્રી પરિષદ હશે, જેનો વડા મુખ્યમંત્રી હશે, જે લેફ્ટનન્ટ ગવર્નરને જે બાબતોના સંબંધમાં વિધાનસભાને કાયદો બનાવવાની સત્તા છે, તેના સંબંધમાં તેમના અધિનિયમ ોનો ઉપયોગ કરવામાં મદદ કરશે અને સલાહ આપશે, સિવાય કે જ્યાં સુધી તે કોઈ કાયદા દ્વારા અથવા હેઠળ હોય, તેણે પોતાની વિવેકબુદ્ધિથી અધિનિયમ કરવું જરૂરી હોયઃ

પરંતુ કોઈ પણ બાબત પર લેફ્ટનન્ટ ગવર્નર અને તેના મંત્રીઓ વચ્ચે મતભેદની સ્થિતિમાં, લેફ્ટનન્ટ ગવર્નર તેને રાષ્ટ્રપતિને નિર્ણય લેવા માટે મોકલશે અને રાષ્ટ્રપતિએ તેના પર આપેલા નિર્ણય અનુસાર કાર્ય કરશે અને આવો નિર્ણય બાકી રહે ત્યાં સુધી લેફ્ટનન્ટ ગવર્નર માટે તે સક્ષમ રહેશે કે જ્યાં તે બાબત, તેમના મતે, એટલી તાકીદની હોય કે તેના માટે તાત્કાલિક અધિનિયમ કરવી, આવી અધિનિયમ કરવી અથવા તે બાબતમાં તે જરૂરી લાગે તે રીતે નિર્દેશ આપવો જરૂરી હોય.

(૫) મુખ્યમંત્રીની નિમણૂક રાષ્ટ્રપતિ દ્વારા કરવામાં આવશે અને અન્ય મંત્રીઓની નિમણૂક મુખ્યમંત્રીની સલાહ પર રાષ્ટ્રપતિ દ્વારા કરવામાં આવશે અને મંત્રીઓ રાષ્ટ્રપતિની ખુશી દરમિયાન હોદ્દો સંભાળશે.

(૬) મંત્રીમંડળ સામૂહિક રીતે વિધાનસભાને જવાબદાર રહેશે.

(૭)((ક) સંસદ, કાયદા દ્વારા, ઉપરોક્ત ખંડોમાં સમાવિષ્ટ જોગવાઈઓને અમલમાં મૂકવા અથવા પૂરક બનાવવા માટે અને તેની આનુષંગિક અથવા પરિણામી તમામ બાબતો માટે જોગવાઈઓ કરી શકે છે.

((ખ) પેટા–ખંડ (ક) માં ઉલ્લેખિત કોઈપણ કાયદો અનુચ્છેદ ૩૬૮ના હેતુઓ માટે આ બંધારણનો સુધારો માનવામાં આવશે નહીં, તેમ છતાં તેમાં એવી કોઈ જોગવાઈ છે જે આ બંધારણમાં સુધારો કરે છે અથવા તેમાં સુધારો કરવાની અસર ધરાવે છે.

(૮) અનુચ્છેદ ૨૩૯–બી ની જોગવાઈઓ, જ્યાં સુધી હોઈ શકે ત્યાં સુધી, રાષ્ટ્રીય રાજધાની પ્રદેશ, લેફ્ટનન્ટ ગવર્નર અને વિધાનસભાના સંબંધમાં લાગુ થશે, જેમ કે તે અનુક્રમે કેન્દ્રશાસિત પ્રદેશ પુડુચેરી, વહીવટકર્તા અને તેની વિધાનસભાના સંબંધમાં લાગુ પડે છે; અને તે અનુચ્છેદ માં "અનુચ્છેદ ૨૩૯–એ ની અનુચ્છેદ (૧)" નો કોઈ પણ સંદર્ભ આ અનુચ્છેદ અથવા અનુચ્છેદ ૨૩૯–એબીનો સંદર્ભ હોવાનું માનવામાં આવશે, જે પણ કેસ હોય."

૫. બંધારણીય ખંડપીઠે ૪ જુલાઈ ૨૦૧૮ના રોજ પોતાનો પમો ચુકાદો સંભળાવ્યો હતો.આ ચુકાદામાં ત્રણ ન્યાયિક મંતવ્યો હતા.બહુમતીનો અભિપ્રાય મુખ્ય ન્યાયાધીશ દીપક મિશ્રા દ્વારા લખવામાં આવ્યો હતો, જેમાં ન્યાયમૂર્તિ એ. કે. સિકરી અને ન્યાયમૂર્તિ એ. એમ. ખાનવિલકર જોડાયા હતા.૪ અમારામાંથી એક (ડો. ડી. વાય. ચંદ્રચુડ, જે.) અને ન્યાયમૂર્તિ અશોક ભૂષણે અલગ અલગ મંતવ્યો આપ્યા હતા.બંધારણીય ખંડપીઠે એન. સી. ટી. ડી. ની બંધારણીય સ્થિતિ અને એન. સી. ટી. ડી. ની ચૂંટાયેલી સરકાર અને લેફ્ટનન્ટ ગવર્નરની સત્તાઓ, કાર્યો અને જવાબદારીઓના વિભાજનના આધારે તેના વહીવટની પદ્ધતિઓ સાથે વ્યવહાર કર્યો હતો, જે ભારતના રાષ્ટ્રપતિના નામાંકિત તરીકે કેન્દ્ર સરકારના પ્રતિનિધિ તરીકે સેવા આપે છે.આપણે આ ચુકાદાની કલમ સીમાં તે ચુકાદામાં નિર્ધારિત સિદ્ધાંતોની ચર્ચા કરીશું.

૬. અનુચ્છેદ ૨૩૯ એએના અર્થઘટનનો નિર્ણય કર્યા પછી, અપીલને ચોક્કસ મુદ્દાઓ નક્કી કરવા માટે નિયમિત બેન્ચ સમક્ષ સૂચિબદ્ધ કરવાનો નિર્દેશ આપવામાં આવ્યો હતો.૧૪ ફેબ્રુઆરી ૨૦૧૯ના રોજ, ન્યાયમૂર્તિ એ. કે. સિકરી અને ન્યાયમૂર્તિ અશોક ભૂષણની બે ન્યાયાધીશોની ખંડપીઠે બે અલગ–અલગ ચુકાદાઓ આપ્યા હતા.અનુચ્છેદ ૨૩૯ એએ (૩) (એ) ને ધ્યાનમાં રાખીને "સેવાઓ" ને જીએનસીટીડીના કાયદાકીય અને કાર્યકારી ક્ષેત્રમાંથી બાકાત રાખવામાં આવી છે કે કેમ તે અંગે ન્યાયાધીશો અલગ અલગ હતા. ૭.

૭. આ મામલો ત્રણ ન્યાયાધીશોની બેન્ચ સમક્ષ વિચારણા માટે મુકાયો હતો.ત્યાં સંઘે દલીલ કરી હતી કે ૨૦૧૮ની બંધારણીય ખંડપીઠે અનુચ્છેદ ૨૩૯એએ (૩) (એ) માં બે નિર્ણાયક વાક્યાંશનું વિશ્લેષણ કર્યું નથી:((i) "જ્યાં સુધી આવી કોઈ બાબત કેન્દ્રશાસિત પ્રદેશોને લાગુ પડે છે ત્યાં સુધી"; અને (ii) "આ બંધારણની જોગવાઈઓને આધિન".૬ મે ૨૦૨૨ના રોજ આપેલા આદેશ દ્વારા, ત્રણ ન્યાયાધીશોની ખંડપીઠે અવલોકન કર્યું કેઃ

"૮. ભારત સંઘ દ્વારા રજૂ કરવામાં આવેલી સંદર્ભ અરજી તેમજ પક્ષકારોની હરીફ દલીલોમાંથી, વિવાદનું મુખ્ય મૂળ આ વાક્યોના અર્થઘટન સાથે સંબંધિત છેઃ"જ્યાં સુધી આવી કોઈ બાબત કેન્દ્રશાસિત પ્રદેશોને લાગુ પડે છે અને બંધારણની અનુચ્છેદ ૨૩૯ એએ (૩) (એ) માં સમાવિષ્ટ "આ બંધારણની

જોગવાઈઓને આધિન છે".બંધારણીય ખંડપીઠે આપેલા ચુકાદાને ધ્યાનમાં રાખીને એવું લાગે છે કે આ ખંડપીઠે વિચારણા માટે બાકી રહેલા મુદ્દા સિવાયના તમામ મુદ્દાઓ પર વિસ્તૃત રીતે કાર્યવાહી કરવામાં આવી છે.તેથી, અમે અગાઉની બંધારણીય બેન્ચ દ્વારા પહેલેથી જ ઉકેલાયેલા મુદ્દાઓની સમીક્ષા કરવાની જરૂર નથી માનતા.

૯. આ બેન્ચને જે મર્યાદિત મુદ્દો મોકલવામાં આવ્યો છે તે "સેવાઓ" શબ્દના સંદર્ભમાં કેન્દ્ર અને એન. સી. ટી. દિલ્હીની કાયદાકીય અને કાર્યકારી સત્તાઓના અવકાશ સાથે સંબંધિત છે.આ અદાલતની બંધારણીય ખંડપીઠે બંધારણની અનુચ્છેદ ૨૩૯એએ (૩) (એ) નું અર્થઘટન કરતી વખતે, રાજ્ય યાદીમાં એન્ટ્રી ૪૧ના સંદર્ભમાં તેના શબ્દોની અસરનું ખાસ અર્થઘટન કરવાનો કોઈ પ્રસંગ મળ્યો ન હતો.

૧૦. તેથી અમે બંધારણની અનુચ્છેદ ૧૪૫ (૩) ના સંદર્ભમાં બંધારણીય બેન્ચ દ્વારા અધિકૃત ચુકાદા માટે ઉપરોક્ત મર્યાદિત પ્રશ્નનો સંદર્ભ આપવો યોગ્ય માનીએ છીએ.”

ઉપરોક્ત સંદર્ભ આ બંધારણીય બેન્ચ સમક્ષ ચુકાદાનો વિષય બનાવે છે.આ બંધારણીય પીઠની વિચારણા માટેનો મર્યાદિત મુદ્દો ફક્ત "સેવાઓ" શબ્દના સંદર્ભમાં કેન્દ્ર અને એન. સી. ટી. ડી. ની કાયદાકીય અને કાર્યકારી સત્તાઓના

અવકાશ સાથે સંબંધિત છે. એટલે કે, એન. સી. ટી. ડી. અથવા કેન્દ્ર સરકારનું "સેવાઓ" પર કાયદાકીય અને કાર્યકારી નિયંત્રણ છે કે કેમ. હવે આપણે વિરોધી પક્ષોના વકીલો દ્વારા કરવામાં આવેલી દલીલો તરફ ધ્યાન આપીશું.

B. રજુઆતો

૮. અપીલકર્તા વતી હાજર રહેલા વિદ્વાન વરિષ્ઠ વકીલ ડૉ. એ. એમ. સિંઘવીએ નીચેની રજૂઆતો કરી હતી:

એ. એન. સી. ટી. ડી. ની વિધાનસભા પાસે સાતમી અનુસૂચિની સૂચિ II ની એન્ટ્રી ૪૧ હેઠળ કાયદા ઘડવાની સત્તા છે.સત્તાને માત્ર એટલા માટે બાકાત રાખી શકાતી નથી કારણ કે પ્રવેશ "રાજ્ય જાહેર સેવાઓ" શબ્દનો ઉપયોગ કરે છે, નહીં કે "કેન્દ્રશાસિત પ્રદેશની જાહેર સેવાઓ".હકીકતમાં, દિલ્હી વિધાનસભાએ પ્રવેશ ૪૧ હેઠળ આવતા કાયદાઓ ઘડ્યા છે;

બી. જો એવું જોવા મળે કે એન. સી. ટી. ડી. ની વિધાનસભાએ સૂચિ II ની એન્ટ્રી ૪૧ સંબંધિત કાયદાકીય શક્તિનો ઉપયોગ કર્યો નથી, તો તેનો અર્થ એ નથી કે સત્તા અસ્તિત્વમાં નથી;

સી. એન. સી. ટી. ડી. પાસે અનુચ્છેદ ૨૩૯એ. એ. દ્વારા સ્પષ્ટ રીતે બાકાત રાખવામાં આવેલી ૧,૨ અને ૧૮ એન્ટ્રીઓ સિવાયની સૂચિ II ની તમામ એન્ટ્રીઓ પર કાયદાકીય સત્તા અને કાર્યકારી સત્તા છે;

ડી. અનુચ્છેદ ૨૩૯એએમાં "જ્યાં સુધી આવી બાબત કેન્દ્રશાસિત પ્રદેશોને લાગુ પડે છે ત્યાં સુધી" શબ્દસમૂહ સર્વસમાવેશક છે અને બાકાત નથી.સૂચિ II અને સૂચિ III માં બહુવિધ એન્ટ્રીઓ "રાજ્ય" શબ્દનો ઉપયોગ કરે છે. શબ્દસમૂહ "જ્યાં સુધી આવી બાબત કેન્દ્રશાસિત પ્રદેશોને લાગુ પડે છે ત્યાં સુધી" એ એક સરળ શબ્દસમૂહ છે જે સાતમી અનુસૂચિમાં સૂચિમાં સુધારો કર્યા વિના કેન્દ્ર શાસિત પ્રદેશ એન.સી.ટી.ડી. ને આવી એન્ટ્રીઓ ઉપલબ્ધ કરાવવાની મંજૂરી આપે છે.સુવિધાજનક શબ્દસમૂહ વિના, એન. સી. ટી. ડી. પાસે સૂચિ II અને III માં "રાજ્ય" શબ્દનો ઉપયોગ કરતી એન્ટ્રીઓ પર કાયદાકીય ક્ષમતા નહીં હોય;

ઈ. એન. સી. ટી. ડી. એ સુઈ જેનરિસ છે.તેને 'કેન્દ્રશાસિત પ્રદેશો' ના સામાન્ય વર્ગમાં લાવી શકાતો નથી.

એફ. ભારત સંઘ વિરુદ્ધ પ્રેમ કુમાર જૈન ૮માં આ અદાલતે માન્યતા આપી છે કે બંધારણના ભાગ XIV ની જોગવાઈઓ કેન્દ્રશાસિત પ્રદેશો સુધી વિસ્તરે છે;

છ. બાલકૃષ્ણન સમિતિના અહેવાલમાં એન. સી. ટી. ડી. ના કાયદાકીય અને કાર્યકારી દાયરામાં "સેવાઓ" ના સમાવેશ સામે અભિપ્રાય આપવામાં આવ્યો છે, તેની કોઈ સુસંગતતા નથી કારણ કે:

(i) તે અનુચ્છેદ ૨૩૯ એએના સમાવેશ પહેલા હતી, જેના દ્વારા સૂચિ II માંથી ત્રણ એન્ટ્રીઓને એન. સી. ટી. ડી. ની કાયદાકીય ક્ષમતામાંથી સ્પષ્ટપણે બાકાત રાખવામાં આવી છે;

((૨) માત્ર રાજ્યો (અને કેન્દ્રશાસિત પ્રદેશો નહીં) જ સેવાઓ ધરાવી શકે છે એવો નિષ્કર્ષ કલ્પનાત્મક રીતે ખોટો છે.

((૩) પ્રેમ કુમાર જૈન (ઉપરોક્ત) કેસમાં આ અદાલતના ચુકાદાને ધ્યાનમાં લેવામાં આવ્યો ન હતો; અને

(૪) ૨૦૧૮ના બંધારણીય ખંડપીઠે આપેલા ચુકાદામાં બહુમતીનો અભિપ્રાય સ્પષ્ટપણે નોંધે છે કે બાલકૃષ્ણન સમિતિના અહેવાલનો ઉપયોગ અનુચ્છેદ ૨૩૯એએના અર્થઘટન માટે સહાયક તરીકે કરવામાં આવશે નહીં.

અખિલ ભારતીય સેવાઓ અને કેન્દ્ર સરકારની સેવાઓ સાથે સંકળાયેલા કર્મચારીઓનું સંચાલન અનુક્રમે ભારતીય વહીવટી સેવા (કેડર) નિયમો ૧૯૫૪ અને અખિલ ભારતીય સેવાઓ (સંયુક્ત કેડર) નિંયમો ૧૯૭૨ દ્વારા કરવામા આવે છે.આ નિયમોની દ્રષ્ટિએ, જ્યારે જી. એન. સી. ટી. ડી. ને અધિંકારી ઉપલબ્ધ કરાવવાનો સ યુક્ત કેડર સત્તામંડળનો વિશેષાધિકાર છે, ત્યારે જી. એન. સી. ટી. ડી. ના વિભાગોમાં અધિકારીની વાસ્તવિક પોસ્ટિંગ એ જી. એન. સી. ટી. ડી. નો વિશેષાધિકાર છે.તેવી જ રીતે, ડેનિક્સ અને ડેનીપ્સ નિયમો ૨૦૦૩ હેઠળ, એકવાર કોઈ અધિકારીને એન.સી.ટી.ડી. માટે

ફાળવવામાં આવે, તે વહીવટકર્તા છે જે તે અધિકારીની એન.સી.ટી.ડી.ની અંદરના પદ પર નિમણૂક કરે છે.

૯. અપીલકર્તા વતી હાજર રહેલા વિદ્વાન વકીલ શ્રી શાદાન ફરાસાતે વિશ્વભરના રાષ્ટ્રીય રાજધાની પ્રદેશોમાં સેવાઓના નિયંત્રણની ઝાંખી આપી હતી.તેમણે દલીલ કરી હતી કે વિશ્વભરના દેશોમાં સત્તાના હસ્તાંતરણના સ્તરને ધ્યાનમાં લીધા વિના, સરકારના કેન્દ્રિત સ્વરૂપો ધરાવતા દેશોમાં પણ, "સેવાઓ" ને નિયંત્રિત કરવાની સત્તા રાષ્ટ્રીય રાજધાની પ્રદેશની સ્થાનિક સરકાર પર સોંપવામાં આવી છે.

૧૦. વિદ્વાન સોલિસિટર જનરલ શ્રી તુષાર મહેતાએ ભારત સંઘ વતી નીચેની રજુઆતો કરી હતીઃ

એ. સૂચિ II ની એન્ટ્રી ૪૧ કેન્દ્રશાસિત પ્રદેશો માટે ઉપલબ્ધ નથી, કારણ કે તેમાં રાજ્ય જાહેર સેવા અથવા રાજ્ય જાહેર સેવા આયોગ ન હોઈ શકે.

બી. ૨૦૧૮ ના બંધારણીય ખંડપીઠે ચુકાદો નક્કી કર્યો ન હતો કે શું એન. સી. ટી. ડી. સૂચિ II ની એન્ટ્રી ૪૧ પર કાયદાકીય ક્ષમતા ધરાવે છે કે કેમ;

સી. દિલ્હી, રાષ્ટ્રીય રાજધાની હોવાથી, તેને વિશેષ દરજ્જો પ્રાપ્ત છે, જેના માટે સંઘને સેવાઓ પર નિયંત્રણ હોવું જરૂરી છે, જેની ગેરહાજરીમાં સંઘ માટે તેની રાષ્ટ્રીય અને આંતરરાષ્ટ્રીય જવાબદારીઓ નિભાવવી અશક્ય બની જશે.

ડી. અનુચ્છેદ ૨૩૯એએમાં "જ્યાં સુધી આવી કોઈ બાબત કેન્દ્રશાસિત પ્રદેશોને લાગુ પડે છે ત્યાં સુધી" અભિવ્યક્તિનો અર્થ એ છે કે સૂચિ II માં સમાવિષ્ટ એન્ટ્રીઓ એન. સી. ટી. ડી. માટે મર્યાદિત હદ સુધી ઉપલબ્ધ છે, જ્યાં સુધી તે કેન્દ્રશાસિત પ્રદેશોને લાગુ પડે છે.એન. સી. ટી. ડી. ની કાયદાકીય સત્તાઓ ફક્ત તે જ બાબતો સુધી વિસ્તરશે જે કેન્દ્રશાસિત પ્રદેશોને 'લાગુ' પડે છે.બંધારણ 'લાગુ' શબ્દનો ઉપયોગ કરે છે અને કેન્દ્રશાસિત પ્રદેશોને 'સંબંધિત' શબ્દનો ઉપયોગ કરતું નથી, તેથી એન. સી. ટી. ડી. ની કાયદાકીય સત્તા પ્રવેશ સુધી ત્યારે જ વિસ્તૃત થશે જ્યારે તે પ્રવેશ એક વર્ગ તરીકે કેન્દ્રશાસિત પ્રદેશોને સ્પષ્ટ અને સ્પષ્ટ રીતે લાગુ થશે.પરિણામે, સૂચિ II ને સંદર્ભિત રીતે વાંચવી પડશે અને અમુક એન્ટ્રીઓને G એન.સી.ટી.ડી. ના કાર્યક્ષેત્રમાંથી બાકાત રાખી શકાય છે.

ઈ. "સેવાઓ" પર ભારત સંઘના નિયંત્રણને કારણે એન. સી. ટી. ડી. ના શાસનને લગતી કોઈ સમસ્યા સર્જાઈ નથી; અને

એફ. ટ્રાન્ઝેક્શન ઓફ બિઝનેસ રૂલ્સ ૧૯૯૩ જીએનસીટીડીના મંત્રીઓને નાગરિક સેવાઓ પર દેખરેખ અને કાર્યાત્મક નિયંત્રણ સુનિશ્ચિત કરવા માટે પૂરતી સત્તાઓ પ્રદાન કરે છે જેથી તેમની યોગ્ય કામગીરી સુનિશ્ચિત કરી શકાય; નાગરિક સેવાઓને લાગુ પડતા નિયમો સૂચવે છે કે વહીવટી નિયંત્રણ સંઘ પાસે છે.

૧૧. આગળ રજૂ કરવામાં આવેલી દલીલો સૂચવે છે કે આ બંધારણીય બેન્ચને એન. સી. ટી. ડી. પાસે રાજ્ય સૂચિની એન્ટ્રી ૪૧ હેઠળ કાયદો ઘડવાની સત્તા છે કે કેમ અને અનુચ્છેદ ૨૩૯એ. એ. (૩) (એ) માં "જ્યાં સુધી આવી કોઈ બાબત કેન્દ્રશાસિત પ્રદેશોને લાગુ પડે છે ત્યાં સુધી" શબ્દનો અર્થ નક્કી કરવા માટે કહેવામાં આવે છે.આ બેન્ચ વિશ્લેષણને સરળ બનાવવા માટે ૨૦૧૮ના બંધારણીય બેન્ચના ચુકાદામાં નિર્ધારિત સિદ્ધાંતોનો સંદર્ભ આપશે.

અધિકારીઓની નિયુક્તિ પર તેમનું નિયંત્રણ છે એવી દલીલ કરવા માટે બંને પક્ષોએ ઉપર ઉલ્લેખિત ગૌણ નિયમો પર આધાર રાખ્યો હોવા છતાં, અમે દરેક કેડરમાં શાસનના માળખા પર સ્પષ્ટતા કરવા માટે આ દરેક નિયમોનું અર્થઘટન કરવું યોગ્ય માનતા નથી.આ સંદર્ભ અનુચ્છેદ ૨૩૯એએ (૩) (એ) ના અર્થઘટનના સંદર્ભમાં "સેવાઓ" પર એન. સી. ટી. ડી. ની કાર્યકારી અને કાયદાકીય સત્તાના અવકાશ સુધી મર્યાદિત છે.

સી. અનુચ્છેદ ૨૩૯ એએનું અર્થઘટન:૨૦૧૮નો બંધારણીય બેન્ચનો ચુકાદો

(અ) દિલ્હીસુઇ જેનરિસ મોડેલ

૧૨. ૨૦૧૮ની બંધારણીય ખંડપીઠે ચુકાદો આપ્યો હતો કે એન. સી. ટી. ડી. અન્ય કેન્દ્રશાસિત પ્રદેશો જેવું નથી.આ નિર્ણય એ રીતને સ્પષ્ટ કરે છે કે જેમાં અનુચ્છેદ ૨૩૯એએ દાખલ કરવાથી એન. સી. ટી. ડી. ને અન્ય કેન્દ્રશાસિત પ્રદેશોથી અલગ રાખીને "સુઇ જેનરિસ" નો દરજ્જો આપવામાં આવ્યો હતો.ચુકાદાએ નોંધ્યું હતું કે વિધાનસભા, મંત્રી પરિષદ અને વેસ્ટમિન્સ્ટર શૈલીની કેબિનેટ પ્રણાલીની બંધારણીય રચનાએ સરકારના પ્રતિનિધિ સ્વરૂપના લક્ષણોને અસ્તિત્વમાં લાવ્યા હતા.પરિણામે, દિલ્હીના રહેવાસીઓએ, તેમના ચૂંટાયેલા પ્રતિનિધિઓ દ્વારા, ભારત સંઘના રાષ્ટ્રીય હિતોને સંતુલિત કરતી વખતે, એન. સી. ટી. ડી. ના શાસનમાં અવાજ ઉઠાવ્યો છે.મુખ્ય ન્યાયાધીશ દીપક મિશ્રા દ્વારા બોલતા બહુમતીના નિર્ણયમાં જણાવ્યું હતું કેઃ

"૧૯૬. આમ, એન. ડી. એમ. સી. [એન. ડી. એમ. સી. વિરુદ્ધ પંજાબ રાજ્ય, (૧૯૯૭) ૭ એસ. સી. સી. ૩૩૯] એ સ્પષ્ટ કરે છે કે આપણી બંધારણીય યોજના હેઠળના તમામ કેન્દ્રશાસિત પ્રદેશો એક જ પાયા પર નથી. [...]

એસ. બંધારણની કલમ ૨૩૯–એએનો સાર

૨૦૬. એ સમજી શકાય છે કે બંધારણીય સુધારામાં દિલ્હીને વિશેષ દરજ્જો આપવાની કલ્પના કરવામાં આવી છે.અનુચ્છેદ ૨૩૯–એએનો અર્થઘટન કરતી વખતે આને ધ્યાનમાં રાખવું પડશે.

૨૦૭. શરૂઆતમાં, આપણે જાહેર કરવું જોઈએ કે અનુચ્છેદ ૨૩૯–એએ અને ૨૩૯–એબીનો સમાવેશ, જે ખાસ કરીને દિલ્હીના એન. સી. ટી. સાથે સંબંધિત છે, તે અન્ય કેન્દ્રશાસિત પ્રદેશો તેમજ કેન્દ્રશાસિત પ્રદેશ પુડુચેરીમાંથી દિલ્હીને સુઇ જેનરિસનો દરજ્જો આપવાનો સંસદનો ઇરાદો દર્શાવે છે, જેમાં અનુચ્છેદ ૨૩૯–એ આજની તારીખે એકમાત્ર લાગુ પડે છે.એન. ડી. એમ. સી. કેસમાં બહુમતી ચુકાદા દ્વારા આ જ અધિકૃત રીતે એવું માનવામાં આવ્યું છે કે દિલ્હીનું એન. સી. ટી. પોતે જ એક વર્ગ છે.

૨૦૯. કલમ ૨૩૯–એ. એ. અને ૨૩૯–એ. બી. દાખલ કરીને દિલ્હી રાષ્ટ્રીય રાજધાની વિસ્તાર માટે લોકશાહી અને પ્રતિનિધિ સ્વરૂપની સરકારની સ્થાપનાની કવાયત નિરર્થક થઈ જશે જો દિલ્હીની જનતાનો વિશ્વાસ ધરાવતી દિલ્હી સરકાર એવી નીતિઓ અને કાયદાઓ લાવી શકશે નહીં કે જેના પર દિલ્હી વિધાનસભા પાસે દિલ્હી રાષ્ટ્રીય રાજધાની વિસ્તાર માટે કાયદો બનાવવાની સત્તા છે.

૨૧૦. વધુમાં, બંધારણ (૬૯મો સુધારો) અધિનિયમ , ૧૯૯૧ તરીકે ઘડવામાં આવેલ બંધારણના ઉદ્દેશો અને કારણોનું નિવેદન (૭૪મો સુધારો) બિલ, ૧૯૯૧ પણ અમારા દૃષ્ટિકોણને સમર્થન આપે છે કારણ કે તે સ્પષ્ટપણે જણાવે છે કે રાષ્ટ્રીય રાજધાનીને વિશેષ દરજ્જો આપવા માટે, બંધારણમાં જ વ્યવસ્થાઓનો સમાવેશ થવો જોઈએ.”

૧૩. ન્યાયમૂર્તિ ચંદ્રચૂડના સહમત અભિપ્રાયમાં અનુચ્છેદ ૨૩૯ એએના અર્થઘટનમાં કાયદાકીય અને બંધારણીય ઇતિહાસના મહત્વ પર ભાર મૂકવામાં આવ્યો હતો. તે સંદર્ભમાં, ચુકાદો નોંધે છેઃ

"૩૮૩. આ ઇતિહાસ અને પૃષ્ઠભૂમિને ધ્યાનમાં રાખીને, એન. સી. ટી. ને અન્ય કેન્દ્રશાસિત પ્રદેશોની જેમ જ દરજ્જો આપવો મૂળભૂત રીતે અયોગ્ય રહેશે.અનુચ્છેદ ૨૩૯–એએ (૪) એ એક વિશેષ જોગવાઈ છે જે કેન્દ્ર શાસિત પ્રદેશોની મર્યાદામાં હોવા છતાં, એન. સી. ટી. ના શાસન માટે વિશેષ બંધારણીય વ્યવસ્થા સ્થાપિત કરવા માટે અપનાવવામાં આવી હતી.અનુચ્છેદ ૨૩૯–એએની જોગવાઈઓનું અર્થઘટન કરતી વખતે, આ અદાલત આંખ આડા કાન કરતો દૃષ્ટિકોણ અપનાવી શકતી નથી, જે કાયદાકીય અને બંધારણીય ઇતિહાસની અવગણના કરે છે.૧૯૬૩ અને ૧૯૯૧ના કાયદાઓની કેટલીક જોગવાઈઓને અપનાવતી વખતે, સંસદે તેની ઘટક ક્ષમતામાં ૬૯મા સુધારા પહેલાના કાયદાકીય કાયદાઓની કેટલીક અન્ય જોગવાઈઓને બાકાત રાખી હતી.

૧૪. અનુચ્છેદ ૨૩૯એએનું હેતુપૂર્ણ અર્થઘટન કર્યા પછી, ચુકાદો એ વાત પર ભાર મૂકે છે કે એન. સી. ટી. ડી. માટે સંસદે જે શાસન માળખું અપનાવ્યું છે તે અન્ય કેન્દ્રશાસિત પ્રદેશો કરતાં અનન્ય અને અલગ છે.એવું માનવામાં આવ્યું હતું કે સંસદની ઘટક શક્તિનો ઉપયોગ "દિલ્હીની એન. સી. ટી. સરકારને

સરકારના પ્રતિનિધિ સ્વરૂપ તરીકે ગણવામાં આવે છે".બહુમતીનો ચુકાદો આ પ્રમાણે હતોઃ

"૨૧૩... અનુચ્છેદ ૨૩૯–એ સંસદને કેન્દ્ર શાસિત પ્રદેશ પુડુચેરી માટે કાયદા દ્વારા મંત્રી પરિષદ અને/અથવા એક સંસ્થા બનાવવાની વિવેકબુદ્ધિ આપે છે જે કેન્દ્ર શાસિત પ્રદેશ પુડુચેરી માટે વિધાનસભાના કાર્યો કરવા માટે સંપૂર્ણ રીતે ચૂંટાયેલી અથવા આંશિક રીતે ચૂંટાયેલી અને આંશિક રીતે નામાંકિત થઈ શકે છે.

૨૧૪. બીજી બાજુ, ખંડ ૨૩૯–એએ ખંડ (૨), "ચાલશે" શબ્દનો ઉપયોગ કરીને, સંસદ માટે કાયદા દ્વારા રાષ્ટ્રીય રાજધાની ક્ષેત્ર દિલ્હી માટે વિધાનસભાની રચના કરવી ફરજિયાત બનાવે છે.વધુમાં, ખંડ (૨) ની પેટા–ખંડ (એ) ખૂબ જ સ્પષ્ટ રીતે જાહેર કરે છે કે રાષ્ટ્રીય રાજધાની ક્ષેત્ર દિલ્હીના વિધાનસભાના સભ્યોની પસંદગી રાષ્ટ્રીય રાજધાની ક્ષેત્ર દિલ્હીના પ્રાદેશિક મતવિસ્તારોમાંથી સીધી ચૂંટણી દ્વારા કરવામાં આવશે.અનુચ્છેદ ૨૩૯–એ અનુચ્છેદ (૧) થી વિપરીત, જેમાં કેન્દ્ર શાસિત પ્રદેશ પુડુચેરી માટે વિધાનસભાના કાર્યો કરવા માટે સંસદ દ્વારા કાયદા દ્વારા બનાવવામાં આવેલી સંસ્થા કાં તો સંપૂર્ણ રીતે ચૂંટાઈ શકે છે અથવા આંશિક રીતે ચૂંટાઈ શકે છે અને આંશિક રીતે નામાંકિત થઈ શકે છે, એન. સી. ટી. દિલ્હીની વિધાનસભાના સંદર્ભમાં આવી કોઈ ખંડ નથી, જે મુજબ સભ્યોને વિધાનસભામાં નામાંકિત કરી શકાય.સંસદ દ્વારા આ ઈરાદાપૂર્વકની યોજના હતી.

૨૧૫. અમે આ તફાવતને રેખાંકિત કરવા અને સંસદના હેતુ પર ભાર મૂકવા માટે પ્રકાશિત કર્યો છે, જ્યારે તેની ઘટક શક્તિનો ઉપયોગ કરતી વખતે અનુચ્છેદ ૨૩૯–એએ દાખલ કરીને, રાષ્ટ્રીય રાજધાની ક્ષેત્ર દિલ્હીની વિધાનસભાને રાષ્ટ્રીય રાજધાની ક્ષેત્ર દિલ્હીના મતદારોના ચૂંટાયેલા પ્રતિનિધિઓના સમૂહ તરીકે ગણવા અને રાષ્ટ્રીય રાજધાની ક્ષેત્ર દિલ્હીની સરકારને સરકારના પ્રતિનિધિ સ્વરૂપ તરીકે ગણવા.

૨૧૬. વિધાનસભામાં સંપૂર્ણ રીતે ચૂંટાયેલા પ્રતિનિધિઓનો સમાવેશ થાય છે જેમને સીધી ચૂંટણી દ્વારા પસંદ કરવામાં આવે છે અને દિલ્હીના મતદારો દ્વારા દિલ્હીની વિધાનસભામાં મોકલવામાં આવે છે.દિલ્હી વિધાનસભાના કોઈ પણ સભ્યની નિમણૂક કરવામાં આવતી નથી.દિલ્હીના ચૂંટાયેલા પ્રતિનિધિઓ અને મંત્રીમંડળ, દિલ્હીના મતદારો પ્રત્યે જવાબદાર હોવાથી, તેમના કાર્યો અસરકારક અને અસરકારક રીતે કરવા માટે યોગ્ય સત્તાઓ હોવી જોઈએ.

૧૫. તેમના સહમત અભિપ્રાયમાં, ન્યાયમૂર્તિ ચંદ્રચુડે એમ પણ માન્યું હતું કે એન. સી. ટી. ડી. એ "કેન્દ્રશાસિત પ્રદેશોમાં વિશેષ વર્ગ" છે.તે યોજવામાં આવી હતીઃ

> “૩૮૪. બંધારણના આઠમા ભાગમાં તમામ કેન્દ્રશાસિત પ્રદેશોને એકસાથે જૂથબદ્ધ કરવામાં આવ્યા છે.તેમને એક બંધારણીય જોડીના નિયમ હેઠળ લાવતી

વખતે બંધારણ દ્વારા તેમની વચ્ચે એક અચોક્કસ તફાવત ઊભો કરવામાં આવ્યો છે.

૩૮૮. અનુચ્છેદ ૨૩૯ એએ હેઠળ દિલ્હીને વિશેષ બંધારણીય દરજ્જો આપવામાં આવ્યો છે. જ્યારે તે જોગવાઈઓને અનુચ્છેદ ૨૩૯એ અને ૨૪૦થી વિપરીત વાંચવામાં આવે ત્યારે આ મજબૂત બને છે.અનુચ્છેદ ૨૩૯ એએમાં અનુચ્છેદ ૨૪૦ (૧) ની ભાષા અથવા યોજનાનો સમાવેશ થતો નથી, જે રાષ્ટ્રપતિને અનુચ્છેદ ૨૪૦ (૧) માં ઉલ્લેખિત કેન્દ્રશાસિત પ્રદેશોની શાંતિ, પ્રગતિ અને સારી સરકાર માટે નિયમો ઘડવા માટે સક્ષમ બનાવે છે.અનુચ્છેદ ૨૪૦ (૧) ની આ જોગવાઈ સૂચવે છે કે એકવાર સંસદીય કાયદો ઘડવામાં આવે તે પછી રાષ્ટ્રપતિ પુડુચેરી માટે નિયમો ઘડશે નહીં.દિલ્હીના કિસ્સામાં, અનુચ્છેદ ૨૩૯એએ ભવિષ્યમાં સંસદ દ્વારા ઘડવામાં આવતા કાયદા માટે વિધાનસભા અથવા મંત્રીમંડળના બંધારણને છોડતું નથી.અનુચ્છેદ ૨૩૯એએ આદેશ આપે છે કે એન. સી. ટી. માટે વિધાનસભા હશે અને લેફ્ટનન્ટ ગવર્નરને સહાય અને સલાહ આપવાનું કાર્ય કરતી મંત્રી પરિષદ હશે."ત્યાં હશે" રચના બંધારણીય આદેશનું સૂચક છે.એન. સી. ટી. માટે વિધાનસભા અને મંત્રી પરિષદને સંસદ દ્વારા (તેની ઘટક સત્તામાં) કાયદાને સક્ષમ બનાવવાના કાયદા પર ભાવિ તારીખે તેના કાયદાકીય જ્ઞાનમાં ફેરવવામાં આવ્યું ન હતું.અનુચ્છેદ ૨૩૯ એએની અનુચ્છેદ ૭ (એ) સંસદને કાયદા દ્વારા તે અનુચ્છેદ માં સમાવિષ્ટ જોગવાઈઓને અમલમાં મૂકવા અથવા પૂરક બનાવવા માટેની જોગવાઈઓ કરવા

માટે સક્ષમ બનાવે છે.સંસદની સત્તા અનુચ્છેદ ૨૩૯એએ અને તેના વ્યાખ્યાયિત ધોરણોને લાગુ કરવા, અમલમાં મૂકવા અને મજબૂત કરવાની છે.

૩૮૯. ઉપરોક્ત વિશ્લેષણ સૂચવે છે કે જ્યારે ભાગ VIII તમામ કેન્દ્રશાસિત પ્રદેશોના સામાન્ય જૂથને એકસાથે લાવે છે, ત્યારે બંધારણ સ્પષ્ટપણે તેમની સ્થિતિ, શાસનની સંસ્થાઓ (કાયદાકીય અથવા કારોબારી), લોકશાહી ભાગીદારીની પ્રકૃતિ અથવા તેમના ચૂંટાયેલા પ્રતિનિધિઓને શાસન સોંપવામાં આવેલી જવાબદારીની હદની વિગતોને રંગવા માટે એક જ બ્રશનો ઉપયોગ કરવાનો ઇરાદો ધરાવતું ન હતું.

૧૬. આમ, ૨૦૧૮ની બંધારણીય ખંડપીઠે આપેલા ચુકાદા પરથી સ્પષ્ટ થાય છે કે એન. સી. ટી. ડી. નો બંધારણીય દરજ્જો અન્ય કેન્દ્રશાસિત પ્રદેશો જેવો નથી, જે બંધારણના ભાગ VIII હેઠળ આવે છે.

૧૭. ૨૦૧૮ની બંધારણીય બેંચના નિર્ણયમાં બહુમતીનો ચુકાદો લોકશાહી આદર્શોને આગળ વધારવા માટે બંધારણના અર્થઘટનના મહત્વને રેખાંકિત કરે છે.તે યોજવામાં આવી હતીઃ

" ૨૮૪.૧.બંધારણની જોગવાઈઓનું અર્થઘટન કરતી વખતે, બંધારણીય અદાલતો માટે અપનાવવાનો સલામત અને સૌથી મજબૂત અભિગમ એ છે કે બંધારણના શબ્દોને બંધારણની ભાવનાના પ્રકાશમાં વાંચવામાં આવે જેથી

આપણા બંધારણની સર્વોત્કૃષ્ટ લોકશાહી પ્રકૃતિ અને નાગરિકોની ભાગીદારી દ્વારા પ્રતિનિધિ ભાગીદારીનો દાખલો નાબૂદ ન થાય.અદાલતોએ એવું અર્થઘટન અપનાવવું જોઈએ જે બંધારણની લોકશાહી ભાવનાનું મહિમામંડન કરે.(ભાર પૂર્વક)

તેથી, વર્તમાન વિવાદના ચુકાદામાં, એક એવું અર્થઘટન અપનાવવું અનિવાર્ય બની જાય છે જે અનુચ્છેદ ૨૩૯એએના સમાવેશ દ્વારા એન. સી. ટી. ડી. સરકારને આપવામાં આવેલા અનન્ય બંધારણીય લોકશાહી આદેશની ભાવનાને જાળવી રાખે.

(બી) એન. સી. ટી. ડી. ની કાયદાકીય અને કાર્યકારી સત્તા

૧૮. અનુચ્છેદ ૨૩૯એએ (૩) (એ) જણાવે છે કે દિલ્હીની વિધાનસભાને સ્પષ્ટ રીતે બાકાત રાખેલા કેટલાક વિષયો સિવાય "જ્યાં સુધી આવી કોઈ બાબત કેન્દ્રશાસિત પ્રદેશોને લાગુ પડે છે ત્યાં સુધી" રાજ્ય સૂચિ અને સમવર્તી સૂચિમાંની બાબતોના સંદર્ભમાં સમગ્ર અથવા એન. સી. ટી. ડી. ના કોઈપણ ભાગ માટે કાયદો બનાવવાની સત્તા હશે.આ જોગવાઈમાં રાજ્ય યાદીની ૧,૨ અને ૧૮ એન્ટ્રીઓ અને યાદી II ની ૬૪,૬૫ અને ૬૬ એન્ટ્રીઓને સ્પષ્ટપણે બાકાત રાખવામાં આવી છે, કારણ કે તે ૧,૨ અને ૧૮ એન્ટ્રીઓ સાથે સંબંધિત છે. અનુચ્છેદ ૨૩૯ એએ (૩) (બી) સંસદને કેન્દ્રશાસિત પ્રદેશ અથવા તેના

કોઈપણ ભાગ માટે "કોઈપણ બાબતના સંદર્ભમાં કાયદો બનાવવાની" સત્તા પ્રદાન કરે છે.આમ, જ્યારે એન. સી. ટી. ડી. ની વિધાનસભા સૂચિ II ની બાકાત એન્ટ્રીઓ સિવાય સૂચિ II અને સૂચિ III માં એન્ટ્રીઓ પર કાયદાકીય ક્ષમતા ધરાવે છે, ત્યારે સંસદ એન. સી. ટી. ડી. ના સંબંધમાં સૂચિ II અને સૂચિ III માં તમામ બાબતો પર કાયદાકીય ક્ષમતા ધરાવે છે, જેમાં એન્ટ્રીઓનો સમાવેશ થાય છે જેને અનુચ્છેદ ૨૩૯ એ. એ. (૩) (એ) ના આધારે એન. સી. ટી. ડી. ના કાયદાકીય ક્ષેત્રમાંથી બહાર રાખવામાં આવી છે.આ તે છે જ્યાં રાજ્યોના સંદર્ભમાં સંસદની કાયદાકીય સત્તાઓથી અલગ છે.રાજ્યો માટે સૂચિ II માં એન્ટ્રીઓ પર સંસદને કાયદાકીય ક્ષમતા નથી, પરંતુ એન. સી. ટી. ડી. માટે સૂચિ II માં એન્ટ્રીઓ પર કાયદો બનાવવાની સત્તા ધરાવે છે. ૨૦૧૮ના બંધારણીય ખંડપીઠે આપેલા ચુકાદામાં આ અભિપ્રાય લેવામાં આવ્યો હતો.ન્યાયમૂર્તિ ચંદ્રચૂડના સહમત અભિપ્રાય મુજબઃ

> “૩૧૬... અનુચ્છેદ ૨૪૬ (૩) ની જોગવાઈઓ હેઠળ, રાજ્ય વિધાનસભાઓ જે ફક્ત રાજ્ય સૂચિ પર કાયદાકીય સત્તા ધરાવે છે તેનાથી વિપરીત, એન. સી. ટી. માટેની વિધાનસભા રાજ્ય સૂચિ વિષયો પર વિશિષ્ટ કાયદાકીય ક્ષમતા ધરાવતી નથી.બંધારણીય કલ્પના મુજબ, જાણે કે સંસદ પાસે સાતમી અનુસૂચિમાં સમવર્તી તેમજ રાજ્ય સૂચિ વિષયો પર કાયદાકીય સત્તા છે.અનુચ્છેદ ૨૩૯એએની અનુચ્છેદ ૩ની પેટા અનુચ્છેદ (સી) માં અનુચ્છેદ ૨૫૪ જેવી જ પ્રતિકૂળતાની જોગવાઈ છે.જ્યાં સુધી તેને રાષ્ટ્રપતિની મંજૂરી ન

મળી હોય ત્યાં સુધી વિધાનસભા દ્વારા ઘડવામાં આવેલો કાયદો સંસદ દ્વારા ઘડવામાં આવેલા કાયદા સાથે પ્રતિકૂળતાની હદ સુધી રદબાતલ થઈ જશે.વધુમાં, રાષ્ટ્રપતિની મંજૂરી સંસદને ભવિષ્યમાં વિધાનસભા દ્વારા ઘડવામાં આવેલા કાયદાને ઓવરરાઇડ કરવા અથવા તેમાં ફેરફાર કરવા માટે કાયદો ઘડતા અટકાવશે નહીં.

૧૯. ૨૦૧૮ના બંધારણીય ખંડપીઠે ચુકાદામાં જણાવ્યું હતું કે એન. સી. ટી. ડી. ની કાર્યકારી સત્તા તેની કાયદાકીય સત્તા સાથે સહ–વ્યાપક છે, એટલે કે તે તમામ બાબતો સુધી વિસ્તરશે, જેના સંદર્ભમાં તેની પાસે કાયદો બનાવવાની સત્તા છે.અનુચ્છેદ ૨૩૯ એએ (૪) માં જોગવાઈ કરવામાં આવી છે કે મંત્રી પરિષદ લેફ્ટનન્ટ ગવર્નરને જે બાબતોના સંબંધમાં વિધાનસભા પાસે કાયદો બનાવવાની સત્તા છે તેના સંબંધમાં તેમના કાર્યોનો ઉપયોગ કરવામાં મદદ અને સલાહ આપશે.આમ, એન. સી. ટી. ડી. ની કાર્યકારી સત્તા બાકાત કરાયેલી એન્ટ્રીઓ સિવાય, સૂચિ II માં એન્ટ્રીઓ પર વિસ્તૃત થશે.અનુચ્છેદ ૨૩૯એએ (૪) ની જોગવાઈનું વિશ્લેષણ કર્યા પછી, ૨૦૧૮ની બંધારણીય ખંડપીઠે આપેલા ચુકાદામાં બહુમતીના અભિપ્રાયમાં એવું માનવામાં આવ્યું હતું કે સંઘ પાસે માત્ર સૂચિ II ની ત્રણ એન્ટ્રીઓ પર કાર્યકારી સત્તા છે, જેના પર એન. સી. ટી. ડી. પાસે કાયદાકીય ક્ષમતા નથી, એટલે કે સૂચિ II ની એન્ટ્રી ૧,૨ અને ૧૮. તે યોજવામાં આવી હતીઃ

“૨૨૨. અનુચ્છેદ ૨૩૯–એએ (૩) (એ) અને અનુચ્છેદ ૨૩૯–એએ (૪) નું સંયુક્ત વાંચન દર્શાવે છે કે એનસીટી દિલ્હી સરકારની કાર્યકારી સત્તા દિલ્હી વિધાનસભાની કાયદાકીય સત્તા સાથે સહઅસ્તિત્વ ધરાવે છે, જેની કલ્પના અનુચ્છેદ ૨૩૯–એએ (૩) માં કરવામાં આવી છે અને જે રાજ્ય સૂચિમાં ત્રણ વિષયો અને સમવર્તી સૂચિમાં તમામ વિષયો સિવાયના તમામ વિષયો પર વિસ્તરે છે અને આમ, અનુચ્છેદ ૨૩૯–એએ (૪) મંત્રી પરિષદને તે તમામ વિષયો પર કાર્યકારી સત્તા પ્રદાન કરે છે, જેના માટે દિલ્હી વિધાનસભા પાસે કાયદાકીય સત્તા છે.

૨૨૩. ખંડ ૨૩૯–એએ (૩) (એ) રાજ્ય સૂચિ અને સમવર્તી સૂચિમાંની તમામ બાબતો પર સંસદની કાયદાકીય સત્તા અનામત રાખે છે, પરંતુ ખંડ (૪) ક્યાંય પણ આવી બાબતોના સંદર્ભમાં સંઘની કાર્યકારી સત્તાઓ અનામત રાખે છે.તેનાથી વિપરીત, ખંડ (૪) સ્પષ્ટપણે દિલ્હી સરકારને તે બાબતોના સંબંધમાં કાર્યકારી સત્તાઓ આપે છે કે જેના માટે વિધાનસભા પાસે કાયદો બનાવવાની સત્તા છે.કાયદાકીય સત્તા વિધાનસભાને કાયદો ઘડવાની સત્તા આપવામાં આવે છે, જ્યારે કાયદાની નીતિને કારોબારી દ્વારા અમલમાં મૂકવાની હોય છે, જેના માટે દિલ્હી સરકાર પાસે વ્યાપક કાર્યકારી સત્તાઓ હોવી જરૂરી છે.

૨૨૪. અનુચ્છેદ ૨૩૯–એએ (૪) દિલ્હીની એન. સી. ટી. સરકારને કાર્યકારી સત્તાઓ પ્રદાન કરે છે જ્યારે સંઘની કાર્યકારી સત્તા અનુચ્છેદ ૭૩માંથી ઉદ્ભવે છે અને સંસદની કાયદાકીય સત્તા સાથે સહઅસ્તિત્વ ધરાવે છે.વધુમાં,

વ્યવહારિક સંઘવાદ અને સહયોગી સંઘવાદના વિચારો જમીન પર પડી જશે જો આપણે એમ કહીએ કે દિલ્હી વિધાનસભા પાસે જે બાબતો માટે કાયદાકીય સત્તાઓ છે તેના સંદર્ભમાં પણ સંઘ પાસે વહીવટી સત્તાઓ છે.આમ, તે ખૂબ જ સારી રીતે કહી શકાય કે દિલ્હીના રાષ્ટ્રીય રાજધાની ક્ષેત્રના સંદર્ભમાં સંઘની કાર્યકારી સત્તા રાજ્ય સૂચિની ત્રણ બાબતો સુધી મર્યાદિત છે, જેના માટે અનુચ્છેદ ૨૩૯–એએ (૩) (એ) હેઠળ દિલ્હી વિધાનસભાની કાયદાકીય શક્તિને બાકાત રાખવામાં આવી છે.આ પ્રકારનું અર્થઘટન કેન્દ્ર સરકાર દ્વારા તમામ નિયંત્રણ કબજે કરવાના કોઈપણ પ્રયાસને નિષ્ફળ બનાવશે અને બંધારણ દ્વારા લાદવામાં આવેલી મર્યાદાઓને આધિન દિલ્હીની રાષ્ટ્રીય રાજધાની ક્ષેત્રને તેની કામગીરીમાં અમુક અંશે જરૂરી સ્વતંત્રતા આપીને વ્યવહારિક સંઘવાદ અને સંઘીય સંતુલનની વિભાવનાઓને પ્રબળ બનાવશે.એક સ્વાભાવિક પરિણામ તરીકે, ભારત સંઘ પાસે દિલ્હીની રાષ્ટ્રીય રાજધાની ક્ષેત્ર (એન.સી.ટી.) ના સંદર્ભમાં રાજ્યની યાદીમાં ત્રણ બાબતો સાથે સંબંધિત વિશિષ્ટ કાર્યકારી સત્તા છે, જેમાં દિલ્હી વિધાનસભાની સત્તાને બાકાત રાખવામાં આવી છે.અન્ય બાબતોના સંદર્ભમાં, કાર્યકારી સત્તાનો ઉપયોગ દિલ્હીની એન. સી. ટી. સરકાર દ્વારા કરવામાં આવશે.જોકે, આ બંધારણની અનુચ્છેદ ૨૩૯–એએ (૪) ની જોગવાઈને આધિન છે.આ પ્રકારનું અર્થઘટન બંધારણ દ્વારા લાદવામાં આવેલી મર્યાદાઓને આધિન દિલ્હીની એન. સી. ટી. સરકારને

કેટલીક જરૂરી સ્વતંત્રતા આપીને વ્યવહારિક સંઘવાદ અને સંઘીય સંતુલનની વિભાવનાઓ સાથે સુસંગત હશે."

૨૦. જોકે, બહુમતીના ચુકાદામાં સ્પષ્ટતા કરવામાં આવી હતી કે જો સંસદ સૂચિ II અને સૂચિ IIIમાં કોઈ પણ વિષયના સંબંધમાં કાયદો બનાવે છે, તો Gએન.સી.ટી.ડી.ની કાર્યકારી સત્તા સંસદ દ્વારા ઘડવામાં આવેલા કાયદા દ્વારા મર્યાદિત રહેશે.તે યોજવામાં આવી હતીઃ

" ૨૮૪.૧૫.અનુચ્છેદ ૨૩૯–એએની અનુચ્છેદ ો (૩) (એ) અને (૪) નું સંયુક્ત વાંચન દર્શાવે છે કે એન. સી. ટી. ડી. સરકારની કાર્યકારી સત્તા દિલ્હી વિધાનસભાની કાયદાકીય સત્તા સાથે સહઅસ્તિત્વ ધરાવે છે અને તે મુજબ, દિલ્હી મંત્રી પરિષદની કાર્યકારી સત્તા સમવર્તી સૂચિમાંના તમામ વિષયો અને રાજ્ય સૂચિમાં ત્રણ સિવાયના તમામ વિષયો પર ફેલાયેલી છે.જો કે, જો સંસદ રાજ્ય સૂચિ અથવા સમવર્તી સૂચિમાં આવતા અમુક વિષયોના સંદર્ભમાં કાયદો બનાવે છે, તો રાજ્યની કારોબારી કાર્યવાહી સંસદ દ્વારા બનાવેલા કાયદાને અનુરૂપ હોવી જોઈએ.(sic) "(ભાર આપવામાં આવે છે)

૨૧. ઉપરોક્ત અભિપ્રાય ન્યાયમૂર્તિ ચંદ્રચુડે પણ તેમના સહમત અભિપ્રાયમાં લીધો હતોઃ

"૩૧૬..... અનુચ્છેદ ૨૩૯એએની અનુચ્છેદ ૨ અને અનુચ્છેદ ૩ની જોગવાઈઓ સૂચવે છે કે એન. સી. ટી. ની વિધાનસભાને બંધારણીય દરજ્જો

આપતી વખતે, બંધારણે તેની કાયદાકીય સત્તાઓની મર્યાદાને મર્યાદિત કરી છે, પ્રથમ, તેની ક્ષમતામાંથી અમુક વિષયોને અલગ કરીને (તેમને સંસદમાં સોંપવા) અને બીજું, સંસદને રાજ્ય અને સમવર્તી સૂચિ બંનેમાં આવતી બાબતો પર કાયદો ઘડવા માટે સક્ષમ કરીને.વધુમાં, જે વિષયો તેને સોંપવામાં આવ્યા છે, તેમાં વિધાનસભાની કાયદાકીય સત્તા વિશિષ્ટ નથી અને તે સંસદ દ્વારા ઘડવામાં આવેલા કાયદાને આધિન છે."

૨૨. ૨૦૧૮ ના બંધારણીય ખંડપીઠે અધિકૃત રીતે ચુકાદો આપ્યો હતો કે એન. સી. ટી. ડી. ની કાયદાકીય અને કાર્યકારી સત્તા સૂચિ II અને III માં તમામ વિષયો સુધી વિસ્તરે છે, સિવાય કે જે સ્પષ્ટપણે બાકાત છે.જો કે, અનુચ્છેદ ૨૩૯એએ (૩) (બી) ને ધ્યાનમાં રાખીને, સંસદને એન. સી. ટી. ડી. માટે સૂચિ II અને III માં તમામ વિષયોના સંદર્ભમાં કાયદા બનાવવાની સત્તા છે.

(સી) "જ્યાં સુધી આવી કોઈ બાબત કેન્દ્રશાસિત પ્રદેશોને લાગુ પડે છે"

૨૩. ભારત સંઘ દ્વારા એવી દલીલ કરવામાં આવી છે કે અનુચ્છેદ ૨૩૯એએમાં 'જ્યાં સુધી આવી કોઈ બાબત કેન્દ્રશાસિત પ્રદેશોને લાગુ પડે છે' શબ્દસમૂહનો બંધારણીય બેન્ચ દ્વારા અર્થઘટન કરવામાં આવ્યો નથી, અને તે શબ્દસમૂહ એન. સી. ટી. ડી. ની કાયદાકીય શક્તિને મર્યાદિત કરે છે.

૨૪. જો કે, ૨૦૧૮ના બંધારણીય ખંડપીઠનાં ચુકાદામાં ન્યાયમૂર્તિ ચંદ્રચૂડના સહમત અભિપ્રાયનો સંદર્ભ આપવો પડશે, જે ઉપરોક્ત શબ્દસમૂહ સાથે સંબંધિત છે.તે યોજવામાં આવી હતીઃ

"જ્યાં સુધી આવી કોઈ બાબત કેન્દ્રશાસિત પ્રદેશોને લાગુ પડે છે

૪૬૦. રાજ્ય સૂચિ અને સાતમી અનુસૂચિની સમવર્તી સૂચિમાં, સંખ્યાબંધ એન્ટ્રીઓ છે જે "રાજ્ય" અભિવ્યક્તિનો ઉપયોગ કરે છે.આ એન્ટ્રીઓ નીચે સચિત્ર રીતે સૂચિબદ્ધ કરવામાં આવી છેઃ

[...]

૪૬૧. અનુચ્છેદ ૨૩૯–એએ (૩) (એ) એન. સી. ટી. ની વિધાનસભાને ૧,૨ અને ૧૮ (અને ૬૪,૬૫ અને ૬૬, જ્યાં સુધી તે અગાઉની એન્ટ્રીઓ સાથે સંબંધિત છે) અને સમવર્તી સૂચિ સિવાય, "જ્યાં સુધી આવી કોઈ બાબત કેન્દ્રશાસિત પ્રદેશોને લાગુ પડે છે ત્યાં સુધી" રાજ્ય સૂચિમાંની બાબતો પર કાયદો બનાવવાની મંજૂરી આપે છે.અનુચ્છેદ ૨૩૯–એએ (૩) (એ) ના આ શબ્દોને સમજવા માટે, એ નોંધવું જોઈએ કે કન્નિયનમાં નિર્ણયથી લઈને એન. ડી. એમ. સી. માં નવ ન્યાયાધીશોની બેન્ચના નિર્ણય સુધી, એવું માનવામાં આવ્યું છે કે અનુચ્છેદ ૨૪૬માં "રાજ્ય" અભિવ્યક્તિમાં કેન્દ્રશાસિત પ્રદેશનો સમાવેશ થતો નથી."જ્યાં સુધી આવી કોઈ બાબત કેન્દ્રશાસિત પ્રદેશોને લાગુ પડે છે" એ અભિવ્યક્તિનો અર્થ એ નથી કે એન. સી. ટી. ની વિધાનસભાને

રાજ્યમાં અથવા સમવર્તી સૂચિમાં કોઈ પણ વિષય પર કાયદો ઘડવાની કોઈ સત્તા નહીં હોય, માત્ર તે ચોક્કસ પ્રવેશમાં "રાજ્ય" અભિવ્યક્તિનો ઉપયોગ કરીને.આ અનુચ્છેદ ૨૩૯–એએ (૩) (એ) ના ઉપરોક્ત શબ્દોનું સાચું વાંચન નથી.જેમ આપણે નીચે જોઈએ છીએ, સંસદે પણ તેનો આ રીતે અર્થ કાઢ્યો નથી.

૪૬૨. જી. એન. સી. ટી. ડી. અધિનિયમ ની કલમ ૭ (૫) એ જોગવાઈ કરે છે કે વિધાનસભાના અધ્યક્ષ અને ઉપાધ્યક્ષના પગાર કાયદા દ્વારા વિધાનસભા દ્વારા નક્કી કરી શકાય છે.કલમ ૧૯ જોગવાઈ કરે છે કે વિધાનસભાના સભ્યો કાયદા દ્વારા વિધાનસભા દ્વારા નિર્ધારિત પગાર અને ભથ્થાં મેળવશે.કલમ ૪૩ (૩) એ જ રીતે જોગવાઈ કરે છે કે મંત્રીઓના પગાર અને ભથ્થાં વિંધાનસભા દ્વારા નક્કી કરવામા આવશે.જોકે, કલમ ૨૪માં જોગવાઈ કરવામાં આવી છે કે આ હેતુ માટે બિલ રાષ્ટ્રપતિની વિચારણા માટે અનામત રાખવું પડશે.જ્યાં સુધી ઉપરોક્ત વિષય પર રાજ્યોમાં કાયદાકીય ક્ષમતા ન હોય ત્યાં સુધી સંસદે ઉપરોક્ત જોગવાઈઓ લાગુ કરી ન હોત.રાજ્યના વિધાનસભાના સભ્યો (અધ્યક્ષ અને ઉપાધ્યક્ષ સહિત) અને રાજ્યના મંત્રીઓના પગાર અને ભથ્થાને લગતા વિષયો રાજ્ય સૂચિની એન્ટ્રી ૩૮ અને એન્ટ્રી ૪૦ દ્વારા સંચાલિત થાય છે.જી. એન. સી. ટી. ડી. અધિનિયમ આ વિષયો પર અધિનિયમ ઘડવા માટે એન. સી. ટી. ની વિધાનસભાની કાયદાકીય ક્ષમતાને માન્યતા આપે છે.આ પ્રવેશોમાં "રાજ્ય" શબ્દનો ઉપયોગ વિધાનસભાના

અધિકારક્ષેત્રને છીનવી લેતો નથી.ન તો અનુચ્છેદ ૨૩૯–એએ (૩) (એ) ના શબ્દો બાકાત અથવા નિષ્ક્રિય પ્રકૃતિના છે.

૪૬૩. ઉપરોક્ત વર્ણનનો હેતુ એ સૂચવવાનો છે કે "રાજ્ય" અભિવ્યક્તિ પોતે જ નિર્ણાયક નથી કે બંધારણની કોઈ ચોક્કસ જોગવાઈ કેન્દ્રશાસિત પ્રદેશોને લાગુ થશે કે નહીં.તેવી જ રીતે, એવું પણ કહી શકાય કે સામાન્ય કલમ અધિનિયમ (જેમાં કેન્દ્રશાસિત પ્રદેશનો સમાવેશ થાય છે) ની કલમ ૩ (૫૮) માં 'રાજ્ય' શબ્દની વ્યાખ્યા બંધારણમાં 'રાજ્ય' ના તમામ સંદર્ભોને સંચાલિત કરશે નહીં.જો વિષય અથવા સંદર્ભમાં કંઈક અસંસ્કારી હોય, તો કલમ ૩ (૫૮) માં સમાવિષ્ટ વ્યાખ્યા લાગુ થશે નહીં.આ અદાલતમાંથી બહાર આવેલા ઉદાહરણમાં આ પૂર્વનિર્ણ કરવામાં આવ્યું છે.અમુક સંદર્ભોમાં એવું માનવામાં આવ્યું છે કે "રાજ્ય" અભિવ્યક્તિમાં કેન્દ્રશાસિત પ્રદેશોનો સમાવેશ થશે નહીં જ્યારે અન્ય સંદર્ભોમાં કલમ ૩ (૫૮) માં વ્યાખ્યા લાગુ કરવામાં આવી છે.તેથી, "જ્યાં સુધી આવી કોઈ બાબત કેન્દ્રશાસિત પ્રદેશોને લાગુ પડે છે" એ અભિવ્યક્તિ બાકાત નથી અને વિષય અથવા સંદર્ભને ધ્યાનમાં લીધા વિના તેને આમ ગણી શકાય નહીં. (ભાર પૂર્વક)

તે સ્પષ્ટ છે કે સહમત અભિપ્રાયમાં એવું માનવામાં આવ્યું હતું કે "જ્યાં સુધી આવી કોઈ બાબત કેન્દ્રશાસિત પ્રદેશોને લાગુ પડે છે ત્યાં સુધી" શબ્દસમૂહ એક

સર્વસમાવેશક શબ્દ છે, અને "બાકાત નથી".ન્યાયમૂર્તિ ચંદ્રચુડે આ શબ્દનો અર્થ એવો કર્યો હતો કે એન. સી. ટી. ડી. ની વિધાનસભા પાસે બાકાત વિષયો સિવાય રાજ્યના કોઈપણ વિષય અથવા સમવર્તી યાદીઓ પર કાયદો ઘડવાની સત્તા હશે.

૨૫. ૨૦૧૮ના બંધારણીય ખંડપીઠે આપેલા ચુકાદામાં તેમના સહમત અભિપ્રાયમાં, ન્યાયમૂર્તિ ભૂષણે પણ આ શબ્દસમૂહનું નીચેના શબ્દોમાં અર્થઘટન કર્યું હતું:

"૫૫૧. આ જોગવાઈ ખૂબ જ સ્પષ્ટ છે જે વિધાનસભાને રાજ્ય સૂચિમાં અથવા સમવર્તી સૂચિમાં સૂચિબદ્ધ કોઈપણ બાબતોના સંદર્ભમાં કાયદા બનાવવાની સત્તા આપે છે સિવાય કે બાકાત એન્ટ્રીઓ.એક મુદ્દો એ છે કે રાજ્ય સૂચિ અથવા સમવર્તી સૂચિમાં કાયદા બનાવવાની સત્તાને "જ્યાં સુધી આવી કોઈ બાબત કેન્દ્રશાસિત પ્રદેશોને લાગુ પડે ત્યાં સુધી" શબ્દસમૂહ દ્વારા હેજિંગ કરવામાં આવે છે.

૫૫૨. સૂચિ II અને સૂચિ III માં પ્રવેશો પર એક નજર એ સૂચવે છે કે કેન્દ્ર શાસિત પ્રદેશનો કોઈ ઉલ્લેખ નથી.સૂચિ II અને III નું અવલોકન સૂચવે છે કે જોકે વિવિધ એન્ટ્રીઓમાં "રાજ્ય" શબ્દનો ચોક્કસ ઉલ્લેખ છે પરંતુ કોઈપણ એન્ટ્રીમાં "કેન્દ્રશાસિત પ્રદેશ" નો કોઈ સ્પષ્ટ સંદર્ભ નથી.ઉદાહરણ તરીકે, સૂચિ II એન્ટ્રી ૧૨,૨૬,૩૭,૩૮,૩૯,૪૦,૪૧,૪૨ અને ૪૩ માં "રાજ્ય" શબ્દનો ચોક્કસ ઉલ્લેખ છે.તેવી જ રીતે, યાદી III એન્ટ્રી ૩,૪ અને ૪૩ માં "રાજ્ય" શબ્દનો

ઉલ્લેખ છે.ઉપરોક્ત શબ્દસમૂહ "જ્યાં સુધી આવી કોઈ બાબત કેન્દ્રશાસિત પ્રદેશને લાગુ પડે છે ત્યાં સુધી" અસંગત છે.કારણો બે ગણા છે.બંધારણની શરૂઆત વખતે કેન્દ્રશાસિત પ્રદેશોની કોઈ વિભાવના નહોતી અને માત્ર ભાગ એ, બી, સી અને ડી રાજ્યો હતા.સાતમા બંધારણીય સુધારા પછી, જેમાં પ્રથમ અનુસૂચિ તેમજ બંધારણની અનુચ્છેદ ૨માં સુધારો કરવામાં આવ્યો હતો, જેમાં અનુચ્છેદ ૧ તેમજ પ્રથમ અનુસૂચિ એમ બંનેમાં કેન્દ્રશાસિત પ્રદેશનો ઉલ્લેખ કરવામાં આવ્યો હતો.આમ, ઉપરોક્ત શબ્દસમૂહનો ઉપયોગ રાજ્ય સૂચિ અને સમવર્તી સૂચિ સાથે સંબંધિત બાબતો સહિત તમામ બાબતો પર દિલ્હી માટે કાયદા બનાવવાની સત્તાઓને આપમેળે પ્રદાન કરવા માટે કરવામાં આવ્યો હતો, સિવાય કે જ્યાં પ્રવેશ સૂચવે છે કે કેન્દ્રશાસિત પ્રદેશને તેની લાગુ પડતી અસર અથવા કોઈપણ સ્પષ્ટ બંધારણીય જોગવાઈ દ્વારા બાકાત છે.

૫૫૩. આમ, અનુચ્છેદ ૨૩૯ એએમાં સ્પષ્ટ રીતે વર્ણવ્યા મુજબ એન. સી. ટી. ડી. ની કાયદાકીય સત્તાને સમજવામાં કોઈ મુશ્કેલી નથી.

૨૬. ન્યાયમૂર્તિ ભૂષણ એ વાત પર પણ સંમત થયા હતા કે "જ્યાં સુધી આવી કોઈ બાબત કેન્દ્રશાસિત પ્રદેશોને લાગુ પડે છે ત્યાં સુધી" શબ્દસમૂહનો ઉપયોગ દિલ્હી વિધાનસભાની કાયદાકીય શક્તિને પ્રતિબંધિત કરવા માટે કરી શકાતો નથી.તેમણે એવું માન્યું હતું કે બાકાત કરાયેલી એન્ટ્રીઓ સિવાય "આ શબ્દસમૂહનો ઉપયોગ રાજ્ય સૂચિ અને સમવર્તી સૂચિ સાથે સંબંધિત બાબતો

સહિત તમામ બાબતો પર દિલ્હી માટે કાયદા બનાવવાની સત્તાઓને આપમેળે પ્રદાન કરવા માટે કરવામાં આવ્યો હતો".

૨૭. બહુમતીના ચુકાદાએ ઉપરોક્ત શબ્દસમૂહના અર્થઘટન પર સીધું નિરીક્ષણ કર્યું ન હતું.જો કે, તર્ક સૂચવે છે કે આ શબ્દસમૂહને વ્યાપક અર્થમાં ધ્યાનમાં લેવાનો હતો.અગાઉ નોંધ્યું છે તેમ, બહુમતીના ચુકાદામાં એવું માનવામાં આવ્યું હતું કે એન. સી. ટી. ડી. ની કાર્યકારી સત્તા અનુચ્છેદ ૨૩૯એ. એ. (૩) (એ) હેઠળ બાકાત વિષયો સિવાયના વિષયો પર તેની કાયદાકીય સત્તા સાથે સહઅસ્તિત્વ ધરાવે છે.આનો અર્થ એ છે કે કાર્યકારી સત્તા કાયદાકીય સત્તામાંથી વહે છે, એટલે કે, જો એન. સી. ટી. ડી. પાસે સૂચિ II માં કોઈ વિષય પર કાર્યકારી સત્તા હોય, તો તે એટલા માટે છે કારણ કે તે સૂચિની એન્ટ્રીઓ હેઠળ તેની પાસે કાયદાકીય સત્તા છે.બહુમતીના ચુકાદામાં એવું ઠરાવવામાં આવ્યું હતું કે કેન્દ્ર પાસે એન. સી. ટી. ડી. ના સંદર્ભમાં માત્ર "રાજ્યની સૂચિમાંની ત્રણ બાબતો કે જેના સંદર્ભમાં દિલ્હી વિધાનસભાની સત્તાને બાકાત રાખવામાં આવી છે" માટે વિશિષ્ટ કારોબારી સત્તા હશે.વધુમાં એવું માનવામાં આવ્યું હતું કે "અન્ય તમામ બાબતો" ના સંદર્ભમાં, કાર્યકારી સત્તાનો ઉપયોગ જી. એન. સી. ટી. ડી. દ્વારા કરવામાં આવશે. આનો અર્થ એ થશે કે એન. સી. ટી. ડી. પાસે "અન્ય તમામ બાબતો" પર કાર્યકારી સત્તા છે.આ સૂચવે છે કે બહુમતીના ચુકાદાનું અર્થઘટન અનુચ્છેદ ૨૩૯એએ (૩) (એ) અને વાક્યાંશ "જ્યાં સુધી આવી કોઈ બાબત કેન્દ્રશાસિત પ્રદેશને લાગુ પડે છે ત્યાં સુધી" રાજ્ય સૂચિમાંની ત્રણ

બાબતો સિવાય "અન્ય તમામ બાબતો" પર એન. સી. ટી. ડી. ને કાયદાકીય સત્તા આપવા માટે કરવામાં આવ્યું છે, જેમાં એન. સી. ટી. ડી. ની વિધાનસભાની સત્તાને બાકાત રાખવામાં આવી છે.

૨૮. ઉપરોક્ત ચર્ચા સૂચવે છે કે ૨૦૧૮ની બંધારણીય બેંચના ચુકાદામાં તમામ પાંચ ન્યાયાધીશોએ અનુચ્છેદ ૨૩૯એએમાં "જ્યાં સુધી આવી કોઈ બાબત કેન્દ્રશાસિત પ્રદેશોને લાગુ પડે છે ત્યાં સુધી" શબ્દસમૂહને બાકાત રાખતો નથી.

૨૯. જો કે, ૨૦૧૯ના વિભાજિત ચુકાદામાં તેમના અભિપ્રાયમાં, ન્યાયમૂર્તિ ભૂષણ વિપરીત અભિપ્રાય ધરાવતા હતા.તેમણે એવું માન્યું હતું કે ૨૦૧૮ની બંધારણીય બેંચના ચુકાદામાં બહુમતી અભિપ્રાય "જ્યાં સુધી આવી કોઈ બાબત કેન્દ્રશાસિત પ્રદેશોને લાગુ પડે છે ત્યાં સુધી" શબ્દસમૂહનું અર્થઘટન કરતું નથીઃ

> “૧૮૭. ઉપર નોંધ્યા મુજબ, ઉપર કાઢેલા પરિચ્છેદ ૩૯માં બંધારણીય ખંડપીઠે સામાવાળા ના વકીલની રજુઆતોની નોંધ લીધી છે કે અનુચ્છેદ ૨૩૯–એએ (૩) (એ) માં "જ્યાં સુધી આવી કોઈ બાબત કેન્દ્રશાસિત પ્રદેશોને લાગુ પડે છે ત્યાં સુધી" શબ્દો દિલ્હી વિધાનસભાની કાયદાકીય શક્તિને માત્ર તે જ એન્ટ્રીઓ સુધી મર્યાદિત કરે છે જે ફક્ત કેન્દ્રશાસિત પ્રદેશોને જ લાગુ પડે છે અને બધાને નહીં.તેના જવાબ પર વિસ્તૃત ચર્ચા ન્યાયમૂર્તિ દીપક મિશ્રા, સી. જે. (જે તે સમયે હતા) દ્વારા વ્યક્ત કરવામાં આવેલા બહુમતી અભિપ્રાયમાં જોવા મળતી નથી.બંધારણીય બેન્ચ સમક્ષ રજૂ કરાયેલી રજુઆત ને ડૉ. જસ્ટિસ ડી. વાય. ચંદ્રચુડ અને મારા દ્વારા વ્યક્ત કરાયેલા અન્ય બે મંતવ્યોમાં ધ્યાનમાં લેવામાં

આવી હોવાથી બંધારણીય બેન્ચમાં અન્ય બે મંતવ્યોમાં શું કહેવામાં આવ્યું છે તેની નોંધ લેવી ઉપયોગી છે.

૧૯૧. આમ, ડૉ. ડી. વાય. ચંદ્રચુડ, જે. એ એવું માન્યું હતું કે "રાજ્ય" અભિવ્યક્તિ પોતે જ એ નક્કી કરતી નથી કે બંધારણની કોઈ ચોક્કસ જોગવાઈ કેન્દ્રશાસિત પ્રદેશોને લાગુ પડશે કે નહીં.તેમના લોર્ડશીપે અભિપ્રાય આપ્યો હતો કે "જ્યાં સુધી આવી કોઈ બાબત કેન્દ્રશાસિત પ્રદેશોને લાગુ પડે છે" તે અભિવ્યક્તિ બાકાત નથી અને વિષય અથવા સંદર્ભને ધ્યાનમાં લીધા વિના તેને આમ ગણી શકાય નહીં.

૧૯૨. મેં ઉપરોક્ત રજુઆત ને પણ પેરા ૫૦૦,૫૫૧ અને ૫૫૨ માં નીચેના શબ્દોમાં વર્ણવી હતી:[...]

૧૯૩. ઉપરોક્ત ફકરાઓમાં, અભિપ્રાય વ્યક્ત કરવામાં આવ્યો છે કે રાજ્ય સૂચિ અને સમવર્તી સૂચિ સાથે સંબંધિત તમામ બાબતો દિલ્હીની વિધાનસભા માટે ઉપલબ્ધ છે, સિવાય કે જ્યાં પ્રવેશ સૂચવે છે કે કેન્દ્રશાસિત પ્રદેશને તેની લાગુ પડતી અસર અથવા કોઈપણ સ્પષ્ટ બંધારણીય જોગવાઈ દ્વારા બાકાત છે.આમ, નિષ્કર્ષ એ છે કે સૂચિ II અને સૂચિ III ની તમામ એન્ટ્રીઓ વિધાનસભા માટે કાયદાકીય સત્તાનો ઉપયોગ કરવા માટે ઉપલબ્ધ છે, સિવાય કે જ્યારે કોઈ એન્ટ્રીને સૂચિતાર્થ દ્વારા અથવા કોઈપણ સ્પષ્ટ જોગવાઈ દ્વારા બાકાત રાખવામાં આવે.

૧૯૪. દીપક મિશ્રા, સી. જે. (જે તે સમયે હતા) દ્વારા આપવામાં આવેલ બહુમતી અભિપ્રાય "જ્યાં સુધી આવી કોઈ બાબત કેન્દ્રશાસિત પ્રદેશોને લાગુ પડે છે ત્યાં સુધી" અભિવ્યક્તિ સાથે વ્યવહાર કર્યો નથી, આમ, તે સ્પષ્ટ છે કે બંધારણીય બેન્ચના બહુમતી અભિપ્રાયમાં કોઈ અભિપ્રાય વ્યક્ત કરવામાં આવ્યો નથી (ભાર મૂકવામાં આવ્યો છે).

૩૦. અમે ૨૦૧૯ના વિભાજિત ચુકાદામાં ન્યાયમૂર્તિ ભૂષણના દૃષ્ટિકોણ સાથે સહમત થવામાં અસમર્થ છીએ.અગાઉ સૂચવ્યા મુજબ, ૨૦૧૮ની બંધારણીય બેંચના ચુકાદામાં બહુમતીના નિર્ણયથી એન. સી. ટી. ડી. ને બાકાત વિષયો સિવાય વિશાળ કાર્યકારી અને સહ–વ્યાપક કાયદાકીય સત્તાઓ પ્રદાન કરવા માટે અનુચ્છેદ ૨૩૯એ. એ. (૩) (એ) નું વ્યાપક અર્થઘટન કરવામાં આવ્યું હતું.બહુમતી અભિપ્રાય અને ન્યાયમૂર્તિ ચંદ્રચુડ અને ન્યાયમૂર્તિ ભૂષણના સહમત મંતવ્યોનું સંયુક્ત વાંચન સૂચવે છે કે "જ્યાં સુધી આવી કોઈ બાબત કેન્દ્રશાસિત પ્રદેશોને લાગુ પડે છે ત્યાં સુધી" શબ્દસમૂહ એન. સી. ટી. ડી. ની કાયદાકીય સત્તાઓને પ્રતિબંધિત કરતું નથી.

૩૧. ૨૦૧૮ના બંધારણીય ખંડપીઠે આપેલા ચુકાદા "જ્યાં સુધી આવી કોઈ બાબત કેન્દ્રશાસિત પ્રદેશોને લાગુ પડે છે ત્યાં સુધી" શબ્દસમૂહના અર્થઘટન પર પૂરતી સ્પષ્ટતા પૂરી પાડે છે, ત્યારે અમને ભારત સંઘ દ્વારા કરવામાં આવેલી દલીલો સાથે વ્યવહાર કરવો જરૂરી લાગે છે કે સૂચિ II માં અમુક વિષયો (પહેલેથી

જ બાકાત વિષયો ઉપરાંત) પર એન. સી. ટી. ડી. ની કાયદાકીય શક્તિને મર્યાદિત કરવા માટે આ શબ્દસમૂહને પ્રતિબંધિત રીતે વાંચવો આવશ્યક છે.

D. કેન્દ્રશાસિત પ્રદેશોનો 'વર્ગ'

૩૨. ૨૦૧૮ના બંધારણીય ખંડપીઠે આપેલા ચુકાદામાં બહુમતીના અભિપ્રાયમાં એન. સી. ટી. ડી. ના વિશેષ દરજ્જાને સ્વીકારવામાં આવ્યો હતો. કેન્દ્રશાસિત પ્રદેશોની વિભાવના તરફ દોરી ગયેલી ઐતિહાસિક પૃષ્ઠભૂમિનો સંદર્ભ એ સંઘની દલીલનું મૂલ્યાંકન કરવા માટે ઉપયોગી થશે કે ત્યાં કેન્દ્રશાસિત પ્રદેશોનો એક વર્ગ અસ્તિત્વમાં છે.જ્યારે ભારતીય બંધારણ અપનાવવામાં આવ્યું ત્યારે ભારતીય સંઘના રાજ્યોને ભાગ એ, ભાગ બી અને ભાગ સીમાં વર્ગીકૃત કરવામાં આવ્યા હતા.દિલ્હી ભાગ સી રાજ્ય હતું અને તેનું સંચાલન ભાગ સી રાજ્યોની સરકાર અધિનિયમ ૧૯૫૧ દ્વારા કરવામાં આવતું હતું.આ કાયદામાં દિલ્હી માટે મંત્રી પરિષદ અને ચૂંટાયેલા પ્રતિનિધિઓની વિધાનસભા માટે રાજ્ય સૂચિ અથવા સમવર્તી સૂચિમાં સૂચિબદ્ધ કોઈપણ બાબતોના સંદર્ભમાં અધિનિયમ બનાવવાની સત્તા આપવામાં આવી હતી, સિવાય કે જે વિષયોને સ્પષ્ટપણે બાકાત રાખવામાં આવ્યા હતા.બાકાત રાખેલા વિષયો 'મ્યુનિસિપલ કોર્પોરેશન' ના વિષય સાથે અનુચ્છેદ ૨૩૯ એએ સાથે સંબંધિત હતા.' આ સત્તાઓ પ્રકૃતિમાં મર્યાદિત હતી અને સંસદની કાયદાકીય સત્તાને આધિન હતી.

૩૩. બંધારણ (સાતમો સુધારો) અધિનિયમ ૧૯૫૬,૯ વ્યાપક રીતે ફઝલ અલી આયોગની ભલામણો પર આધારિત હતો અને રાજ્ય પુનર્ગઠન અધિનિયમ ૧૯૫૬ની જોગવાઈઓનો અમલ કરવા માટે રચવામાં આવ્યો હતો, જેમાં અન્ય બાબતોની સાથે રાજ્યોના અગાઉના ભાગ એ, ભાગ બી અને ભાગ સી રાજ્યો અને ભાગ ડી પ્રદેશોમાં વર્ગીકરણને દૂર કરવામાં આવ્યું હતું.તેના બદલે, તેણે રાજ્યો અને કેન્દ્રશાસિત પ્રદેશોની રજૂઆત કરી.નવા રચાયેલા ૯ "૧૯૫૬ બંધારણ સુધારા" કેન્દ્રશાસિત પ્રદેશોનો વહીવટ બંધારણની અનુચ્છેદ ૨૩૯ની દ્રષ્ટિએ વહીવટકર્તા દ્વારા રાષ્ટ્રપતિ દ્વારા કરવામાં આવતો હતો.

૩૪. જો કે, એ નોંધવું અગત્યનું છે કે ફઝલ અલી કમિશન દિલ્હીની વિશેષ જરૂરિયાતો અને એન. સી. ટી. ડી. ના રહેવાસીઓની સ્થાનિક જરૂરિયાતો અને ઇચ્છાઓનો હિસાબ રાખવાનું મહત્વ જાણતું હતું. તેમાં નોંધ્યું હતું કેઃ

> “૫૯૩. [...] આ તમામ પરિબળોને ધ્યાનમાં લીધા પછી, અમારું ચોક્કસપણે માનવું છે કે કોર્પોરેશનના રૂપમાં મ્યુનિસિપલ સ્વાયત્તતા, જે કેટલીક મહત્વપૂર્ણ સંઘીય રાજધાનીઓ કરતાં વધુ સ્થાનિક સ્વાયત્તતા પ્રદાન કરશે, તે અધિકાર છે અને હકીકતમાં દિલ્હી રાજ્યની સમસ્યાનું એકમાત્ર સમાધાન છે.”

૩૫. ત્યારબાદ તરત જ, ૧૯૬૨માં બંધારણ (ચૌદમો સુધારો) અધિનિયમ ૧૯૫૬ દ્વારા બંધારણમાં અનુચ્છેદ ૨૩૯એ દાખલ કરવામાં આવી હતી.આમાં અમુક કેન્દ્રશાસિત પ્રદેશો માટે સ્થાનિક વિધાનસભાઓ અથવા મંત્રી પરિષદ અથવા બંનેની રચનાની કલ્પના કરવામાં આવી હતી.આમ, કેન્દ્રશાસિત પ્રદેશો

માટે શાસન માળખામાં નોંધપાત્ર ફેરફાર કરવામાં આવ્યો હતો.અનુચ્છેદ ૨૩૯એ દ્વારા કેન્દ્રશાસિત પ્રદેશોની એક અલગ શ્રેણી બનાવવામાં આવી હતી કારણ કે તમામ કેન્દ્રશાસિત પ્રદેશોને હવે માત્ર રાષ્ટ્રપતિ દ્વારા સંચાલિંત કરવાની કલ્પના કરવામા આવી ન હતી.અનુચ્છેદ ૨૩૯એની રજૂઆત પછી કેન્દ્ર શાસિત પ્રદેશો સરકાર અધિનિયમ ૧૯૬૩ લાગુ કરવામાં આવ્યો હતો.હાલમાં, કેન્દ્રશાસિત પ્રદેશ પુડુચેરીનું સંચાલન આ કાયદા દ્વારા પરિકલ્પિત શાસન માળખાના સંદર્ભમાં કરવામાં આવે છે.

૩૬. બંધારણ (૬૯મો સુધારો) અધિનિયમ ૧૯૯૧ ૧૦ દ્વારા બંધારણમાં અનુચ્છેદ ૨૩૯ એએ દાખલ કરવામાં આવી હતી.તેણે કેન્દ્રશાસિત પ્રદેશોની સરખામણીમાં ૧૦ "૧૯૯૧ બંધારણ સુધારા" એન. સી. ટી. ડી. માટે શાસનનું એક અનોખું માળખું રજૂ કર્યું.ઉદ્દેશો અને કારણોનું નિવેદન નીચે મુજબ પ્રદાન કરે છેઃ

"૧. ... આવી વિગતવાર તપાસ અને તપાસ પછી, તેણે ભલામણ કરી હતી કે દિલ્હીને કેન્દ્રશાસિત પ્રદેશ તરીકે ચાલુ રાખવું જોઈએ અને સામાન્ય માણસની ચિંતાની બાબતો સાથે વ્યવહાર કરવા માટે યોગ્ય સત્તાઓ સાથે આવી વિધાનસભા માટે જવાબદાર વિધાનસભા અને મંત્રી પરિષદની જોગવાઈ કરવી જોઈએ.સમિતિએ એવી પણ ભલામણ કરી હતી કે સ્થિરતા અને સ્થિરતા સુનિશ્ચિત કરવા માટે, રાષ્ટ્રીય રાજધાનીને કેન્દ્રશાસિત પ્રદેશોમાં વિશેષ દરજ્જો આપવા માટે બંધારણમાં વ્યવસ્થાઓનો સમાવેશ થવો જોઈએ.(ભાર પૂર્વક)

૩૭. ૧૯૯૧નો બંધારણીય સુધારો કેન્દ્રશાસિત પ્રદેશોના શાસનમાં એક નવું પરિમાણ લાવ્યો.અનુચ્છેદ ૨૩૯એએની જોગવાઈઓના આધારે, એન. સી. ટી. ડી. બંધારણીય રીતે ફરજિયાત વિધાનસભા અને મંત્રી પરિષદનો વિશેષ દરજ્જો ધરાવતો એકમાત્ર કેન્દ્રશાસિત પ્રદેશ બન્યો હતો.આ કેન્દ્ર શાસિત પ્રદેશો માટે શાસનના અગાઉના મોડલથી અલગ હતું.અનુચ્છેદ ૨૩૯એએ, તેનાથી વિપરીત, બંધારણીય રીતે વિધાનસભાને આદેશ આપે છે અને એન. સી. ટી. ડી. માટે કાયદાકીય અને કાર્યકારી શક્તિનો અવકાશ સૂચવે છે.

૩૮. અનુચ્છેદ ૨૩૯એએ અન્ય કેન્દ્રશાસિત પ્રદેશોની સરખામણીમાં એન. સી. ટી. ડી. ના શાસનના માળખામાં વ્યાપક તફાવત પેદા કરે છે, જેમાં તેમને જે રીતે કાયદાકીય સત્તાઓ આપવામાં આવી છે તેના સંદર્ભમાં પણ તફાવત છે.દાખલા તરીકે, અનુચ્છેદ ૨૩૯એ જોગવાઈ કરે છે કે સંસદ પુડુચેરી માટે વિધાનસભાની રચના કરી શકે છે.બીજી તરફ, એન. સી. ટી. ડી. માટે બંધારણે પોતે (અનુચ્છેદ ૨૩૯એ. એ. ની દ્રષ્ટિએ) વિધાનસભા અને મંત્રીમંડળની રચના કરી છે.એન. સી. ટી. ડી. નો બંધારણીય રીતે કોડેડ દરજ્જો અન્ય રાજ્યો અને કેન્દ્રશાસિત પ્રદેશોની સરખામણીમાં શાસન માળખામાં નોંધપાત્ર પ્રમાણમાં તફાવત પેદા કરે છે.

૩૯. ૨૦૧૮ના બંધારણીય ખંડપીઠે આપેલા ચુકાદામાં ન્યાયમૂર્તિ ચંદ્રચૂડના સહમત અભિપ્રાયમાં આ પાસાની સ્પષ્ટપણે ચર્ચા કરવામાં આવી હતી અને એવું ઠરાવવામાં આવ્યું હતું કે કેન્દ્રશાસિત પ્રદેશોનો કોઈ પણ એકસમાન વર્ગ બહાર નીકળતો નથી.તેના બદલે, કેન્દ્રશાસિત પ્રદેશો વિવિધ શ્રેણીઓમાં આવે છેઃ

"૪૫૩. બહુમતી [નવી દિલ્હી મ્યુનિસિપલ કાઉન્સિલ વિરુદ્ધ પંજાબ રાજ્ય] નો ચુકાદો પણ એવું માને છે કે તમામ કેન્દ્રશાસિત પ્રદેશો એકસરખા સ્થિત નથી.પ્રથમ શ્રેણીમાં કેન્દ્રશાસિત પ્રદેશોનો સમાવેશ થાય છે, જેમાં કોઈ વિધાનસભા નથી.બીજી શ્રેણીમાં કેન્દ્ર શાસિત પ્રદેશોની સરકાર અધિનિયમ , ૧૯૬૩ હેઠળ સંસદ દ્વારા ઘડવામાં આવેલા કાયદા દ્વારા બનાવવામાં આવેલી વિધાનસભાઓ છે.ત્રીજી શ્રેણી દિલ્હી છે જે અનુચ્છેદ ૨૩૯–એએ હેઠળ "વિશેષ સુવિધાઓ" ધરાવે છે. જો કે કેન્દ્રશાસિત પ્રદેશ દિલ્હી "પોતે જ એક વર્ગમાં છે", તે "ચોક્કસપણે બંધારણની અનુચ્છેદ ૨૪૬ અથવા ભાગ VI ના અર્થમાં રાજ્ય નથી".વિવિધ કેન્દ્રશાસિત પ્રદેશો–કોર્ટે અવલોકન કર્યું– ઉત્ક્રાંતિના વિવિધ તબક્કામાં છે.

૪૭૫.૧.બંધારણમાં અનુચ્છેદ ૨૩૯–એએની રજૂઆત એ ઘટક સત્તાના ઉપયોગનું પરિણામ હતું.બંધારણના ભાગ VIII દ્વારા સંચાલિત કેન્દ્રશાસિત પ્રદેશના રૂબ્રિક હેઠળ હોવા છતાં, રાષ્ટ્રીય રાજધાની પ્રદેશ તરીકે દિલ્હીના વિશેષ દરજ્જા માટે બંધારણના ૬૯મા સુધારાના મહત્વપૂર્ણ પરિણામો છે.(ભાર પૂર્વક)

૪૦. કેન્દ્રશાસિત પ્રદેશોની બંધારણીય સારવારમાં આ તફાવત તેમજ એકરૂપ વર્ગની ગેરહાજરી માત્ર કેન્દ્રશાસિત પ્રદેશો માટે જ અનન્ય નથી.બંધારણ ચોક્કસ ક્ષેત્રોમાં રાજ્યોની ચોક્કસ પ્રાદેશિક જરૂરિયાતોને સમાવવા માટે કરવામાં આવતી વિશેષ વ્યવસ્થાઓના ઉદાહરણોથી ભરેલું છે.તેથી, એન.સી.ટી.ડી. એ પહેલો પ્રદેશ નથી કે જેને બંધારણીય જોગવાઈ દ્વારા વિશેષ સારવાર મળી છે, પરંતુ તે બીજું ઉદાહરણ છે–બંધારણની પ્રથાને અનુરૂપ–એવી વ્યવસ્થાઓની કલ્પના જે સંઘીય એકમોને તેમના ચોક્કસ સંજોગોને ધ્યાનમાં રાખીને એકબીજાથી અલગ રીતે વર્તે છે.દાખલા તરીકે, બંધારણની અનુચ્છેદ ૩૭૧માં વિવિધ રાજ્યોમાં અમુક ક્ષેત્રો તેમજ કેટલાક રાજ્યોમાં સંપૂર્ણતા માટે વિશેષ જોગવાઈઓ છે.અનુચ્છેદ ૩૭૧ના રૂબ્રિક હેઠળ રચાયેલા વિવિધ લેખોની સીમાંત નોંધો સંખ્યાબંધ રાજ્યોની ઝાંખી આપે છે, જેના માટે અસમપ્રમાણ સંઘવાદની પ્રકૃતિમાં વ્યવસ્થાઓ સમગ્ર દેશના પ્રદેશોના તફાવતો અને ચોક્કસ જરૂરિયાતોને સમાવવાની ભાવનાથી કરવામાં આવે છેઃ

"૩૭૧. મહારાષ્ટ્ર અને ગુજરાત રાજ્યોના સંદર્ભમાં વિશેષ જોગવાઈ

૩૭૧–અ. નાગાલેન્ડ રાજ્યના સંદર્ભમાં વિશેષ જોગવાઈ.

૩૭૧–બી. આસામ રાજ્યના સંદર્ભમાં વિશેષ જોગવાઈ.

૩૭૧–સી. મણિપુર રાજ્યના સંદર્ભમાં વિશેષ જોગવાઈ.

૩૭૧–ડી. આંધ્રપ્રદેશ રાજ્ય અથવા તેલંગાણા રાજ્યના સંદર્ભમાં વિશેષ જોગવાઈઓ.

૩૭૧–ઈ. આંધ્રપ્રદેશમાં કેન્દ્રીય વિશ્વવિદ્યાલયની સ્થાપના.

૩૭૧–એફ. સિક્કિમ રાજ્યના સંદર્ભમાં વિશેષ જોગવાઈઓ.

૩૭૧–જી. મિઝોરમ રાજ્યના સંદર્ભમાં વિશેષ જોગવાઈ.

૩૭૧–એચ. અરુણાચલ પ્રદેશ રાજ્યના સંદર્ભમાં વિશેષ જોગવાઈ

૩૭૧–આઇ. ગોવા રાજ્યના સંદર્ભમાં વિશેષ જોગવાઈ.

૩૭૧–જે. કર્ણાટક રાજ્યના સંદર્ભમાં વિશેષ જોગવાઈઓ "

૪૧. આપણા બંધારણની રચના એવી છે કે તે વિવિધ પ્રદેશોના હિતોને સમાવી લે છે.વિવિધ રાજ્યો અને કેન્દ્રશાસિત પ્રદેશોને વિશાળ બંધારણીય છત્ર પ્રદાન કરતી વખતે, તે વિવિધ પ્રદેશોની સ્થાનિક આકાંક્ષાઓને જાળવી રાખે છે."વિવિધતામાં એકતાનો ઉપયોગ માત્ર સામાન્ય બોલચાલમાં જ થતો નથી, પરંતુ તે આપણા બંધારણીય માળખામાં પણ સમાયેલો છે.બંધારણનું આપણું અર્થઘટન અંતર્ગત સિદ્ધાંતોને નોંધપાત્ર મહત્વ આપવું જોઈએ.

૪૨. તેથી, અમે સોલિસિટર જનરલની દલીલ સાથે સહમત થવામાં અસમર્થ છીએ કે એન. સી. ટી. ડી. ની કાયદાકીય સત્તા તે વિષયો સુધી વિસ્તરતી નથી જે એક વર્ગ તરીકે કેન્દ્રશાસિત પ્રદેશો માટે ઉપલબ્ધ નથી કારણ કે અનુચ્છેદ ૨૩૯એએ "આવી કોઈ પણ બાબત કેન્દ્રશાસિત પ્રદેશોને લાગુ પડે છે" શબ્દનો ઉપયોગ કરે છે.આ વિભાગનું વિશ્લેષણ સ્પષ્ટ કરે છે કે સમાન શાસન માળખા ધરાવતા કેન્દ્રશાસિત પ્રદેશોનો કોઈ એકસમાન વર્ગ નથી.

સ્થાનિક હિતો અને રાષ્ટ્રીય હિતો વચ્ચે સંતુલન જાળવવું

૪૩. ભારત સંઘે રજૂઆત કરી છે કે અનુચ્છેદ ૨૩૯ એએમાં "જ્યાં સુધી આવી કોઈ બાબત કેન્દ્રશાસિત પ્રદેશોને લાગુ પડે છે" શબ્દસમૂહને સર્વસમાવેશક રીતે અર્થઘટન કરી શકાતું નથી કારણ કે સંઘને રાષ્ટ્રીય રાજધાનીના શાસનમાં રસ છે અને તેથી આ શબ્દસમૂહને સંકુચિત રીતે વાંચવો જોઈએ.તેણે રજૂઆત કરી છે કે દિલ્હી કેન્દ્ર સરકારનું કેન્દ્ર હોવાથી, રાષ્ટ્રીય હિતોને સ્થાનિક હિતોની દલીલો કરતાં વધુ પ્રાધાન્ય આપવામાં આવે છે.અમને લાગે છે કે આ દલીલ અનુચ્છેદ ૨૩૯એએ (૩) ના લખાણના પ્રકાશમાં યોગ્ય નથી.આ દલીલ ૨૦૧૮ના બંધારણીય ખંડપીઠે આપેલા ચુકાદામાં પહેલેથી જ સંબોધવામાં આવી હતી.

૪૪. અનુચ્છેદ ૨૩૯એએ (૩) (એ) એન. સી. ટી. ડી. ને કાયદાકીય સત્તા પ્રદાન કરે છે. જો કે, તે એન. સી. ટી. ડી. ને સૂચિ II ની તમામ એન્ટ્રીઓ પર

કાયદાકીય સત્તા પ્રદાન કરતું નથી. અનુચ્છેદ ૨૩૯ એએ (૩) સંઘના હિતની જાળવણી થાય તે સુનિશ્ચિત કરવા માટે બહુવિધ સલામતી પૂરી પાડે છે.પ્રથમ, કલમ (૩) ની પેટા–કલમ (એ) એન. સી. ટી. ડી. ના કાયદાકીય ક્ષેત્રમાંથી સૂચિ II માં ત્રણ એન્ટ્રીઓને દૂર કરે છે. તે ખંડ કરે છે કે એન. સી. ટી. ડી. પાસે "રાજ્ય સૂચિની ૧,૨ અને ૧૮ એન્ટ્રીઓ અને તે સૂચિની ૬૪,૬૫ અને ૬૬ એન્ટ્રીઓ સંબંધિત બાબતો જ્યાં સુધી તે ઉપરોક્ત એન્ટ્રીઓ ૧,૨ અને ૧૮ સાથે સંબંધિત છે ત્યાં સુધી" કાયદા ઘડવાની સત્તા રહેશે નહીં.બીજું, અનુચ્છેદ (૩) ની પેટા અનુચ્છેદ (બી) સ્પષ્ટ કરે છે કે સંસદને કેન્દ્રશાસિત પ્રદેશ માટે "કોઈપણ બાબત" પર કાયદો બનાવવાની સત્તા છે (જેમાં એવા વિષયો પણ સામેલ છે કે જેના સંબંધમાં એન. સી. ટી. ડી. ને અનુચ્છેદ ૨૩૯એ. એ. (૩) (એ) હેઠળ કાયદાકીય સત્તા છે).બીજા શબ્દોમાં કહીએ તો, સંસદ પાસે એન. સી. ટી. ડી. માટે સાતમી અનુસૂચિની ત્રણ યાદીઓમાંથી કોઈપણ વિષય પર કાયદો બનાવવાની સંપૂર્ણ સત્તા છે. ત્રીજું, અનુચ્છેદ ૨૩૯એએ (૩) (સી) એ જોગવાઈ કરે છે કે જ્યાં એન. સી. ટી. ડી. ની વિધાનસભા દ્વારા ઘડવામાં આવેલા કાયદા અને સંસદ દ્વારા ઘડવામાં આવેલા કાયદા વચ્ચે પ્રતિકૂળતા હોય, ત્યાં સંસદ દ્વારા ઘડવામાં આવેલો કાયદો પ્રચલિત થશે અને વિધાનસભા દ્વારા ઘડવામાં આવેલો કાયદો, "પ્રતિકૂળતાની હદ સુધી, રદબાતલ" રહેશે.અનુચ્છેદ ૨૫૪થી વિપરીત, જે માત્ર સમવર્તી સૂચિમાંના વિષયો પર સંસદની ઓવરરાઈડિંગ પાવરની જોગવાઈ કરે છે, સંસદ પાસે સૂચિ II અને સૂચિ

III બંનેમાં વિષયો પર એન.સી.ટી.ડી.ના સંબંધમાં ઓવરરાઈડિંગ પાવર છે. ચોથું, અનુચ્છેદ ૨૩૯એએ (સી) ની બીજી જોગવાઇ એવી જોગવાઈ કરે છે કે સંસદ કોઈપણ સમયે "એન. સી. ટી. ડી. ની વિધાનસભા દ્વારા બનાવેલા કાયદામાં ઉમેરો, સુધારો, ફેરફાર અથવા રદ કરવા સહિતના કાયદા સહિત સમાન બાબતના સંદર્ભમાં કોઈપણ કાયદો બનાવી શકે છે". પાંચમું, અનુચ્છેદ ૨૩૯એએ (૭) (એ) હેઠળ, સંસદ કાયદા દ્વારા અનુચ્છેદ ૨૩૯એએની પૂર્વવર્તી અનુચ્છેદ ોની જોગવાઈઓને અમલમાં મૂકવા અથવા પૂરક બનાવવા અને "તેની તમામ આનુષંગિક અથવા પરિણામી બાબતો" માટે જોગવાઈઓ કરી શકે છે.અનુચ્છેદ ૨૩૯ એએ (૭) (બી) જણાવે છે કે આવા કાયદાને અનુચ્છેદ ૩૬૮ ના હેતુઓ માટે બંધારણનો સુધારો માનવામાં આવશે નહીં, જે બંધારણમાં સુધારો કરવાની સત્તા અને પ્રક્રિયા સાથે સંબંધિત છે.આમ, અનુચ્છેદ ૨૩૯એએ (૩) એન. સી. ટી. ડી. અને ભારત સંઘના હિતો વચ્ચે સંતુલન જાળવે છે.

૪૫. આ બંધારણીય સંતુલનનું વિશ્લેષણ ન્યાયમૂર્તિ ચંદ્રચૂડના ૨૦૧૮ના બંધારણીય ખંડપીઠે આપેલા ચુકાદામાં નીચેના શબ્દોમાં કરવામાં આવ્યું છેઃ

> " લોકશાહીના મૂળભૂત બંધારણીય સિદ્ધાંતોને ધ્યાનમાં રાખીને, એન. સી. ટી. ના વિશેષ દરજ્જાને માન્યતા આપતા ઉપરોક્ત તત્વોમાંથી બીજા સાથે સંતુલન જાળવવું પડશે. એન. સી. ટી. તેના પ્રદેશના રહેવાસીઓની આકાંક્ષાઓનું

પ્રતિનિધિત્વ કરે છે.પરંતુ તે રાજધાની શહેર તરીકે તેના પાત્રમાં રાષ્ટ્રીય શાસન અંતર્ગત રાજકીય પ્રતીકવાદને મૂર્તિમંત કરે છે.એન. સી. ટી. ના શાસનને લગતા સંજોગો રાષ્ટ્રના સામૂહિક કલ્યાણ પર સીધી અને તાત્કાલિક અસર કરી શકે છે.જાહેર વ્યવસ્થા, પોલીસ અને જમીનના વિષયોને કાયદાકીય સત્તાથી અને જરૂરી રીતે એન. સી. ટી. ની કાર્યકારી સત્તાથી બાકાત રાખવાનો આ તર્ક છે. આ વિચારણાઓ માટે બે સિદ્ધાંતો વચ્ચે સાવચેતીપૂર્વક સંતુલન જરૂરી છે."

૪૬. આમ, એ સ્પષ્ટ છે કે એન. સી. ટી. ડી. ની વિધાનસભા રાજ્ય સૂચિમાંના તમામ પ્રવેશો પર વિશિષ્ટ કાયદાકીય સત્તાઓનો ઉપયોગ કરતી નથી.તે માત્ર સીમાંકિત બંધારણીય ક્ષેત્રમાં જ તેની કાયદાકીય શક્તિનો ઉપયોગ કરી શકે છે.૧૯૯૧ના બંધારણ સુધારાના આધારે સંસદે પહેલેથી જ રાષ્ટ્રીય મહત્વના કેટલાક વિષયોને પોતાના માટે અનામત રાખ્યા છે.વધુમાં, સંસદ અનુચ્છેદ ૨૩૯એએ (૩) અને અનુચ્છેદ ૨૩૯એએ (૭) ની પેટા–અનુચ્છેદ ો (બી) અને (સી) ની દ્રષ્ટિએ એન. સી. ટી. ડી. ના સંબંધમાં કાયદાકીય સત્તાઓને ઓવરરાઇડ કરે છે.અનુચ્છેદ ૨૩૯એએ (૩ (બી) અને અનુચ્છેદ ૨૩૯એએ (૭) નો ઉદ્દેશ અને હેતુ સંસદને વિસ્તૃત કાયદાકીય ક્ષમતા પ્રદાન કરવાનો છે, જ્યારે જી. એન. સી. ટી. ડી. ની વાત આવે છે ત્યારે તે સ્પષ્ટપણે દેશની રાજધાની છે અને તેથી, તેને વિવિધ વિચારણાઓ સાથે વ્યવહાર કરવો જોઈએ.આ રીતે, અનુચ્છેદ ૨૩૯એએ રજૂ કરતી વખતે સંસદે તેની બંધારણીય સત્તામાં કામ કરીને પૂરતી સલામતી પૂરી પાડી છે અને રાષ્ટ્રીય હિતોને લગતી

ચિંતાઓનું રક્ષણ કરવાની જરૂરિયાતથી વાકેફ છે.બંધારણ સંસદને એટલી હદે સત્તા આપે છે કે તે બંધારણમાં સુધારો કરવાની અસર કરશે.ચર્ચા મુજબ, એન. સી. ટી. ડી. ની કાયદાકીય સત્તાઓ મર્યાદિત છે.જો આપણે "જ્યાં સુધી આવી કોઈ બાબત કેન્દ્રશાસિત પ્રદેશોને લાગુ પડે છે ત્યાં સુધી" શબ્દસમૂહનું અર્થઘટન એ રીતે કરીએ કે અનુચ્છેદ ૨૩૯ એ (૩) દ્વારા પહેલેથી જ બાકાત રાખવામાં આવેલી એન્ટ્રીઓ કરતાં વધુ સંખ્યામાં એન્ટ્રીઓને બાકાત રાખવામાં આવે, તો તે એન. સી. ટી. ડી. ને "વિશેષ દરજ્જો" આપવાના હેતુને નિષ્ફળ બનાવશે.

એફ. "જ્યાં સુધી આવી કોઈ બાબત કેન્દ્રશાસિત પ્રદેશોને લાગુ પડે છે ત્યાં સુધી" નું સર્વસમાવેશક અર્થઘટન

૪૭. ભારત સંઘે રજૂઆત કરી હતી કે "જ્યાં સુધી આવી કોઈ બાબત કેન્દ્રશાસિત પ્રદેશોને લાગુ પડે છે" શબ્દસમૂહ ખાસ કરીને બાકાત રાખવાનો શબ્દ છે, સમાવેશનો શબ્દ નથી.તેણે દલીલ કરી હતી કે આ શબ્દસમૂહ અનુચ્છેદ ૨૩૯ એએ દ્વારા સ્પષ્ટપણે બાકાત રાખવામાં આવેલી એન્ટ્રીઓની ઉપર અને તેની બહારની સૂચિ II માં એન્ટ્રીઓ પર કાયદાકીય અને વહીવટી શક્તિને મર્યાદિત કરવા માટે રજૂ કરવામાં આવ્યો હતો. હવે આપણે ઉપરોક્ત દલીલોનું વિશ્લેષણ કરવા માટે બંધારણની અન્ય જોગવાઈઓનો સંદર્ભ લઈશું.

૪૮. સંઘ સૂચિ, રાજ્ય સૂચિ અને સમવર્તી સૂચિમાં પ્રવેશ પર કાયદો બનાવવાની સંસદ અને રાજ્યોની વિધાનસભાઓની સત્તા બંધારણની અનુચ્છેદ ૨૪૬માંથી વહે છે.અનુચ્છેદ ૨૪૬ (૩) રાજ્યોની વિધાનસભાઓને રાજ્ય યાદીમાં ગણાયેલી બાબતોના સંદર્ભમાં તે રાજ્ય માટે કાયદો બનાવવાની વિશેષ સત્તા પ્રદાન કરે છે.અનુચ્છેદ ૨૪૬ (૪) એ જોગવાઈ કરે છે કે સંસદને ભારતના પ્રદેશના કોઈપણ ભાગ માટે કોઈ પણ બાબત અંગે કાયદો બનાવવાની સત્તા છે, જે રાજ્યમાં સામેલ નથી, તેમ છતાં આવી બાબત રાજ્ય યાદીમાં ગણાયેલી બાબત છે.

૪૯. અનુચ્છેદ ૩૬૬ બંધારણમાં ઉપયોગમાં લેવાતી વિવિધ અભિવ્યક્તિઓના અર્થ પ્રદાન કરે છે, સિવાય કે સંદર્ભ અન્યથા જરૂરી હોય. આ જોગવાઈ જણાવે છે કે જ્યાં સુધી સંદર્ભ અન્યથા જરૂરી ન હોય ત્યાં સુધી, લેખમાં વ્યાખ્યાયિત અભિવ્યક્તિઓનો અર્થ જોગવાઈમાં તેમને અનુક્રમે સોંપવામાં આવશે. અનુચ્છેદ ૩૬૬ (૨૬ બી) પૂરી પાડે છે કે અનુચ્છેદ ૨૪૬ એ, ૨૬૮,૨૬૯,૨૬૯ એ અને ૨૭૯ એ ના સંદર્ભમાં 'રાજ્ય' માં વિધાનસભા સાથે કેન્દ્રશાસિત પ્રદેશનો સમાવેશ થાય છે.બંધારણ (એકસો પ્રથમ સુધારો) અધિનિયમ , ૨૦૧૬ દ્વારા બંધારણમાં સમાવિષ્ટ અનુચ્છેદ ૩૬૬ (૨૬બી), વસ્તુ અને સેવા કર વ્યવસ્થાની યોગ્ય કામગીરીને સક્ષમ કરવા માટે, સંવિધાનની અન્ય પાંચ ધારાઓના સંદર્ભમાં જ 'રાજ્ય' નો અર્થ પ્રદાન કરે છે.જો કે, અનુચ્છેદ ૩૬૬ હેઠળ 'રાજ્ય' ની સાર્વત્રિક વ્યાખ્યા આપવામાં આવી નથી.

૫૦. અનુચ્છેદ ૩૬૭ (૧) એ જોગવાઈ કરે છે કે જ્યાં સુધી સંદર્ભ અન્યથા જરૂરી ન હોય ત્યાં સુધી, સામાન્ય અનુચ્છેદ અધિનિયમ ૧૮૯૭ ૧૧, બંધારણની જોગવાઈઓને અનુરૂપ લાવવા માટે અનુચ્છેદ ૩૭૨ હેઠળ કરવામાં આવેલા કોઈપણ રાષ્ટ્રપતિના આદેશ દ્વારા તેમાં કરી શકાય તેવા કોઈપણ અનુકૂલન અને ફેરફારોને આધિન, બંધારણના અર્થઘટન માટે અરજી કરવી છેઃ

"૩૬૭(૧):સંદર્ભમાં અન્યથા જરૂરી ન હોય ત્યાં સુધી, સામાન્ય અનુચ્છેદ અધિનિયમ , ૧૮૯૭, અનુચ્છેદ ૩૭૨ હેઠળ તેમાં કરી શકાય તેવા કોઈપણ અનુકૂલન અને ફેરફારોને આધિન, આ બંધારણના અર્થઘટન માટે લાગુ થશે કારણ કે તે ભારત ડોમિનિયનના વિધાનસભાના કાયદાના અર્થઘટન માટે લાગુ પડે છે."

૫૧. અનુચ્છેદ ૩૭૨ (૨) જણાવે છે કે રાષ્ટ્રપતિ ભારતના પ્રદેશમાં અમલમાં રહેલા કોઈપણ કાયદાની જોગવાઈઓને બંધારણની જોગવાઈઓ અનુસાર લાવવા માટે આદેશ દ્વારા તેમાં ફેરફાર અને અનુકૂલન કરી શકે છે.અનુચ્છેદ ૩૭૨ (૩) હેઠળ આ સત્તા રાષ્ટ્રપતિને માત્ર ત્રણ વર્ષ માટે આપવામાં આવી હતી અને આમ, તે ૨૫ જાન્યુઆરી ૧૯૫૩ના રોજ સમાપ્ત થઈ ગઈ.

૫૨. રાજ્યોના પુનર્ગઠનને અસરકારક બનાવવા માટે બંધારણની જોગવાઈઓમાં જરૂરી સુધારા કરવા માટે ૧૯૫૬નો બંધારણ સુધારો રજૂ કરવામાં આવ્યો હતો.૧૯૫૬ના બંધારણ સુધારા અનુસાર રજૂ કરાયેલી અનુચ્છેદ ૩૭૨એ રાષ્ટ્રપતિને બંધારણની જોગવાઈઓ સાથે સુસંગત બનાવવા માટે, સુધારા પહેલા

ભારતમાં લાગુ કાયદાની જોગવાઈઓમાં ફેરફારો અને અનુકૂલન કરવાની સત્તા પ્રદાન કરે છે.૧૧ “સામાન્ય કલમો કાયદો "

૫૩. રાષ્ટ્રપતિએ કાયદાના અનુકૂલન (નંબર ૧) આદેશ, ૧૯૫૬ દ્વારા સામાન્ય કલમ અધિનિયમ ની કલમ ૩ (૫૮) માં સુધારો કર્યો.૧૯૫૬ માં સુધારા પછી.કલમ ૩ (૫૮) જણાવે છે કે ૧૯૫૬ના બંધારણ સુધારાના પ્રારંભ પહેલાના કોઈપણ સમયગાળાના સંદર્ભમાં 'રાજ્ય' શબ્દસમૂહનો અર્થ ભાગ એ રાજ્ય, ભાગ બી રાજ્ય અથવા ભાગ સી રાજ્ય થશે અને સુધારા પછીના સમયગાળાના સંદર્ભમાં બંધારણની પ્રથમ અનુસૂચિમાં નિર્દિષ્ટ રાજ્યનો સમાવેશ થશે અને તેમાં કેન્દ્રશાસિત પ્રદેશનો સમાવેશ થશેઃ

> “(૫૮) “રાજ્ય "–(ક) બંધારણ (સાતમો સુધારો) અધિનિયમ , ૧૯૫૬ના પ્રારંભ પહેલાના કોઈપણ સમયગાળાની બાબતમાં, તેનો અર્થ ભાગ 'ક' રાજ્ય, ભાગ 'ખ' રાજ્ય અથવા ભાગ 'ક' રાજ્ય થશે; અને (ખ) આવા પ્રારંભ પછીના કોઈપણ સમયગાળાની બાબતમાં, તેનો અર્થ બંધારણની પ્રથમ અનુસૂચિમાં નિર્દિષ્ટ રાજ્ય થશે અને તેમાં કેન્દ્રશાસિત પ્રદેશનો સમાવેશ થશે.

૫૪. એડવાન્સ ઇન્સ્યોરન્સ કોર્પોરેશન લિમિટેડ વિરુદ્ધ ગુરુદાસમલ, ૧૨માં આ અદાલતની બંધારણીય બેન્ચ સમક્ષ પ્રશ્ન એ હતો કે શું યાદી ૧ની એન્ટ્રી ૮૦માં 'રાજ્ય' શબ્દને કેન્દ્રશાસિત પ્રદેશોનો સમાવેશ કરવા માટે વાંચી શકાય છે.એન્ટ્રી ૮૦ નીચે પ્રમાણે વાંચે છેઃ

"૮૦. કોઈ પણ રાજ્ય સાથે જોડાયેલા પોલીસ દળના સભ્યોની સત્તાઓ અને અધિકારક્ષેત્રનો તે રાજ્યની બહારના કોઈપણ વિસ્તારમાં વિસ્તાર કરવો, પરંતુ એક રાજ્યની પોલીસને તે રાજ્યની બહારના કોઈપણ વિસ્તારમાં સત્તા અને અધિકારક્ષેત્રનો ઉપયોગ કરવા માટે સક્ષમ બનાવવા માટે નહીં, જેમાં તે વિસ્તાર સ્થિત છે તે રાજ્યની સરકારની સંમતિ વિના; કોઈ પણ રાજ્ય સાથે જોડાયેલા પોલીસ દળના સભ્યોની સત્તા અને અધિકારક્ષેત્રનો વિસ્તાર તે રાજ્યની બહારના રેલવે વિસ્તારોમાં કરવો."

૫૫. ન્યાયમૂર્તિ હિદાયતુલ્લાએ બંધારણીય બેન્ચ માટે લખતા એ દલીલને નકારી કાઢી હતી કે સામાન્ય કલમ અધિનિયમ ૧૨ હેઠળ 'રાજ્ય' ની સુધારેલી વ્યાખ્યા બંધારણની જોગવાઈઓના અર્થઘટનને લાગુ પડશે નહીં.તેમણે અવલોકન કર્યું હતું કે અનુચ્છેદ ૩૭૨એ રાષ્ટ્રપતિને અનુકૂલનની નવી સત્તા પ્રદાન કરે છે અને આ સત્તા અનુચ્છેદ ૩૭૨ (૨) હેઠળ રાષ્ટ્રપતિ પાસે જે સત્તા છે તેના સમાન અને સમાન છે.આ અદાલતે એવું માન્યું હતું કે જ્યાં સુધી સંદર્ભ અન્યથા જરૂરી ન હોય ત્યાં સુધી, સામાન્ય અનુચ્છેદ અધિનિયમ હેઠળ પૂરી પાડવામાં આવેલી વ્યાખ્યા અને અનુચ્છેદ ૩૭૨ એ હેઠળ આદેશ દ્વારા સુધારેલ વ્યાખ્યા લાગુ કરવામાં આવશે.

૫૬. જો કે, શિવ કૃપાલ સિંહ વિરુદ્ધ વી. વી. ગિરી, ૧૩માં આ અદાલતની એક અલગ બંધારણીય ખંડપીઠે એવું માન્યું હતું કે અનુચ્છેદ ૩૭૨એ હેઠળ આપવામાં આવેલી સત્તાના આધારે અનુકૂલન આદેશ હેઠળ રાષ્ટ્રપતિ દ્વારા

સુધારવામાં આવેલી સામાન્ય અનુચ્છેદ અધિનિયમ હેઠળની વ્યાખ્યાઓ બંધારણના અર્થઘટનને લાગુ પડતી નથી.આ કિસ્સામાં, મુદ્દો એ હતો કે શું અનુચ્છેદ ૫૪ (જે રાષ્ટ્રપતિની ચૂંટણી માટે ચૂંટણી મંડળની રચના કરે છે) માં "રાજ્યોની વિધાનસભાઓના ચૂંટાયેલા સભ્યો" શબ્દસમૂહમાં કેન્દ્રશાસિત પ્રદેશોની વિધાનસભાઓના ચૂંટાયેલા સભ્યોનો સમાવેશ થશે.આ કોર્ટે નકારમાં જવાબ આપ્યો.આ અદાલતે એવું માન્યું હતું કે અનુચ્છેદ ૩૭૨એ હેઠળના ફેરફારો માત્ર સંસદના કાયદાના અર્થઘટન સુધી મર્યાદિત છે અને તે બંધારણના અર્થઘટનને લાગુ પડશે નહીં કારણ કે અનુચ્છેદ ૩૬૭ જણાવે છે કે સામાન્ય અનુચ્છેદ અધિનિયમ બંધારણના અર્થઘટનને લાગુ પડશે, જે અનુચ્છેદ ૩૭૨ હેઠળ કરવામાં આવેલા આવા અનુકૂલનને આધિન છે.આ જોગવાઈ એવી જોગવાઈ કરતી નથી કે અર્થઘટન પણ અનુચ્છેદ ૩૭૨એ હેઠળ કરવામાં આવેલા અનુકૂલનને આધિન હોવું જોઈએ. સંસદે શિવ કૃપાલ સિંહ (ઉપરોક્ત) માં ચુકાદા દ્વારા સર્જાયેલી વિસંગતતાનો જવાબ આપ્યો અને બંધારણ (સત્તરમો સુધારો) અધિનિયમ ૧૯૯૨ દ્વારા અનુચ્છેદ ૫૪માં સમજૂતી દાખલ કરી.સમજૂતીમાં સ્પષ્ટતા કરવામાં આવી છે કે કલમ ૫૪ અને ૫૫માં 'રાજ્ય' ના સંદર્ભમાં રાષ્ટ્રપતિની ચૂંટણી માટે ચૂંટણી મંડળની રચના કરવા માટે રાષ્ટ્રીય રાજધાની ક્ષેત્ર દિલ્હી અને કેન્દ્રશાસિત પ્રદેશ પોંડિચેરીનો સમાવેશ થશે.શિવ કૃપાલ સિંહ (ઉપરોક્ત) માં, આ અદાલતે એડવાન્સ ઇન્શ્યોરન્સ (ઉપરોક્ત)

માં નિર્ણયનો ઉલ્લેખ કર્યો ન હતો.આમ, શિવ કૃપાલ સિંહનો નિર્ણય અનુચ્છેદ ૩૭૨એના અર્થઘટનની હદ સુધી અસ્પષ્ટ છે.

૫૭. અનુચ્છેદ ૩૭૨એ હેઠળની સત્તાનો ઉપયોગ કરીને રાષ્ટ્રપતિ દ્વારા સુધારેલા સામાન્ય અનુચ્છેદ અધિનિયમ ની જોગવાઈઓ બંધારણના અર્થઘટનને લાગુ પડશે.તેને માત્ર એટલા માટે નકારી શકાય નહીં કારણ કે અનુચ્છેદ ૩૬૭ અનુચ્છેદ ૩૭૨એનો ઉલ્લેખ કરતી નથી. અનુચ્છેદ ૩૬૭નું આ રીતે અર્થઘટન કરવાથી અનુચ્છેદ ૩૭૨એ અને ૧૯૫૬ના બંધારણ સુધારા દ્વારા બંધારણમાં કરવામાં આવેલા સુધારાઓને અન્ય સ્વરૂપ આપવામાં આવશે.૧૯૫૬ના બંધારણ સુધારા દ્વારા સુધારેલા બંધારણ અનુસાર કાયદાની જોગવાઈઓ લાવવા માટે અનુચ્છેદ ૩૭૨એ દ્વારા રાષ્ટ્રપતિને અનુકૂલન અને ફેરફારો કરવાની સત્તા આપવામાં આવી હતી.જો અનુચ્છેદ ૩૬૭નું અર્થઘટન અનુચ્છેદ ૩૭૨એ હેઠળ ફેરફારોને બાકાત રાખવા તરીકે કરવામાં આવે, તો બંધારણના અર્થઘટન અને કાયદાના અર્થઘટન વચ્ચે સ્પષ્ટ અસંગતતા હશે.જ્યારે પહેલાના કિસ્સામાં, ૧૯૫૬ના સુધારા પહેલાંની રાજ્યની વ્યાખ્યા લાગુ થશે, ત્યારે પછીના કિસ્સામાં, ૧૯૫૬ના સુધારા દ્વારા સુધારેલી વ્યાખ્યા લાગુ થશે.આમ, અનુચ્છેદ ૩૬૭નું શાબ્દિક અર્થઘટન બંધારણને બિનકાર્યક્ષમ બનાવશે અને ૧૯૫૬ના બંધારણ સુધારાને અસર કરશે નહીં.આ અદાલતે અનુચ્છેદ ૩૬૭નું હેતુપૂર્ણ અર્થઘટન કરવું જોઈએ.અનુચ્છેદ ૩૬૭ નો અર્થ એ થાય તે રીતે વાંચવો જોઈએ કે અનુચ્છેદ ૩૭૨ અને અનુચ્છેદ ૩૭૨એ હેઠળ

અનુકૂલન અને ફેરફારના આદેશો દ્વારા સુધારેલ સામાન્ય અનુચ્છેદ અધિનિયમ બંધારણના અર્થઘટનને લાગુ પડશે, સિવાય કે સંદર્ભ જરૂરી હોય.આમ, જ્યાં સુધી સંદર્ભ અન્યથા જરૂરી ન હોય ત્યાં સુધી, બંધારણમાં "રાજ્ય" શબ્દને કેન્દ્રશાસિત પ્રદેશોનો સમાવેશ કરવા માટે વાંચવો આવશ્યક છે.તદનુસાર, અમે એડવાન્સ ઇન્શ્યોરન્સ (ઉપરોક્ત) માં આ કોર્ટ દ્વારા પ્રસ્તુત અનુચ્છેદ ૩૬૭ ના અર્થઘટન સાથે સંમત છીએ.

૫૮. એડવાન્સ ઇન્શ્યોરન્સ (સુપ્રા) ના તારણો પાછળથી આ અદાલત દ્વારા પ્રેમ કુમાર જૈન (સુપ્રા) માં પુનરાવર્તિત કરવામાં આવ્યા હતા.પ્રેમ કુમાર જૈન (ઉપરોક્ત) માં, આ અદાલતની ચાર ન્યાયાધીશોની ખંડપીઠે ચુકાદો આપ્યો હતો કે અનુચ્છેદ ૩૭૨એ એ ૧૯૫૬ના બંધારણ સુધારાને વ્યવહારુ બનાવવા માટે રજૂ કરવામાં આવેલી વિશેષ જોગવાઈ છેઃ

> “૭. [.....] "રાજ્ય" અભિવ્યક્તિની વ્યાખ્યા, જે ૧ નવેમ્બર, ૧૯૫૬ પહેલાં હતી, તે ૧ નવેમ્બર, ૧૯૫૬થી બંધારણ (સાતમો સુધારો) અધિનિયમ , ૧૯૫૬ના અમલમાં આવવા પર અયોગ્ય અને ભ્રામક બની ગઈ હતી અને સ્પષ્ટ કારણોસર, એવી દલીલ કરવી નિરર્થક રહેશે કે તે આગામી તમામ સમય માટે લાગુ રહેવી જોઈએ અને "રાજ્ય" ની અંતિમ વ્યાખ્યા માત્ર એટલા માટે રહેવી જોઈએ કારણ કે બંધારણની અનુચ્છેદ ૩૭૨ની અનુચ્છેદ (૩) (એ) દ્વારા પૂરા પાડવામાં આવેલ ત્રણ વર્ષનો સમયગાળો સમાપ્ત થઈ ગયો હતો અને તે અનુચ્છેદ ના સુધારા દ્વારા લંબાવવામાં આવ્યો ન હતો, અથવા અનુચ્છેદ ૩૬૭

(૧) માં સુધારો કરવામાં આવ્યો ન હતો. સાતમા સુધારા અધિનિયમ દ્વારા "એવું કહેવું કે અનુચ્છેદ ૩૭૨ (૨) હેઠળ કરવામાં આવેલા ફેરફારો સિવાય સામાન્ય અનુચ્છેદ ો અધિનિયમ માં કરવામાં આવેલા અનુકૂલન બંધારણના અર્થઘટનને લાગુ પડશે".[.....] તે એક વિશેષ જોગવાઈ હતી, અને તે સાતમા સુધારા અધિનિયમ ને વ્યવહારુ બનાવવાના હેતુને પૂર્ણ કરવા માટે હતી.જેમ કે આ અદાલતે મેનેજમેન્ટ ઓફ એડવાન્સ ઈન્શ્યોરન્સ કંપની લિમિટેડ વિ. માં ચુકાદો આપ્યો છે.શ્રી ગુરુદાસમલ [(૧૯૭૦) ૧ એસ. સી. સી. ૬૩૩: (૧૯૭૦) ૩ એસ. સી. આર. ૮૮૧], અનુચ્છેદ ૩૭૨–એ એ રાષ્ટ્રપતિને નવી સત્તા આપી હતી જે અનુચ્છેદ ૩૭૨ (૨) હેઠળની સત્તા સમાન અને સમાન હતી.”

૫૯. હવે આપણે આ અદાલતના નિર્ણયો સાથે વ્યવહાર કરીશું, જેમાં એવું ઠરાવવામાં આવ્યું છે કે અનુચ્છેદ ૨૪૬માં 'રાજ્ય' અભિવ્યક્તિમાં કેન્દ્રશાસિત પ્રદેશનો સમાવેશ થતો નથી.ટી. એમ. કન્નિયન વિરુદ્ધ સી. આઈ. ટી. ૧૪માં, આ અદાલતની બંધારણીય ખંડપીઠે સામાન્ય અનુચ્છેદ અધિનિયમ ૧૮૯૭ની અનુચ્છેદ ૩ (૫૮) ને અનુચ્છેદ ૨૪૬ પર લાગુ કરવાની ચર્ચા કરી હતી અને જણાવ્યું હતું કે સામાન્ય અનુચ્છેદ અધિનિયમ હેઠળ 'રાજ્ય' ની સર્વસમાવેશક વ્યાખ્યા અનુચ્છેદ ૨૪૬ પર લાગુ થશે નહીં.એવું માનવામાં આવ્યું હતું કે, આ પ્રકારનું અર્થઘટન અનુચ્છેદ ૨૪૬ના વિષય અને સંદર્ભ માટે પ્રતિકૂળ હશેઃ

“૪. સંસદ પાસે કોઈપણ વિષયના સંદર્ભમાં કેન્દ્રશાસિત પ્રદેશો માટે કાયદો ઘડવાની સંપૂર્ણ સત્તા છે.કેન્દ્રશાસિત પ્રદેશોના સંદર્ભમાં કાયદાકીય સત્તાની કોઈ વહેંચણી નથી.અનુચ્છેદ ૨૪૬ (૪) જણાવે છે કે "સંસદને ભારતના પ્રદેશના કોઈપણ ભાગ માટે કોઈ પણ બાબત અંગે કાયદો બનાવવાની સત્તા છે, જે રાજ્યમાં સામેલ નથી, તેમ છતાં આવી બાબત રાજ્યની યાદીમાં ગણાયેલી બાબત છે.” આર. કે. સેન વિ. યુનિયન તરફ ધ્યાન દોરવામાં આવ્યું હતું કે અનુચ્છેદ ૩૬૭ને ધ્યાનમાં રાખીને, સામાન્ય અનુચ્છેદ અધિનિયમ , ૧૮૯૭ની અનુચ્છેદ ૩ (૫૮) માં "રાજ્ય" ની વ્યાખ્યા બંધારણના અર્થઘટન માટે લાગુ પડે છે, સિવાય કે તે વિષય અથવા સંદર્ભમાં કંઈક પ્રતિકૂળ હોય.તે વ્યાખ્યા હેઠળ, બંધારણ (સાતમો સુધારો) અધિનિયમ , ૧૯૫૬ના પ્રારંભ પછીના કોઈપણ સમયગાળાની બાબતમાં "રાજ્ય" શબ્દનો અર્થ બંધારણની પ્રથમ અનુસૂચિમાં નિર્દિષ્ટ રાજ્ય થશે અને તેમાં કેન્દ્રશાસિત પ્રદેશનો સમાવેશ થશે.

૨૪૬. ત્યાં, "રાજ્યો" શબ્દનો અર્થ પ્રથમ અનુસૂચિમાં ઉલ્લેખિત રાજ્ય થાય છે.સંસદ અને રાજ્યોની વિધાનસભાઓ વચ્ચે કાયદાકીય સત્તાની વહેંચણી છે.રાજ્ય યાદીમાં ગણાયેલી બાબતોના સંદર્ભમાં કાયદો ઘડવાની વિશેષ સત્તા ભાગ ૬ દ્વારા સ્થાપિત રાજ્યોની વિધાનસભાઓને સોંપવામાં આવી છે. કેન્દ્રશાસિત પ્રદેશોના સંદર્ભમાં કાયદાકીય સત્તાની કોઈ વહેંચણી નથી.એટલા માટે સંસદને અનુચ્છેદ ૨૪૬ (૪) દ્વારા રાજ્ય યાદીમાં સૂચિબદ્ધ બાબતોના

સંદર્ભમાં પણ કાયદો બનાવવાની સત્તા આપવામાં આવી છે.જો સામાન્ય અનુચ્છેદ અધિનિયમ ની અનુચ્છેદ ૩ (૫૮) માં "રાજ્ય" ની સર્વસમાવેશક વ્યાખ્યા અનુચ્છેદ ૨૪૬ (૪) ને લાગુ થતી હોય, તો સંસદને રાજ્ય સૂચિમાં ગણાયેલી બાબતોના સંદર્ભમાં કેન્દ્રશાસિત પ્રદેશો માટે કાયદો ઘડવાની કોઈ સત્તા નહીં હોય અને જ્યાં સુધી કેન્દ્રશાસિત પ્રદેશો માટે અનુચ્છેદ ૨૩૯–એ હેઠળ તે બાબતો પર કાયદો ઘડવાની સત્તા ધરાવતી વિધાનસભા બનાવવામાં ન આવે, ત્યાં સુધી તે બાબતો પર કાયદો ઘડવા માટે કોઈ વિધાનસભા સક્ષમ નહીં હોય; વધુમાં, આંદામાન અને નિકોબાર ટાપુઓ જેવા કેટલાક પ્રદેશો માટે અનુચ્છેદ ૨૩૯–એ હેઠળ કોઈ વિધાનસભા બનાવી શકાતી નથી, અને આવા પ્રદેશો માટે કેન્દ્ર શાસિત પ્રદેશો માટે કાયદો ઘડવા માટે સક્ષમ કોઈ સત્તા ન હોઈ શકે. રાજ્ય યાદીમાં સૂચિબદ્ધ બાબતોના સંદર્ભમાં કાયદો બનાવવો.આવી રચના અનુચ્છેદ ૨૪૬ના વિષય અને સંદર્ભને પ્રતિકૂળ છે.

૬૦. સામાન્ય અનુચ્છેદ અધિનિયમ ની અનુચ્છેદ ૩ (૫૮) અનુચ્છેદ ૨૪૬ને લાગુ પડતી નથી તેવી સ્થિતિને આ અદાલતના નવ ન્યાયાધીશોની ખંડપીઠે એન. ડી. એમ. સી. વિરુદ્ધ પંજાબ રાજ્ય ૧૫માં પુનરાવર્તિત કરી હતી.સાતમી અનુસૂચિ અનુચ્છેદ ૨૪૬ હેઠળ ઉમેરવામાં આવી હતી.કન્નિયન (સુપ્રા) અને એન. ડી. એમ. સી. (સુપ્રા) માં નિર્ધારિત સ્થિતિને ધ્યાનમાં રાખીને, સાતમી અનુસૂચિમાં એન્ટ્રીઓમાં વપરાતા "રાજ્ય" શબ્દમાં પણ કેન્દ્રશાસિત પ્રદેશોનો

સમાવેશ થતો નથી.આમ, એન. સી. ટી. ડી. ની કાયદાકીય ક્ષમતા 'રાજ્ય' નો ઉલ્લેખ કરતી એન્ટ્રીઓ સુધી વિસ્તરશે નહીં.આવા પરિણામોને ટાળવા માટે "જ્યાં સુધી આવી બાબત કેન્દ્રશાસિત પ્રદેશોને લાગુ પડે છે" શબ્દસમૂહનો ઉપયોગ કરવામાં આવ્યો હતો.આ શબ્દસમૂહે એન. સી. ટી. ડી. ની કાયદાકીય સત્તાને સૂચિ II ની તમામ એન્ટ્રીઓ સુધી વિસ્તૃત કરી છે, જે "રાજ્ય" શબ્દનો ઉપયોગ કરે છે.

૬૧. રાજ્ય સૂચિ તેમજ સમવર્તી સૂચિમાં કોઈપણ સુધારો, સાતમી અનુસૂચિમાં સુધારો હોવાથી બંધારણની અનુચ્છેદ ૩૬૮ અનુસાર હોવો જોઈએ.બંધારણની અનુચ્છેદ ૩૬૮ (૨) ની જોગવાઈ જણાવે છે કે સાતમી અનુસૂચિમાં સુધારા માટે સંસદના દરેક ગૃહના બે તૃતીયાંશ સભ્યોની વિશેષ બહુમતીની જરૂર પડશે.આ સુધારાને ઓછામાં ઓછા અડધા રાજ્યોની વિધાનસભાઓ દ્વારા પણ બહાલી આપવાની જરૂર પડશે.જો અનુચ્છેદ ૨૩૯ એએમાં "જ્યાં સુધી આ બાબત કેન્દ્રશાસિત પ્રદેશોને લાગુ પડે છે ત્યાં સુધી" શબ્દનો સમાવેશ ન કરવામાં આવ્યો હોત, તો સંસદ અને રાજ્યોના વિધાનસભાએ સાતમી અનુસૂચિની તમામ એન્ટ્રીઓમાં સુધારો કરવો જરૂરી બન્યો હોત, જ્યાં "રાજ્ય" શબ્દનો ઉપયોગ "રાજ્ય અને કેન્દ્રશાસિત પ્રદેશો" માટે થાય છે.આ માટે વિશેષ બહુમતીની જરૂર પડી હોત.આ સમય માંગી લેતી પ્રક્રિયાને ટાળવા માટે અનુચ્છેદ ૨૩૯ એએમાં "જ્યાં સુધી આવી બાબત કેન્દ્રશાસિત પ્રદેશોને લાગુ પડે છે" ના વિસ્તૃત શબ્દસમૂહનો ઉપયોગ કરવામાં આવ્યો હતો.

૬૨. અનુચ્છેદ ૨૩૯ એએ એન. સી. ટી. ડી. ની વિધાનસભાની કાયદાકીય ક્ષમતાના દાયરામાંથી સૂચિ II ની એન્ટ્રી ૧,૨ અને ૧૮ ને સ્પષ્ટપણે બાકાત રાખે છે. અનુચ્છેદ ૨૩૯એએ એ પણ નિર્ધારિત કરે છે કે એન. સી. ટી. ડી. ની કાયદાકીય શક્તિને ૬૪,૬૫ અને સૂચિ II ની ૬૬ એન્ટ્રીઓના સંદર્ભમાં બાકાત રાખવામાં આવી છે કારણ કે તે એન્ટ્રી ૧,૨ અને ૧૮ સાથે સંબંધિત છે.એન્ટ્રી ૧ જાહેર વ્યવસ્થા સાથે સંબંધિત છે, એન્ટ્રી ૨ પોલીસ સાથે સંબંધિત છે અને એન્ટ્રી ૧૮ જમીન સાથે સંબંધિત છે.એન્ટ્રી ૬૪ "આ સૂચિમાંની કોઈપણ બાબતોના સંદર્ભમાં કાયદા સામેના ગુનાઓ" સાથે સંબંધિત છે, એન્ટ્રી ૬૫ જણાવે છે કે "આ સૂચિમાંની કોઈપણ બાબતોના સંદર્ભમાં સુપ્રીમ કોર્ટ સિવાયની તમામ અદાલતોના અધિકારક્ષેત્ર અને સત્તાઓ", અને એન્ટ્રી ૬૬ જણાવે છે કે "આ સૂચિમાંની કોઈપણ બાબતોના સંદર્ભમાં ફી, પરંતુ કોઈપણ અદાલતમાં લેવામાં આવેલી ફીનો સમાવેશ કરતી નથી".એન. સી. ટી. ડી. ની કાયદાકીય ક્ષમતામાંથી ૬૪,૬૫ અને ૬૬ એન્ટ્રીઓને એ હદ સુધી બાકાત રાખવામાં આવી છે કે તે એન્ટ્રી ૧,૨ અને ૧૮ સાથે સંબંધિત છે, જે સૂચવે છે કે એન. સી. ટી. ડી. માટે અનુચ્છેદ ૨૩૯એ. એ. માં કલ્પના કરાયેલ શાસન માળખું માત્ર તેની કાયદાકીય ક્ષમતામાંથી ૧,૨ અને ૧૮ ચોક્કસ એન્ટ્રીઓને બાકાત રાખવાનું હતું.અમુક અન્ય એન્ટ્રીઓના સંદર્ભમાં એન. સી. ટી. ડી. ની કાયદાકીય સત્તાઓના ગર્ભિત બાકાતની રજૂઆત તરીકે "જ્યાં સુધી આ બાબત કેન્દ્રશાસિત

પ્રદેશોને લાગુ પડે છે ત્યાં સુધી" શબ્દસમૂહને વાંચવું એ જોગવાઈના સાદા અર્થની વિરુદ્ધ હશે.

૬૩. અનુચ્છેદ ૨૩૯એએ એન. સી. ટી. ડી. માટે વિધાનસભાની સ્થાપના કરે છે. વિધાનસભાની બેઠકો એન. સી. ટી. ડી. ના મતવિસ્તારોમાંથી સીધી ચૂંટણી દ્વારા ભરવામાં આવે છે. એન. સી. ટી. ડી. ની વિધાનસભા રાજ્યની વિધાનસભા જેવી જ પ્રતિનિધિ લોકશાહીના બંધારણીય સિદ્ધાંતને મૂર્તિમંત કરે છે.એન. સી. ટી. ડી. ની વિધાનસભાના સભ્યોની પસંદગી દિલ્હીના મતદારો દ્વારા તેમના હિતોનું પ્રતિનિધિત્વ કરવા માટે કરવામાં આવે છે.પ્રતિનિધિ લોકશાહીના સિદ્ધાંતને આગળ વધારવા માટે અનુચ્છેદ ૨૩૯એએનું અર્થઘટન કરવું આવશ્યક છે.૧૬ "જ્યાં સુધી આવી કોઈ બાબત કેન્દ્રશાસિત પ્રદેશોને લાગુ પડે છે ત્યાં સુધી" શબ્દસમૂહનું પ્રતિબંધાત્મક રીતે અર્થઘટન કરવાથી વિધાનસભાના ચૂંટાયેલા સભ્યોની કાયદાકીય સત્તા મર્યાદિત થઈ જશે.વિધાનસભાના સભ્યોને મતદારો દ્વારા તેમના સ્થાને અધિનિયમ કરવા માટે પસંદ કરવામાં આવ્યા છે.આમ, મતદારોની ઇચ્છાને સંપૂર્ણ વેગ આપવા માટે એન. સી. ટી. ડી. ની કાયદાકીય ક્ષમતાનું અર્થઘટન કરવું આવશ્યક છે.

૬૪. અમે શોધી કાઢ્યું છે કે અનુચ્છેદ ૨૩૯ એએ (૩) માં 'જ્યાં સુધી આવી કોઈ બાબત કેન્દ્રશાસિત પ્રદેશોને લાગુ પડે છે' શબ્દસમૂહને રાજ્ય સૂચિ અથવા સમવર્તી સૂચિમાં પ્રવેશો પર એન. સી. ટી. ડી. ની કાયદાકીય શક્તિને બાકાત

રાખવા માટે વાંચી શકાતો નથી, તે ઉપરાંત જે વિષયોને જોગવાઈ દ્વારા સ્પષ્ટ રીતે બાકાત રાખવામાં આવ્યા છે.

જી. "જોગવાઈઓને આધીન":મર્યાદા?

૬૫. ભારત સંઘ દ્વારા ભારપૂર્વક જણાવવામાં આવ્યું છે કે અનુચ્છેદ ૨૩૯એએ માત્ર "જ્યાં સુધી આવી કોઈ બાબત કેન્દ્રશાસિત પ્રદેશોને લાગુ પડે છે" શબ્દસમૂહ દ્વારા જ નહીં પરંતુ "આ બંધારણની જોગવાઈઓને આધિન" પ્રતિબંધાત્મક શબ્દસમૂહ દ્વારા પણ એન. સી. ટી. ડી. ની વિધાનસભાની સત્તાઓને પ્રતિબંધિત કરે છે.

૬૬. "આ બંધારણની જોગવાઈઓને આધિન" શબ્દસમૂહ અનુચ્છેદ ૨૩૯ એએ માટે અનન્ય નથી. તેનો ઉપયોગ બંધારણની બાવીસ જોગવાઈઓમાં કરવામાં આવ્યો છે.નોંધપાત્ર રીતે, આ શબ્દસમૂહનો ઉપયોગ સંસદ અને રાજ્ય વિધાનસભાઓની ૨૦૧૮ની બંધારણીય બેન્ચ કાયદાકીય સત્તા (કલમ ૨૪૫) ૧૭માં ન્યાયમૂર્તિ ચંદ્રચૂડના અભિપ્રાય સાથે સંબંધિત જોગવાઈઓમાં તેમજ સંઘની કાર્યકારી સત્તા (કલમ ૭૩ (૨)) ૧૮ અને રાજ્યોની (કલમ ૧૬૨ (૩)) ૧૯ સાથે સંબંધિત જોગવાઈઓમાં પણ કરવામાં આવ્યો છે.આ શબ્દસમૂહનો ઉપયોગ સૂચવવા માટે થાય છે કે વિધાનસભા દ્વારા ઉપયોગમાં લેવાતી કાયદાકીય સત્તા અને ક્ષમતા બંધારણ દ્વારા નિર્ધારિત મર્યાદામાં હોવી જોઈએ.તે સીમાઓ કેસ–દર–કેસ આધારે અલગ હોઈ શકે છે.દાખલા તરીકે, વિધાનસભા

દ્વારા બનાવવામાં આવેલ કાયદો નાગરિકોના મૂળભૂત અધિકારોનું ઉલ્લંઘન કરી શકતો નથી.બીજું ઉદાહરણ એ છે કે સંસદ તેની કાયદાકીય ક્ષમતાની અંદર જ વિષયો પર કાયદા બનાવી શકે છે. વધુમાં, સંસદ અથવા રાજ્ય વિધાનસભા દ્વારા બનાવવામાં આવેલ કોઈપણ કાયદો અનુચ્છેદ ૩૨ અથવા અનુચ્છેદ ૨૨૬ હેઠળ ન્યાયિક સમીક્ષાની સત્તાને આધિન રહેશે. રાજેન્દ્ર દીવાન વિરુદ્ધ પ્રદીપ કુમાર રાનીબાલાના કેસમાં આ અદાલતની બંધારણીય ખંડપીઠે ચુકાદો આપ્યો હતોઃ

"સંસદ અને રાજ્ય વિધાનસભાઓ ભારતના બંધારણની અનુચ્છેદ ૨૪૫ (૧) થી કાયદો બનાવવાની તેમની સત્તા મેળવે છે અને આવી સત્તા બંધારણની જોગવાઈઓને આધીન છે અને/અથવા મર્યાદિત છે.જ્યારે સંસદ ભારતના સમગ્ર અથવા કોઈપણ ભાગ માટે કાયદો બનાવી શકે છે, ત્યારે રાજ્ય વિધાનસભા ભારતના બંધારણના પ્રતિબંધોને આધિન માત્ર રાજ્ય અથવા તેના કોઈપણ ભાગ માટે જ કાયદો બનાવી શકે છે.

જ્યારે સંસદને બંધારણની અનુચ્છેદ ૨૪૬ (૧) હેઠળ સંઘ યાદીમાં ગણાયેલી બાબતોના સંદર્ભમાં કાયદો બનાવવાની વિશેષ સત્તા છે, ત્યારે રાજ્ય વિધાનસભા પાસે અનુચ્છેદ ૨૪૬ની અનુચ્છેદ (૧) અને (૨) ને આધિન રાજ્ય યાદીમાં ગણાયેલી બાબતોના સંદર્ભમાં કાયદો બનાવવાની વિશેષ સત્તા છે.કેન્દ્રીય વિધાનમંડળની સાથે રાજ્ય વિધાનમંડળ પણ અનુચ્છેદ ૨૪૬ (૧)

ની જોગવાઈઓને આધિન સમવર્તી યાદીમાં ગણાયેલી બાબતોના સંદર્ભમાં કાયદા ઘડવા માટે સક્ષમ છે.

જ્યારે એક એન્ટ્રીમાં વપરાયેલી ભાષાને સૌથી વધુ વ્યાપ આપવો જોઈએ, ત્યારે તેની સામગ્રીને અન્ય એન્ટ્રીઓ સાથે સુસંગત બનાવવાનો દરેક પ્રયાસ કરવો પડશે, જેથી બાદમાં તેને નિરર્થક ન ગણાવી શકાય.(ભાર પૂર્વક)

આ ચુકાદો સૂચવે છે કે અનુચ્છેદ ૨૪૫ (૧) હેઠળ સંસદ અને રાજ્ય વિધાનસભાઓની પણ કાયદો બનાવવાની સત્તા નિરપેક્ષ નથી.તે બંધારણની મર્યાદામાં હોવું જોઈએ.ભારતના બંધારણ પર ટિપ્પણીમાં ડી. ડી. બાસુએ કાયદાકીય સત્તા પર બંધારણીય મર્યાદાઓની ચર્ચા કરી છેઃ

“કલમ ૨૪૫ (૧) ના પ્રારંભિક શબ્દો કહે છે તેમ, સંઘ અને રાજ્ય વિધાનસભાઓ બંનેની કાયદાકીય સત્તાઓ બંધારણની અન્ય જોગવાઈઓને આધિન છે, તેમ છતાં તેમની સત્તાઓ બંધારણ દ્વારા અનુક્રમે તેમને સોંપવામાં આવેલા ક્ષેત્રોમાં પૂર્ણ છે.

કોઈ કાયદાએ આમાંની કોઈપણ મર્યાદાનું ઉલ્લંઘન કર્યું છે કે કેમ તે કોર્ટ દ્વારા નક્કી કરવાનું છે અને જો તે ઉલ્લંઘન કરતું હોવાનું જણાય તો કોર્ટ કાયદાને રદબાતલ જાહેર કરશે.

આ મર્યાદાઓ વિવિધ શ્રેણીઓ હેઠળ આવે છે:

I. પ્રથમ અને અગ્રણી અધિકારો અથવા કાયદાકીય ક્ષમતાનો પ્રશ્ન છે.

II. કાયદાકીય ક્ષમતાના અભાવ ઉપરાંત, બંધારણ દ્વારા લાદવામાં આવેલી કેટલીક હકારાત્મક મર્યાદાના ઉલ્લંઘનને કારણે કાયદો અમાન્ય હોઈ શકે છે.આવા કિસ્સાઓમાં, ભલે વિધાનસભા પાસે વાદગ્રસ્ત કાયદાના વિષયના સંદર્ભમાં કાયદો બનાવવાની ક્ષમતા હોય, પણ બંધારણ દ્વારા લાદવામાં આવેલા અમુક ચોક્કસ પ્રતિબંધ અથવા મર્યાદાના ઉલ્લંઘનને કારણે તે અમાન્ય બની ગયું.

આવી મર્યાદાઓ બે મુખ્ય વિભાગો હેઠળ આવે છે –

((i) ભાગ–૩માં સમાવિષ્ટ મૂળભૂત અધિકારો. મૂળભૂત અધિકારના ઉલ્લંઘનની અસરોની કલમ ૧૩ હેઠળ સંપૂર્ણ ચર્ચા કરવામાં આવી છે.

((૨) માત્ર ભાગ ૩ માં સમાવિષ્ટ જોગવાઈઓ જ નહીં, પરંતુ બંધારણમાં સમાવિષ્ટ કોઈપણ અન્ય જોગવાઈ (ભલે તે કોઈ મૂળભૂત અધિકાર પ્રદાન કરતી ન હોય) બે શરતો પર કાયદાકીય સત્તા પર મર્યાદા બનાવે છે:

(અ) પ્રશ્નમાં રહેલી જોગવાઈ ન્યાયી છે, એટલે કે, તેનો હેતુ ન્યાયિક રીતે લાગુ કરવામાં સક્ષમ બનવાનો છે.

(બી) જોગવાઈ ફરજિયાત છે, દા. ત., કલમ ૨૫૫:૨૮૬, ૩૦૧, ૩૦૩–૪.

III. રાજ્યના કાયદાના કિસ્સામાં, વધુ મર્યાદાઓ છે, એટલે કે., કે (ક) પ્રાદેશિક સાંઠગાંઠની ગેરહાજરીમાં તેની કામગીરી રાજ્યની સરહદોની બહાર ન વિસ્તરી શકે; કાયદાકીય સત્તા અથવા ગેરબંધારણીયતાના આધાર પર બીજી મર્યાદા એ છે કે સંબંધિત વિધાનસભાએ બંધારણ દ્વારા તેને સોંપવામાં આવેલા તેના આવશ્યક કાયદાકીય કાર્યને છોડી દીધું છે અને તે સત્તાને અન્ય કોઈ સંસ્થાને અતિશય સોંપવામાં આવી છે.((ખ) તે રાજ્યના હેતુઓ માટે હોવું જોઈએ.”

ઉપર ઉલ્લેખિત સમાન અર્થ અનુચ્છેદ ૨૩૯ એએમાં "આ બંધારણની જોગવાઈઓને આધિન" શબ્દસમૂહના ઉપયોગને લાગુ કરવો પડશે.

૬૭. તેથી અમારું માનવું છે કે અનુચ્છેદ ૨૩૯એએ (૩) હેઠળ એન. સી. ટી. ડી. ની કાયદાકીય સત્તા બંધારણના વ્યાપક સિદ્ધાંતો અને જોગવાઈઓ દ્વારા સંચાલિત થવી જોઈએ.બંધારણના અંતર્ગત સિદ્ધાંતોને અસર આપવા માટે અનુચ્છેદ ૨૩૯એએ (૩) માં ઉલ્લેખિત વાક્યનું અર્થઘટન કરવું આવશ્યક

છે.આ પૃષ્ઠભૂમિમાં આપણે સંઘ દ્વારા કરવામાં આવેલી આગામી રજુઆત પર વિચાર કરીશું.

H. બંધારણ એકાત્મક નથી

૬૮. ભારત સંઘે દલીલ કરી છે કે ભારતીય બંધારણને ઘણીવાર મજબૂત એકાત્મક પૂર્વગ્રહ સાથે સંઘીય બંધારણ તરીકે ઓળખવામાં આવે છે, અને જ્યાં સુધી કેન્દ્રશાસિત પ્રદેશોની વાત છે, બંધારણ સ્વરૂપમાં અને ભાવનામાં એકાત્મક છે.એવું રજૂ કરવામાં આવે છે કે સંઘવાદનો સામાન્ય ખ્યાલ, જે રાજ્યોને લાગુ પડે છે તે કેન્દ્રશાસિત પ્રદેશોને લાગુ ન થઈ શકે.આમ, એવી દલીલ કરવામાં આવે છે કે "આ બંધારણની જોગવાઈઓને આધિન" અને "જ્યાં સુધી આવી કોઈ બાબત કેન્દ્રશાસિત પ્રદેશોને લાગુ પડે છે ત્યાં સુધી" શબ્દસમૂહોને તે મુજબ અર્થઘટન કરવામાં આવે છે.

૬૯. ઉપરોક્ત દલીલનું વિશ્લેષણ કરવા માટે, બંધારણ સભાના સભ્યોની કલ્પના મુજબ સંઘવાદની વિભાવનાને સમજવી અનિવાર્ય છે.ડૉ. બી. આર. આંબેડકરે બંધારણ સભા સમક્ષ તેમના એક મુખ્ય ભાષણમાં બંધારણ ૨૨ હેઠળ સ્થાપિત બેવડા રાજકીય સંઘીય મોડલને સમજાવ્યું હતું:

> “પ્રસ્તાવિત બંધારણ હેઠળ બેવડી રાજનીતિમાં કેન્દ્રમાં સંઘ અને પરિઘ પર રાજ્યોનો સમાવેશ થશે, દરેકને બંધારણ દ્વારા તેમને સોંપવામાં આવેલા ક્ષેત્રમાં અનુક્રમે સાર્વભૌમ સત્તાઓનો ઉપયોગ કરવાની સત્તા આપવામાં આવશે. મુસદ્દા

બંધારણમાં પ્રસ્તાવિત ભારતીય બંધારણ રાજ્યોની લીગ નથી અને ન તો રાજ્યોના વહીવટી એકમો અથવા કેન્દ્ર સરકારના એજન્સીઓ છે.(ભાર પૂર્વક)

૭૦. વધુમાં, જ્યારે ડૉ. આંબેડકરને બંધારણના કેન્દ્રીકરણના વલણ અંગે બંધારણ સભામાં સવાલ કરવામાં આવ્યો ત્યારે તેમણે જવાબ આપ્યો કે:૨૩

“આપણા બંધારણ હેઠળ રાજ્યો તેમની કાયદાકીય અથવા કાર્યકારી સત્તા માટે કોઈ પણ રીતે કેન્દ્ર પર નિર્ભર નથી.આ બાબતમાં કેન્દ્ર અને રાજ્યો સમાન છે. એવું હોઈ શકે છે કે બંધારણ કેન્દ્રને તેના કાયદાકીય અને કારોબારી સત્તાના સંચાલન માટે અન્ય કોઈપણ સંઘીય બંધારણની સરખામણીએ ઘણું મોટું ક્ષેત્ર સોંપે છે.એવું હોઈ શકે છે કે બાકીની સત્તાઓ કેન્દ્રને આપવામાં આવે છે, રાજ્યોને નહીં.પરંતુ આ લાક્ષણિકતાઓ સંઘવાદનો સાર નથી.મેં કહ્યું તેમ સંઘવાદની મુખ્ય નિશાની બંધારણ દ્વારા કેન્દ્ર અને એકમો વચ્ચે કાયદાકીય અને કાર્યકારી સત્તાના વિભાજનમાં છે.આ આપણા બંધારણમાં અંકિત સિદ્ધાંત છે.(ભાર પૂર્વક)

૭૧. બંધારણ સભામાં ડૉ. આંબેડકરના ભાષણોમાંથી બહાર આવ્યું છે કે ભારતે એક સંઘીય મોડલ અપનાવ્યું હતું, જેમાં સંઘ અને રાજ્યો તેમના સોંપાયેલ કાયદાકીય ક્ષેત્રોમાં કામ કરવા માટે હતા.રાજ્યો સંઘના આધીન નથી.રાજ્યોનું

કાયદાકીય ક્ષેત્ર વિશિષ્ટ હતું અને તેમાં સંઘ દ્વારા દખલ કરી શકાતી નથી.આ અદાલતના ચુકાદાઓમાં આ સિદ્ધાંતનો પુનરોચ્ચાર કરવામાં આવ્યો છે.

૭૨. ન્યાયમૂર્તિ બી. પી. જીવન રેડ્ડીએ એસ. આર. બોમ્મઈ વિરુદ્ધ ભારત સંઘ ૨૪માં તેમના અલગ અભિપ્રાયમાં, જેમાં સંઘવાદને મૂળભૂત માળખાનો ભાગ માનવામાં આવ્યો હતો, એવું માન્યું હતું કે, રાજ્યો તેમને ફાળવવામાં આવેલા ક્ષેત્રમાં સ્વતંત્ર અને સર્વોચ્ચ છે, ભલે બંધારણમાં કેન્દ્રિત પ્રવાહ હોયઃ

> "૨૭૬. હકીકત એ છે કે આપણા બંધારણની યોજના હેઠળ રાજ્યોની સરખામણીમાં કેન્દ્રને વધુ સત્તા આપવામાં આવી છે તેનો અર્થ એ નથી કે રાજ્યો માત્ર કેન્દ્રના ઉપાંગો છે.તેમને ફાળવવામાં આવેલા ક્ષેત્રમાં રાજ્યો સર્વોચ્ચ છે.કેન્દ્ર તેમની સત્તા સાથે ચેડા ન કરી શકે.વધુ ખાસ રીતે, અદાલતોએ એક અભિગમ, એક અર્થઘટન અપનાવવું જોઈએ નહીં, જે રાજ્યોને અનામત સત્તાઓને ઘટાડવાની અસર ધરાવે છે અથવા તેની અસર કરે છે."

૭૩. બંધારણ સભામાં ઉપરોક્ત ચર્ચા અને આ અદાલતના ચુકાદાના સંદર્ભમાં, તે સ્પષ્ટ છે કે બંધારણ રાજ્યોને બંધારણ દ્વારા લખાયેલા ક્ષેત્રમાં સ્વતંત્ર રીતે કામ કરવાની સત્તા પ્રદાન કરે છે.રાજ્યો સંઘીય મોડલની અંદર એક પ્રાદેશિક એકમ છે.રાજ્યો તેમની કાયદાકીય સત્તાનો ઉપયોગ કરીને તેમના મતદારોની માંગણીઓ અને તે ચોક્કસ રાજ્યમાં રહેતા લોકોની પ્રાદેશિક આકાંક્ષાઓને સંતોષે છે.તે અર્થમાં, સંઘવાદ અને લોકશાહીના સિદ્ધાંતો એકબીજા સાથે જોડાયેલા છે અને તમામ નાગરિકોને ન્યાય, સ્વતંત્રતા, સમાનતા અને ગૌરવ

સુનિશ્ચિત કરવા અને તેમની વચ્ચે બંધુત્વને પ્રોત્સાહન આપવા માટે સાથે મળીને કામ કરે છે.લોકોની સરકારની પસંદગી તે સરકારની તેમના કલ્યાણ માટે નિર્ણયો લેવાની ક્ષમતા સાથે જોડાયેલી છે.

૭૪. લોકશાહી અને સંઘવાદના સિદ્ધાંતો આપણા બંધારણની આવશ્યક લાક્ષણિકતાઓ છે અને મૂળભૂત માળખાનો એક ભાગ છે.૨૫ ભારત જેવા બહુ–સાંસ્કૃતિક, બહુ–ધાર્મિક, બહુ–વંશીય અને બહુભાષી દેશમાં સંઘવાદ વિવિધ હિતોનું પ્રતિનિધિત્વ સુનિશ્ચિત કરે છે.તે સ્વાયત્તતાની ઇચ્છા સાથે સમાનતાની ઇચ્છાને સમાધાન કરવાનું અને બહુમતીવાદી સમાજમાં વિવિધ જરૂરિયાતોને સમાવવાનું એક સાધન છે.પ્રાદેશિક આકાંક્ષાઓને માન્યતા આપવાથી દેશની એકતા મજબૂત થાય છે અને લોકશાહીની ભાવનાનું મૂર્ત સ્વરૂપ બને છે.આમ, કોઈપણ સંઘીય બંધારણમાં ઓછામાં ઓછું બેવડી રાજનીતિ હોય છે, એટલે કે સરકારના બે સમૂહ કામ કરે છેઃએક રાષ્ટ્રીય સરકારના સ્તરે અને બીજું પ્રાદેશિક સંઘીય એકમોના સ્તરે.બે અલગ–અલગ ચૂંટણી પ્રક્રિયાઓમાં "અમે લોકો" દ્વારા ચૂંટાયેલી સરકારના આ બેવડા સમૂહો, જાહેર ઇચ્છાની બેવડી અભિવ્યક્તિ છે.સંઘીય વ્યવસ્થામાં પ્રગટ થતી સરકારોના આ બે સમૂહોની પ્રાથમિકતાઓ માત્ર અલગ જ હોય તેવું બંધન નથી, પરંતુ તેનો હેતુ અલગ હોય છે.

૭૫. જ્યારે એન. સી. ટી. ડી. એક સંપૂર્ણ રાજ્ય નથી, ત્યારે તેની વિધાનસભાને બંધારણીય રીતે રાજ્ય સૂચિ અને સમવર્તી સૂચિમાંના વિષયો પર કાયદો બનાવવાની સત્તા સોંપવામાં આવી છે.તે બંધારણની પ્રથમ અનુસૂચિ હેઠળ

રાજ્ય નથી, તેમ છતાં તેને એન. સી. ટી. ડી. ના લોકોની આકાંક્ષાઓને અસર કરવા માટે સૂચિ II અને III માં વિષયો પર કાયદો બનાવવાની સત્તા આપવામાં આવી છે. તેની પાસે લોકશાહી રીતે ચૂંટાયેલી સરકાર છે જે એન. સી. ટી. ડી. ના લોકો પ્રત્યે જવાબદાર છે. અનુચ્છેદ ૨૩૯એએ (૩) માં પરિકલ્પિત બંધારણીય યોજના હેઠળ, એન. સી. ટી. ડી. ને કાયદાકીય સત્તા આપવામાં આવી હતી, જે મર્યાદિત હોવા છતાં, ઘણા પાસાઓમાં રાજ્યો જેવી જ છે.તે અર્થમાં, અનુચ્છેદ ૨૩૯ એએના ઉમેરા સાથે, બંધારણે કેન્દ્રમાં ભારત સંઘ અને પ્રાદેશિક સ્તરે એન. સી. ટી. ડી. સાથે એક સંઘીય મોડેલ બનાવ્યું.આ એન. સી. ટી. ડી. માટે અપનાવવામાં આવેલું અસમપ્રમાણ સંઘીય મોડેલ છે. જ્યારે એન. સી. ટી. ડી. એક કેન્દ્રશાસિત પ્રદેશ છે, ત્યારે તેને આપવામાં આવેલો અનન્ય બંધારણીય દરજ્જો તેને કેન્દ્ર અને એન. સી. ટી. ડી. વચ્ચેના સંબંધોને સમજવાના હેતુથી એક સંઘીય એકમ બનાવે છે. ૨૦૧૮ના બંધારણીય ખંડપીઠે આપેલા ચુકાદામાં બહુમતીએ જણાવ્યું હતું કે જ્યારે એન. સી. ટી. ડી. ને રાજ્યનો દરજ્જો આપી શકાતો નથી, ત્યારે સંઘવાદનો ખ્યાલ હજુ પણ એન. સી. ટી. ડી. ને લાગુ પડશેઃ

> “૧૨૨. અમે સંઘીય સહયોગની વૈચારિક અનિવાર્યતા સાથે વ્યવહાર કર્યો છે કારણ કે તે બંધારણીય ફિલસૂફીને ટકાવી રાખવા માટે હકારાત્મક ભૂમિકા ભજવે છે.આપણે વધુમાં ઉમેરી શકીએ કે અહીં ઉપર ઉલ્લેખિત સત્તાવાળાઓ "રાજ્ય" શબ્દના બંધારણીય અર્થમાં ભારત સંઘ અને રાજ્ય સરકારો સાથે સંબંધિત હોવા

છતાં, આ ખ્યાલ એન. સી. ટી. દિલ્હીને તેના વિશેષ દરજ્જા અને અનુચ્છેદ ૨૩૯એ. એ. અને અન્ય અનુચ્છેદ ોમાં કાર્યરત ભાષાને લાગુ પડે છે." (ભાર ઉમેરવામાં આવ્યો)

૭૬. સંઘવાદનું અમારું મોડેલ કેન્દ્રમાં સંઘ અને પ્રાદેશિક બંધારણીય રીતે માન્યતા પ્રાપ્ત લોકશાહી એકમો વચ્ચે સહકારની ભાવનાની અપેક્ષા રાખે છે.સહકારી સંઘવાદની ભાવના માટે લોકશાહી સરકારોના બે જૂથોએ શાસનની પ્રથામાં ઉદ્ભવતા તેમના મતભેદોને દૂર કરવા અને એકબીજા સાથે સહયોગ કરવાની જરૂર છે.કેન્દ્ર અને એન. સી. ટી. ડી. એ કેન્દ્ર અને રાજ્યોની જેમ જ સહકાર આપવાની જરૂર છે.બંધારણનું આપણું અર્થઘટન સંઘવાદ અને લોકશાહીની ભાવનાને એકસાથે વધારવું જોઈએ.અર્થઘટનનો આ અભિગમ ૨૦૧૮ની બંધારણીય ખંડપીઠે આપેલા ચુકાદામાં જોવા મળે છે, જેમાં બહુમતીનો અભિપ્રાય નીચે મુજબ છેઃ

" ૨૮૪.૭.આપણું બંધારણ સમતાવાદી સામાજિક વ્યવસ્થા, સમકાલીન વિવિધતામાં શાસ્ત્રીય એકતા અને ઓળખ ગુમાવ્યા વિના આખરે એકતામાં બહુમતીવાદી વાતાવરણ સ્થાપિત કરવા માટે સંઘવાદ અને લોકશાહીના અર્થપૂર્ણ આયોજન પર વિચાર કરે છે.આ બંને વિભાવનાઓને સંપૂર્ણ અસર આપવા માટે નિષ્ઠાપૂર્વક પ્રયાસો કરવા જોઈએ.

૭૭. સહકારી સંઘવાદની ભાવનામાં, ભારત સંઘે બંધારણ દ્વારા બનાવવામાં આવેલી સીમાઓની અંદર તેની સત્તાઓનો ઉપયોગ કરવો જોઈએ.એન. સી. ટી. ડી., જે સુઇ જેનરિસ ફેડરલ મોડેલ ધરાવે છે, તેને બંધારણ દ્વારા તેના માટે નિર્ધારિત ક્ષેત્રમાં કામ કરવાની મંજૂરી હોવી જોઈએ.સંઘ અને એન. સી. ટી. ડી. એક અનન્ય સંઘીય સંબંધ ધરાવે છે.તેનો અર્થ એ નથી કે એન. સી. ટી. ડી. ને સંઘના એકમમાં માત્ર એટલા માટે સામેલ કરવામાં આવે છે કારણ કે તે "રાજ્ય" નથી.૨૦૧૮ના બંધારણીય ખંડપીઠે આપેલા ચુકાદામાં બહુમતીના અભિપ્રાય મુજબઃ

“આ પ્રકારનું અર્થઘટન બંધારણ દ્વારા લાદવામાં આવેલી મર્યાદાઓને આધિન દિલ્હીની એન. સી. ટી. સરકારને કેટલીક જરૂરી સ્વતંત્રતા આપીને વ્યવહારિક સંઘવાદ અને સંઘીય સંતુલનની વિભાવનાઓ સાથે સુસંગત હશે.”

અનુચ્છેદ ૨૩૯એએ (૩) (એ) નું વિસ્તૃત રીતે અર્થઘટન સંઘવાદના મૂળભૂત માળખાને આગળ વધારશે.

I. સંઘ અને એન. સી. ટી. ડી. વચ્ચે કાયદાકીય અને કાર્યકારી સત્તાનો અવકાશ

૭૮. અનુચ્છેદ ૨૩૯ એએ (૩) (એ) સૂચવે છે કે દિલ્હીની વિધાનસભા પાસે રાજ્ય સૂચિ અને સમવર્તી સૂચિમાંની બાબતોના સંદર્ભમાં સમગ્ર અથવા એન.

સી. ટી. ડી. ના કોઈપણ ભાગ માટે કાયદા બનાવવાની સત્તા હશે, સિવાય કે રાજ્ય સૂચિની ૧,૨ અને ૧૮ એન્ટ્રીઓ અને ૬૪,૬૫ અને ૬૬ એન્ટ્રીઓ, જ્યાં સુધી તે ૧,૨ અને ૧૮ એન્ટ્રીઓ સાથે સંબંધિત છે.તેથી, એન. સી. ટી. ડી. ની કાયદાકીય સત્તા તે પ્રવેશો સુધી મર્યાદિત છે જેના પર તે કાયદો બનાવવા માટે સક્ષમ છે.

૭૯. અનુચ્છેદ ૨૩૯ એએ (૩) (બી) પૂરી પાડે છે કે સંસદ કેન્દ્ર શાસિત પ્રદેશ અથવા તેના કોઈપણ ભાગ માટે "કોઈપણ બાબતના સંદર્ભમાં કાયદો બનાવી શકે છે".તેથી, સંસદની કાયદાકીય સત્તા એન. સી. ટી. ડી. ના સંબંધમાં રાજ્ય સૂચિ અને સમવર્તી સૂચિના તમામ વિષયો સુધી વિસ્તરશે, અલબત્ત સંઘ સૂચિ ઉપરાંત.સંસદ દ્વારા ઘડવામાં આવેલા કાયદા અને એન. સી. ટી. ડી. ની વિધાનસભા દ્વારા બનાવવામાં આવેલા કાયદા વચ્ચે પ્રતિકૂળતાના કિસ્સામાં, પહેલું અનુચ્છેદ ૨૩૯એ. એ. (૩) (ડી) ની દ્રષ્ટિએ પ્રબળ રહેશે.

૮૦. અનુચ્છેદ ૨૩૯એએ (૩) માંથી જે સ્થિતિ બહાર આવી છે તે એ છે કે એન. સી. ટી. ડી. પાસે મર્યાદાઓ (જોગવાઈ દ્વારા બાકાત) સાથે સૂચિ II માં પ્રવેશો પર કાયદાકીય સત્તા છે પરંતુ સંસદની કાયદાકીય શક્તિ એન. સી. ટી. ડી. સંબંધિત ત્રણેય સૂચિઓમાં વિષયો સુધી વિસ્તરે છે. અગાઉ નોંધ્યું છે તેમ, કેન્દ્ર અને એન. સી. ટી. ડી. વચ્ચે કાયદાકીય અને કાર્યકારી સત્તાઓના વિભાજનનો અવકાશ ૨૦૧૮ના બંધારણીય ખંડપીઠે આપેલા ચુકાદામાં વિચારણા માટે હતો.અનુચ્છેદ ૨૩૯એએ (૪) નું અર્થઘટન કરતા, ૨૦૧૮ની

બંધારણીય ખંડપીઠે ચુકાદામાં જણાવ્યું હતું કે જીએનસીટીડીની કાર્યકારી સત્તા એનસીટીડીની કાયદાકીય સત્તા સાથે સહ–વ્યાપક છે.

૮૧. બંધારણની અનુચ્છેદ ૭૩ (૧) જણાવે છે કે સંઘની કારોબારી સત્તા તે બાબતો સુધી વિસ્તરશે કે જેના સંબંધમાં સંસદને કાયદો બનાવવાની સત્તા છે.અનુચ્છેદ ૭૩ (૧) ની જોગવાઈમાં જોગવાઈ કરવામાં આવી છે કે સંઘની કારોબારી સત્તા "કોઈ પણ રાજ્યમાં" તે બાબતો સુધી વિસ્તરશે નહીં કે જેના સંબંધમાં રાજ્યના વિધાનમંડળને પણ કાયદા બનાવવાની સત્તા છે, સિવાય કે બંધારણમાં અથવા સંસદ દ્વારા બનાવેલા કાયદા દ્વારા સ્પષ્ટ રીતે જોગવાઈ કરવામાં આવી હોયઃ

“કલમ ૭૩.સંઘની કાર્યકારી શક્તિનો વિસ્તાર–(૧) આ બંધારણની જોગવાઈઓને આધિન, સંઘની કાર્યકારી શક્તિનો વિસ્તાર થશે –

જે બાબતોના સંબંધમાં સંસદને કાયદો બનાવવાની સત્તા છે;

[.....] પરંતુ પેટા–ખંડ (ક) માં ઉલ્લેખિત કારોબારી સત્તા, આ બંધારણમાં અથવા સંસદ દ્વારા ઘડવામાં આવેલા કોઈપણ કાયદામાં સ્પષ્ટ રીતે ખંડ કરવામાં આવી છે તે સિવાય, કોઈ પણ રાજ્યને એવી બાબતોમાં વિસ્તારશે નહીં કે જેના સંબંધમાં રાજ્યના વિધાનમંડળને પણ કાયદા બનાવવાની સત્તા હોય.”

૮૨. અનુચ્છેદ ૧૬૨ એ જોગવાઈ કરે છે કે બંધારણની જોગવાઈઓને આધિન, રાજ્યની કારોબારી સત્તા તે બાબતો સુધી વિસ્તરશે કે જેના સંબંધમાં રાજ્યના વિધાનમંડળને કાયદો બનાવવાની સત્તા છે.આ પરંતુક જણાવે છે કે જે બાબતોમાં રાજ્યનું વિધાનમંડળ અને સંસદ બંને કાયદાકીય ક્ષમતા ધરાવે છે, તેના સંદર્ભમાં રાજ્યની કારોબારી સત્તા બંધારણ દ્વારા અથવા સંસદ દ્વારા બનાવવામાં આવેલા કોઈપણ કાયદા દ્વારા મર્યાદિત રહેશેઃ

"કલમ ૧૬૨.રાજ્યની કારોબારી સત્તાનો વિસ્તાર.– આ બંધારણની જોગવાઈઓને આધિન, રાજ્યની કારોબારી સત્તા તે બાબતો સુધી વિસ્તરશે કે જેના સંબંધમાં રાજ્યના વિધાનમંડળને કાયદા બનાવવાની સત્તા છે.

પરંતુ રાજ્યના વિધાનમંડળ અને સંસદને કાયદા બનાવવાની સત્તા હોય તેવી કોઈ પણ બાબતમાં રાજ્યની કારોબારી સત્તા આ બંધારણ દ્વારા અથવા સંસદ દ્વારા સંઘ અથવા તેના સત્તામંડળોને સ્પષ્ટ રીતે આપવામાં આવેલી કારોબારી સત્તાને આધિન રહેશે અને તેના દ્વારા મર્યાદિત રહેશે."

૮૩. કલમ ૭૩ અને ૧૬૨નું સંયુક્ત વાંચન સૂચવે છે કે સંઘ પાસે યાદી ૧ની એન્ટ્રીઓ પર વિશિષ્ટ કાર્યકારી સત્તા છે. યાદી ૨ની એન્ટ્રીઓ પર રાજ્યો પાસે વિશિષ્ટ કાર્યકારી સત્તા છે. યાદી III એટલે કે સમવર્તી સૂચિના સંદર્ભમાં, સંઘ પાસે કાર્યકારી સત્તા ત્યારે જ હશે જ્યારે બંધારણ અથવા સંસદના કાયદા દ્વારા તેની જોગવાઈ કરવામાં આવે.રાજ્યો પાસે યાદી–૩ની એન્ટ્રીઓ પર વહીવટી

સત્તા હશે. જો કે, જો કોઈ કેન્દ્રીય કાયદો અથવા બંધારણની જોગવાઈ સૂચિ III વિષયના સંદર્ભમાં સંઘને કાર્યકારી સત્તા પ્રદાન કરે છે, તો રાજ્યની કાર્યકારી સત્તા આવા કાયદા અથવા જોગવાઈને આધિન રહેશે.રાજ્યો અને ભારત સંઘ બંને જે બાબતો પર કાયદો બનાવી શકે છે (એટલે કે સમવર્તી સૂચિ) તેના પર "રાજ્યમાં" સંઘની કાર્યકારી સત્તા એ સુનિશ્ચિત કરવા માટે મર્યાદિત છે કે રાજ્યોનું શાસન સંઘ દ્વારા લેવામાં ન આવે.આ શાસનની સંઘીય વ્યવસ્થા અને પ્રતિનિધિ લોકશાહીના સિદ્ધાંતને સંપૂર્ણપણે નાબૂદ કરશે.આ ઉદ્દેશને ધ્યાનમાં રાખીને બંધારણ સભાના સભ્યોએ એવી બાબતો પર રાજ્યમાં સંઘની કાર્યકારી સત્તાને મર્યાદિત કરવાનું યોગ્ય માન્યું કે જેના પર રાજ્ય પણ કાયદાકીય ક્ષમતા ધરાવે છે.

૮૪. કલમ ૭૩ અને ૧૬૨નો સિદ્ધાંત સંઘ અને જી. એન. સી. ટી. ડી. બંનેની કાયદાકીય ક્ષમતાની અંદરની બાબતો પર કાર્યકારી સત્તાના અવકાશને સમાન રીતે લાગુ થશે. આનું કારણ એ છે કે જોગવાઈઓનો ઉદ્દેશ પ્રાદેશિક મર્યાદામાં સંઘની કાર્યકારી શક્તિને મર્યાદિત કરવાનો છે જ્યાં સંઘીય એકમની ચૂંટાયેલી સરકાર હોય.

૮૫. સંસદ અને એન. સી. ટી. ડી. ની વિધાનસભા બંને પાસે સૂચિ II અને સૂચિ III પર કાયદાકીય ક્ષમતા છે. એન. સી. ટી. ડી. ના હેતુઓ માટે, સૂચિ II અને સૂચિ III બંને "સહવર્તી યાદીઓ" છે.આમ, સૂચિ II અને સૂચિ III માં પ્રવેશના સંદર્ભમાં સંસદ અને એન.સી.ટી.ડી. સરકાર વચ્ચે કાર્યકારી સત્તાનું સીમાંકન આ

સિદ્ધાંતો દ્વારા સંચાલિત થાય છે.સંસદ અને એન. સી. ટી. ડી. ની વિધાનસભા બંને પાસે યાદી–૨ના સંદર્ભમાં કાયદા ઘડવાની સત્તા છે (એ ચેતવણીને આધીન કે એન્ટ્રી ૧,૨ અને ૧૮; અને એન્ટ્રી ૬૪,૬૫ અને ૬૬ જેટલી એન્ટ્રીઓ ૧,૨ અને ૧૮ સાથે સંબંધિત છે તે જી. એન. સી. ટી. ડી. ની વિધાનસભાના કાર્યક્ષેત્રમાંથી કોતરવામાં આવી છે) અને યાદી–૩. એન. સી. ટી. ડી. ની કાર્યકારી સત્તા અનુચ્છેદ ૨૩૯એ. એ. (૩) માં સ્પષ્ટ રીતે બાકાત રાખવામાં આવેલી એન્ટ્રીઓ સિવાયની સૂચિ II અને સૂચિ III ની તમામ એન્ટ્રીઓ સુધી વિસ્તરશે.આવી સત્તા સંઘની કાર્યકારી સત્તાને (લેફ્ટનન્ટ ગવર્નર દ્વારા) ત્યારે જ આધીન રહેશે જ્યારે સંઘને બંધારણ અથવા સંસદના કાયદા દ્વારા આવી સત્તા આપવામાં આવી હોય.તેથી, સંસદ દ્વારા કાયદાની ગેરહાજરીમાં એન. સી. ટી. ડી. ની કાર્યકારી સત્તા તે તમામ વિષયો સુધી વિસ્તરશે કે જેના પર તેને કાયદો બનાવવાની સત્તા છે.

૮૬. ૨૦૧૮ના બંધારણીય ખંડપીઠે આપેલા ચુકાદામાં એવું ઠરાવવામાં આવ્યું હતું કે લેફ્ટનન્ટ ગવર્નર એન. સી. ટી. ડી. ની વિધાનસભાના કાયદાકીય ક્ષેત્રમાં આવતી બાબતોના સંબંધમાં કાર્યકારી સત્તાઓનો ઉપયોગ કરતી વખતે અનુચ્છેદ ૨૩૯એ. એ. (૪) હેઠળ મંત્રી પરિષદની સહાય અને સલાહથી બંધાયેલા છે, સિવાય કે જ્યાં તેઓ અનુચ્છેદ ૨૩૯એ. એ. (૪) ની જોગવાઈ હેઠળ પૂરા પાડવામાં આવેલા મર્યાદિત માર્ગનો ઉપયોગ કરે છે.જોગવાઈ હેઠળની આ મર્યાદિત વિવેકાધીન શક્તિનો ઉપયોગ, બંધારણીય ખંડપીઠે ધાર્યું હતું તેમ,

રાષ્ટ્રીય હિત અને નાણાંની બાબતો જેવા દુર્લભ સંજોગોમાં સાવચેતીપૂર્વક થવો જોઈએ.લેફ્ટનન્ટ ગવર્નર દરેક બાબત રાષ્ટ્રપતિને મોકલી શકતા ન હતા.અનુચ્છેદ ૨૩૯એએ (૪), એન. સી. ટી. ડી. સરકાર અધિનિયમ ૧૯૯૧ અને લાગુ પડતા વ્યવહાર નિયમો ૧૯૯૩ની જોગવાઈઓનું વિશ્લેષણ કર્યા પછી, બહુમતી દ્વારા એવું માનવામાં આવ્યું હતું કેઃ

" ૨૮૪.૧૬.સ્વાભાવિક પરિણામ તરીકે, ભારત સંઘ પાસે દિલ્હીની રાષ્ટ્રીય રાજધાની ક્ષેત્રના સંદર્ભમાં રાજ્યની યાદીમાં ત્રણ બાબતો સાથે સંબંધિત વિશિષ્ટ કાર્યકારી સત્તા છે, જેમાં દિલ્હી વિધાનસભાની સત્તાને બાકાત રાખવામાં આવી છે.અન્ય બાબતોના સંદર્ભમાં, કાર્યકારી સત્તાનો ઉપયોગ દિલ્હીની એન. સી. ટી. સરકાર દ્વારા કરવામાં આવશે.જોકે, આ બંધારણની અનુચ્છેદ ૨૩૯એએ (૪) ની જોગવાઈને આધીન છે.

૨૮૪.૧૭.અનુચ્છેદ ૨૩૯એએ (૪) માં "સહાય અને સલાહ" નો અર્થ એ સમજવો પડશે કે દિલ્હીના એન. સી. ટી. ના લેફ્ટનન્ટ ગવર્નર મંત્રી પરિષદની સહાય અને સલાહથી બંધાયેલા છે અને જ્યાં સુધી લેફ્ટનન્ટ ગવર્નર અનુચ્છેદ ૨૩૯–એ. એ. ની અનુચ્છેદ (૪) ની ખંડ હેઠળ પોતાની સત્તાનો ઉપયોગ ન કરે ત્યાં સુધી આ સ્થિતિ સાચી છે. લેફ્ટનન્ટ ગવર્નરને કોઈ સ્વતંત્ર નિર્ણય લેવાની સત્તા સોંપવામાં આવી નથી.તેણે કાં તો મંત્રીમંડળની "સહાય અને સલાહ" પર અધિનિયમ કરવું પડશે અથવા તે રાષ્ટ્રપતિ દ્વારા તેમના દ્વારા

કરવામાં આવેલા સંદર્ભ પર લેવામાં આવેલા નિર્ણયનો અમલ કરવા માટે બંધાયેલો છે.

૨૮૪.૧૮.અનુચ્છેદ ૨૩૯–એએની અનુચ્છેદ (૪) ના પરંતુકમાં ઉપયોગમાં લેવાતા "કોઈપણ બાબત" શબ્દોનો અર્થ "દરેક બાબત" થાય તેવું અનુમાન કરી શકાતું નથી."

૮૭. એન. સી. ટી. ડી. ની કાયદાકીય સત્તાઓની બહારની બાબતોમાં, "સહાય અને સલાહ" નો સિદ્ધાંત લાગુ પડતો નથી.તે બાબતોમાં, રાષ્ટ્રીય રાજધાની ક્ષેત્ર દિલ્હી સરકારનો જી. એન. સી. ટી. ડી. અધિનિયમ અને વ્યવહાર નિયમો ૧૯૯૩–૨૮ સત્તાના ઉપયોગ માટે માર્ગદર્શક તરીકે અધિનિયમ કરશે.જી. એન. સી. ટી. ડી. અધિનિયમ ની અધિનિયમ ૪૧ હેઠળ, લેફ્ટનન્ટ ગવર્નરને અધિનિયમ ૨૩૯ હેઠળ તત્કાલીન "જી. એન. સી. ટી. ડી. અધિનિયમ " ૨૮ "વ્યવહાર નિયમો" પ્રમુખ દ્વારા તેમને સોંપવામાં આવેલી સત્તાઓ અથવા કાર્યો, અથવા જ્યાં તેમણે કાયદાની ચોક્કસ જોગવાઈ હેઠળ તેમના વિવેકબુદ્ધિથી કાર્ય કરવું જરૂરી છે અથવા જ્યાં તેઓ ન્યાયિક અથવા અર્ધ–ન્યાયિક કાર્યોનો ઉપયોગ કરે છે તેના સંદર્ભમાં તેમના વિવેકબુદ્ધિથી કાર્ય કરવાની જરૂર પડી શકે છે.લેફ્ટનન્ટ ગવર્નરની વિવેકબુદ્ધિ સાથે કામ કરતી કલમ ૪૧ પૂરી પાડે છે કેઃ

"૪૧. જે બાબતોમાં લેફ્ટનન્ટ ગવર્નરે પોતાની વિવેકબુદ્ધિથી અધિનિયમ કરવું.

(૧) લેફ્ટનન્ટ ગવર્નર કોઈ બાબતમાં પોતાની વિવેકબુદ્ધિથી અધિનિયમ કરશે –

((i) જે વિધાનસભાને આપવામાં આવેલી સત્તાઓના કાર્યક્ષેત્રની બહાર આવે છે પરંતુ રાષ્ટ્રપતિ દ્વારા તેને સોંપવામાં આવેલી અથવા સોંપવામાં આવેલી સત્તાઓ અથવા કાર્યો; અથવા

((૨) જેમાં તેણે કોઈ પણ કાયદા દ્વારા અથવા તેની હેઠળ પોતાની વિવેકબુદ્ધિથી કાર્ય કરવું અથવા કોઈ પણ ન્યાયિક અથવા અર્ધ–ન્યાયિક કાર્યોનો ઉપયોગ અધિનિયમ જરૂરી છે.

(૨) જો કોઈ પ્રશ્ન ઊભો થાય કે કોઈ બાબત એ બાબત છે કે નહીં કે જેની બાબતમાં લેફ્ટનન્ટ ગવર્નર તેની વિવેકબુદ્ધિથી અધિનિયમ કરવા માટે જરૂરી કોઈપણ કાયદા દ્વારા અથવા હેઠળ છે, તો તેના પર લેફ્ટનન્ટ ગવર્નરનો નિર્ણય અંતિમ રહેશે.

(૩) જો કોઈ પ્રશ્ન ઊભો થાય કે કોઈ બાબત એવી બાબત છે કે નહીં કે જેની બાબતમાં લેફ્ટનન્ટ ગવર્નરને કોઈ પણ કાયદા દ્વારા કોઈ ન્યાયિક અથવા અર્ધ–ન્યાયિક કાર્યોનો ઉપયોગ કરવો જરૂરી છે, તો તેના પર લેફ્ટનન્ટ ગવર્નરનો નિર્ણય અંતિમ રહેશે."

૮૮. તદનુસાર, લેફ્ટનન્ટ ગવર્નર માત્ર બે વર્ગની બાબતોમાં પોતાની વિવેકબુદ્ધિથી અધિનિયમ કરી શકે છે.પ્રથમ, જ્યાં આ બાબત વિધાનસભાની સત્તાઓની બહારના મુદ્દાઓ સાથે સંબંધિત હોય અને જ્યાં રાષ્ટ્રપતિએ આવી બાબતના સંબંધમાં ઉપરાજ્યપાલને સત્તાઓ અને અધિનિયમ ો સોંપ્યા હોય; અને બીજું, જે બાબતો કાયદા દ્વારા તેમને તેમની વિવેકબુદ્ધિથી અધિનિયમ કરવાની જરૂર હોય અથવા જ્યાં તેઓ ન્યાયિક અથવા અર્ધ–ન્યાયિક અધિનિયમ ોનો ઉપયોગ કરી રહ્યા હોય.

૮૯. જી. એન. સી. ટી. ડી. અધિનિયમ ની અધિનિયમ ૪૪ રાષ્ટ્રપતિને મંત્રીઓને કામકાજની ફાળવણી સંબંધિત નિયમો બનાવવાની સત્તા પ્રદાન કરે છે જેમાં લેફ્ટનન્ટ ગવર્નરે તેમના મંત્રીમંડળની સહાય અને સલાહ પર કામ કરવું જરૂરી છે.તે મંત્રીઓ સાથે કામકાજના અનુકૂળ વ્યવહારની ખાતરી કરવા માટે નિયમોની પણ જોગવાઈ કરે છે, જેમાં લેફ્ટનન્ટ ગવર્નર અને મંત્રી પરિષદ અથવા મંત્રી વચ્ચે મતભેદની સ્થિતિમાં અપનાવવાની પ્રક્રિયા સામેલ છે.કલમ ૪૪ હેઠળ સત્તાનો ઉપયોગ કરીને, રાષ્ટ્રપતિએ રાષ્ટ્રીય રાજધાની ક્ષેત્ર દિલ્હીની સરકારના વ્યવહાર નિયમો ૧૯૯૩ની રચના કરી હતી.૨૦૧૮ની બંધારણીય બેંચના ચુકાદામાં તેમના સહમત અભિપ્રાયમાં, ન્યાયમૂર્તિ ચંદ્રચુડે જણાવ્યું હતું કે આ નિયમો જી. એન. સી. ટી. ડી. ના કાર્યકારી કાર્યોને લગતી બાબતોમાં અનુસરવાની વ્યવસ્થા પૂરી પાડે છે. તે યોજવામાં આવી હતીઃ

“૪૨૮. આ નિયમોનું એક નોંધપાત્ર પાસું એ છે કે જે બાબતો એન. સી. ટી. સરકારના કાર્યકારી કાર્યોના દાયરામાં આવે છે, તેમાં નિર્ણય મુખ્યમંત્રીના વડપણ હેઠળ મંત્રીમંડળની બનેલી સરકાર દ્વારા લેવામાં આવે છે.

નિયમ ૨૪ એ સંભવિતતા સાથે વ્યવહાર કરે છે જ્યારે લેફ્ટનન્ટ ગવર્નરનો અભિપ્રાય હોઈ શકે કે કોઈ વધુ કાર્યવાહી થવી જોઈએ અથવા તે કાર્યવાહી મંત્રી દ્વારા પસાર કરવામાં આવેલા આદેશ અનુસાર અન્યથા થવી જોઈએ.આવી સ્થિતિમાં લેફ્ટનન્ટ ગવર્નર પોતાનો નિર્ણય લેતા નથી.તેણે દરખાસ્ત અથવા બાબતને વિચારણા માટે મંત્રી પરિષદને મોકલવી પડશે.

લેફ્ટનન્ટ ગવર્નરને મંત્રીમંડળ દ્વારા તેમને આપવામાં આવતી સહાય અને સલાહથી સ્વતંત્ર રીતે અને તેનાથી અલગ નિર્ણય લેવાનો અધિકાર આપવામાં આવ્યો નથી.જો તે સહાય અને સલાહથી અલગ પડે છે, તો લેફ્ટનન્ટ ગવર્નરે આ બાબત કેન્દ્ર સરકારને મોકલવી જોઈએ (મંત્રી અથવા મંત્રી પરિષદ સાથે સમાધાનના પ્રયાસોથી કોઈ ઉકેલ આવ્યો નથી).મતભેદની બાબતમાં રાષ્ટ્રપતિના નિર્ણયની જાણ કર્યા પછી, લેફ્ટનન્ટ ગવર્નરે તે નિર્ણયનું પાલન કરવું આવશ્યક છે.આ સિદ્ધાંત એવા ક્ષેત્રોને નિયંત્રિત કરે છે જે રાષ્ટ્રીય રાજધાની પ્રદેશની સરકારને સોંપવામાં આવેલા કાર્યકારી કાર્યોના દાયરામાં અને કાર્યક્ષેત્રમાં યોગ્ય રીતે આવે છે.” (ભાર ઉમેરવામાં આવ્યો)

ઉપરોક્ત અર્થઘટન સૂચવે છે કે એન. સી. ટી. ડી. ના કાર્યકારી ક્ષેત્રની બાબતોમાં, તે એન. સી. ટી. ડી. ની ચૂંટાયેલી સરકાર છે જે નિર્ણયો લેવાની સત્તા ધરાવે છે.લેફ્ટનન્ટ ગવર્નર મંત્રી અથવા મંત્રીમંડળને તેના નિર્ણય પર પુનર્વિચાર કરવાની વિનંતી કરી શકે છે.સમાધાનના પ્રયાસો પછી પણ જો મતભેદ જળવાઈ રહે તો જ તેઓ આ બાબત રાષ્ટ્રપતિને મોકલી શકે છે અને નિર્ણયની રાહ જોઈ શકે છે.

૯૦. ટ્રાન્ઝેક્શન ઓફ બિઝનેસ રૂલ્સના નિયમ ૪૫ એ પણ સૂચવે છે કે લેફ્ટનન્ટ ગવર્નરે તેમના કાર્યકારી કાર્યોનો ઉપયોગ કરતી વખતે અનુચ્છેદ ૨૩૯ એએની અનુચ્છેદ (૩) અને (૪) ની મર્યાદામાં કામ કરવું જોઈએ, એટલે કે, તેઓ મંત્રી પરિષદની "સહાય અને સલાહ" નું પાલન કરશે.નિયમ ૪૫ જણાવે છે:

“લેફ્ટનન્ટ ગવર્નર, લેખિતમાં સ્થાયી આદેશો દ્વારા, તેના કારોબારી કાર્યો સાથે સંબંધિત વ્યવસાયના વ્યવહાર અને નિકાલનું નિયમન કરી શકે છે:

પરંતુ સ્થાયી આદેશો આ પ્રકરણ, પ્રકરણ પની જોગવાઈઓ અને કેન્દ્ર સરકાર દ્વારા સમયાંતરે બહાર પાડવામાં આવેલી સૂચનાઓ સાથે સુસંગત રહેશે.

વધુમાં, ઉપરાજ્યપાલ 'જાહેર વ્યવસ્થા', 'પોલીસ' અને 'જમીન' સાથે સંકળાયેલી બાબતોના સંદર્ભમાં, જો બંધારણની અનુચ્છેદ ૨૩૯ હેઠળ રાષ્ટ્રપતિ દ્વારા બહાર પાડવામાં આવેલા કોઈ આદેશ હેઠળ આ રીતે જોગવાઈ

કરવામાં આવે તો, મુખ્યમંત્રી સાથે પરામર્શ કરીને રાષ્ટ્રપતિ દ્વારા તેમને સોંપવામાં આવેલી હદ સુધી તેમના કાર્યકારી કાર્યોનો ઉપયોગ કરશે.

વધુમાં જોગવાઈ કરવામાં આવી છે કે 'સ્થાયી આદેશો' વ્યવસાયના વ્યવહારને લગતા નિયમો સાથે અસંગત રહેશે નહીં.(ભાર પૂર્વક)

૯૧. આ નિયમમાં જોગવાઈ કરવામાં આવી છે કે લેફ્ટનન્ટ ગવર્નર "તેમના કાર્યકારી કાર્યો" સંબંધિત સ્થાયી આદેશો જારી કરી શકે છે, જે સમગ્ર વ્યવસાયના નિયમો સાથે સુસંગત હોવા જોઈએ.નિયમના અપવાદ તરીકે, માત્ર 'જાહેર વ્યવસ્થા', 'પોલીસ' અને 'જમીન' સાથે સંકળાયેલી બાબતોના સંદર્ભમાં, જે અનુચ્છેદ ૨૩૯ એએ (૩) (એ) હેઠળ એન. સી. ટી. ડી. ના કાયદાકીય ક્ષેત્રની બહારની બાબતો છે, તે "રાષ્ટ્રપતિ દ્વારા તેમને સોંપવામાં આવેલી હદ સુધી તેમના કાર્યકારી કાર્યોનો ઉપયોગ કરી શકે છે".આ પરંતુકનો બીજો ભાગ વધુમાં સૂચવે છે કે એન. સી. ટી. ડી. ના કાયદાકીય ક્ષેત્રની બહારની બાબતોમાં, લેફ્ટનન્ટ ગવર્નરને મુખ્યમંત્રી સાથે પરામર્શ કરવાની જરૂર પડી શકે છે, જો તે બંધારણની અનુચ્છેદ ૨૩૯ હેઠળ રાષ્ટ્રપતિ દ્વારા બહાર પાડવામાં આવેલા કોઈપણ આદેશ હેઠળ આપવામાં આવે છે.આ નિયમ આમ સ્પષ્ટ કરે છે કે લેફ્ટનન્ટ ગવર્નર એન. સી. ટી. ડી. ના કાયદાકીય કાર્યક્ષેત્રની બહારની બાબતોના સંબંધમાં તેમના કાર્યકારી કાર્યનો ઉપયોગ માત્ર "રાષ્ટ્રપતિ દ્વારા તેમને સોંપવામાં આવેલી હદ સુધી" કરી શકે છે.સૈદ્ધાંતિક રીતે, એન. સી. ટી. ડી. ના કાર્યક્ષેત્રમાં કાર્યકારી કાર્યોના નિર્વહનમાં, લેફ્ટનન્ટ ગવર્નરે નિયમોમાં

દર્શાવેલ રીતે મંત્રી પરિષદની "સહાય અને સલાહ" નું પાલન કરવું આવશ્યક છે.આમ નિયમ ૪૬નો તે મુજબ અર્થ કાઢવાની જરૂર છે.

૯૨. નિયમ ૪૬ એન. સી. ટી. ડી. ના "વહીવટ" ના સંબંધમાં સેવા આપતા વ્યક્તિઓના સંદર્ભમાં લેફ્ટનન્ટ ગવર્નરની સત્તા સાથે સંબંધિત છે. નિયમ ૪૬ જણાવે છે કેઃ

"૪૬. (૧) રાષ્ટ્રીય રાજધાની પ્રદેશના વહીવટના સંબંધમાં સેવા આપતી વ્યક્તિઓના સંબંધમાં, ઉપરાજ્યપાલ, આવી વ્યક્તિઓની સેવાની શરતોને નિયંત્રિત કરતા નિયમો અને આદેશોની જોગવાઈઓ હેઠળ અથવા મુખ્યમંત્રી સાથે પરામર્શ કરીને રાષ્ટ્રપતિના અન્ય કોઈ આદેશ દ્વારા તેમને સોંપવામાં આવે તેવી સત્તાઓનો ઉપયોગ કરશે અને આવા કાર્યો કરશે, જો તે બંધારણની અનુચ્છેદ ૨૩૯ હેઠળ રાષ્ટ્રપતિ દ્વારા બહાર પાડવામાં આવેલા કોઈપણ આદેશ હેઠળ આ રીતે જોગવાઈ કરવામાં આવી હોય.

(૨) પેટા–નિયમ (૧) માં કંઈપણ સમાવિષ્ટ હોવા છતાં, ઉપરાજ્યપાલ બંધારણની અનુચ્છેદ ૩૨૦ની અનુચ્છેદ (૩) હેઠળ આયોગની સલાહ લેવી જરૂરી હોય તેવી તમામ બાબતો પર સંઘ લોક સેવા આયોગની સલાહ લેશે અને આવા દરેક કિસ્સામાં તેઓ કેન્દ્ર સરકાર દ્વારા આવું કરવા માટે અધિકૃત ન હોય ત્યાં સુધી સંઘ લોક સેવા આયોગની સલાહ અનુસાર સિવાય અન્ય કોઈ આદેશ આપશે નહીં.

(૩) રાષ્ટ્રીય રાજધાની પ્રદેશના વહીવટના સંબંધમાં સેવા આપતી વ્યક્તિઓની ભરતી અને સેવાની શરતો અંગે સંઘ લોક સેવા આયોગ અને કેન્દ્ર સરકાર સાથેનો તમામ પત્રવ્યવહાર લેફ્ટનન્ટ ગવર્નરના નિર્દેશ હેઠળ સંબંધિત વિભાગના મુખ્ય સચિવ અથવા સચિવ દ્વારા હાથ ધરવામાં આવશે.(ભાર પૂર્વક)

આ નિયમમાં જોગવાઈ કરવામાં આવી છે કે લેફ્ટનન્ટ ગવર્નર એન. સી. ટી. ડી. ના "વહીવટ" માં સેવા આપતી વ્યક્તિઓના સંદર્ભમાં એવી સત્તાઓ અને કાર્યોનો ઉપયોગ કરશે, જે "આવી વ્યક્તિઓની સેવાની શરતોને નિયંત્રિત કરતા નિયમો અને આદેશોની જોગવાઈઓ હેઠળ અથવા રાષ્ટ્રપતિના અન્ય કોઈ આદેશ દ્વારા તેમને સોંપવામાં આવી શકે છે".આ નિયમમાં "વહીવટ" શબ્દને અધિનિયમ ૨૩૯ એએ (૩) અને જીએનસીટીડી અધિનિયમ ની અધિનિયમ ૪૧ના સંદર્ભમાં ધ્યાનમાં લેવો જોઈએ. લેફ્ટનન્ટ ગવર્નર દ્વારા કાર્યકારી વહીવટ, તેમના વિવેકબુદ્ધિથી, માત્ર તે જ બાબતો સુધી વિસ્તારી શકાય છે જે વિધાનસભાને આપવામાં આવેલી સત્તાઓના કાર્યક્ષેત્રની બહાર આવે છે પરંતુ તે રાષ્ટ્રપતિ દ્વારા તેમને સોંપવામાં આવેલી અથવા સોંપવામાં આવેલી સત્તાઓ અથવા કાર્યો સુધી વિસ્તરે છે "અથવા" જેમાં તેમને તેમના વિવેકબુદ્ધિથી કાર્ય કરવા અથવા કોઈપણ ન્યાયિક અથવા અર્ધ–ન્યાયિક કાર્યોનો ઉપયોગ કરવા માટે કોઈપણ કાયદા દ્વારા અથવા હેઠળ જરૂરી છે "."વહીવટ" શબ્દને જીએનસીટીડીના સંપૂર્ણ વહીવટ તરીકે સમજી શકાતો નથી. નહિંતર,

બંધારણીય રીતે માન્યતા પ્રાપ્ત અને લોકશાહી રીતે ચૂંટાયેલી સરકારને સત્તા આપવાનો હેતુ નબળો પડી જશે.

૯૩. તેથી, નિયમ ૪૬ માં "રાષ્ટ્રીય રાજધાની પ્રદેશના વહીવટના સંબંધમાં સેવા આપતા વ્યક્તિઓ" શબ્દસમૂહ ફક્ત તે જ વ્યક્તિઓનો ઉલ્લેખ કરશે, જેમનો વહીવટ "જાહેર વ્યવસ્થા", "પોલીસ" અને "જમીન" સાથે જોડાયેલો છે, જે એન. સી. ટી. ડી. ના કાર્યક્ષેત્રની બહારના વિષયો છે.

૯૪. જો કે, ૨૦૧૮ના બંધારણીય ખંડપીઠે આપેલા ચુકાદામાં ન્યાયમૂર્તિ ચંદ્રચૂડના સહમત અભિપ્રાયમાં નોંધ્યું છે તેમ, જી. એન. સી. ટી. ડી. અધિનિયમ ની કલમ ૪૯ રાષ્ટ્રપતિને સામાન્ય નિયંત્રણની સર્વોચ્ચ સત્તા પ્રદાન કરે છે.કલમ ૪૯ અનુસાર, "લેફ્ટનન્ટ ગવર્નર અને તેમનું મંત્રીમંડળ સામાન્ય નિયંત્રણ હેઠળ રહેશે અને રાષ્ટ્રપતિ દ્વારા સમયાંતરે આપવામાં આવતા ચોક્કસ નિર્દેશો, જો કોઈ હોય તો, તેનું પાલન કરશે." રાષ્ટ્રપતિના નિર્દેશો ભારત સંઘના મંત્રીમંડળની "સહાય અને સલાહ" અનુસાર હોય છે.

૯૫. આમ, આ વિભાગ હેઠળ ચર્ચા કરવામાં આવેલી સંઘ અને એન. સી. ટી. ડી. ની કાયદાકીય અને કાર્યકારી સત્તાઓનો વ્યાપ અનેક ગણો છે.અનુચ્છેદ ૨૩૯એએ (૩) (એ) હેઠળ, એન. સી. ટી. ડી. ની કાયદાકીય સત્તા રાજ્ય સૂચિ અને સમવર્તી સૂચિ હેઠળના તમામ વિષયો સુધી વિસ્તરે છે, સિવાય કે બાકાત એન્ટ્રીઓ.૨૦૧૮ના બંધારણીય ખંડપીઠે આપેલા ચુકાદા મુજબ, જી. એન. સી.

ટી. ડી. ની કાર્યકારી સત્તા તેની કાયદાકીય સત્તા સાથે સહઅસ્તિત્વ ધરાવે છે.બીજા શબ્દોમાં કહીએ તો, જી. એન. સી. ટી. ડી. ની કાર્યકારી સત્તા તે તમામ વિષયો સુધી વિસ્તરે છે કે જેના પર તેની વિધાનસભા કાયદો બનાવવાની સત્તા ધરાવે છે.સંઘની કાયદાકીય સત્તા સંઘ સૂચિ ઉપરાંત રાજ્ય સૂચિ અને સમવર્તી સૂચિ હેઠળની તમામ એન્ટ્રીઓ સુધી વિસ્તરે છે.સંઘની કાર્યકારી સત્તા, તેના પર કાયદાની ગેરહાજરીમાં, રાજ્ય સૂચિમાંના કોઈપણ વિષયને લગતી કાર્યકારી સત્તા, ફક્ત ત્રણ એન્ટ્રીઓને લગતી બાબતોને આવરી લેશે જે એન. સી. ટી. ડી. ના કાયદાકીય ક્ષેત્રમાંથી બાકાત છે. પરિણામે, કાયદો અથવા બંધારણની જોગવાઈની ગેરહાજરીમાં, કેન્દ્ર સરકાર વતી કામ કરતા લેફ્ટનન્ટ ગવર્નરની કાર્યકારી સત્તા માત્ર અનુચ્છેદ ૨૩૯ એએ (૩) (એ) માં ઉલ્લેખિત ત્રણ એન્ટ્રીઓ સંબંધિત બાબતો સુધી વિસ્તરશે, જે અનુચ્છેદ ૭૩ની મર્યાદાઓને આધિન રહેશે.વધુમાં, જો લેફ્ટનન્ટ ગવર્નર જી. એન. સી. ટી. ડી. ના મંત્રીમંડળ સાથે અલગ પડે છે, તો તે વ્યવહાર નિયમોમાં નિર્ધારિત પ્રક્રિયા અનુસાર અધિનિયમ કરશે.જો કે, જો સંસદ એન. સી. ટી. ડી. ના કાર્યક્ષેત્રમાં આવતા કોઈપણ વિષય પર કાર્યકારી સત્તા આપતો કાયદો બનાવે છે, તો લેફ્ટનન્ટ ગવર્નરની કાર્યકારી શક્તિમાં તે કાયદામાં આપવામાં આવેલી હદ સુધી ફેરફાર કરવામાં આવશે.વધુમાં, જી. એન. સી. ટી. ડી. અધિનિયમ ની કલમ ૪૯ હેઠળ, લેફ્ટનન્ટ ગવર્નર અને મંત્રીમંડળે ચોક્કસ પ્રસંગોએ રાષ્ટ્રપતિ દ્વારા બહાર પાડવામાં આવેલા ચોક્કસ નિર્દેશોનું પાલન કરવું આવશ્યક છે.

૯૬. હવે, આપણે રાજ્ય સૂચિની એન્ટ્રી ૪૧ હેઠળ "સેવાઓ" પર એન. સી. ટી. ડી. અને સંઘની કાયદાકીય અને કાર્યકારી સત્તાઓના અવકાશ અંગે આપણી સમક્ષના વર્તમાન સંદર્ભ તરફ વળીએ છીએ.આ વિભાગમાં થયેલી ચર્ચાના આધારે, એન. સી. ટી. ડી. પાસે "સેવાઓ" પર કાયદો બનાવવાની કાયદાકીય સત્તા હશે.આનું કારણ એ છે કે "સેવાઓ" (એટલે કે એન્ટ્રી ૪૧) ને અનુચ્છેદ ૨૩૯ એએ (૩) (એ) માં સ્પષ્ટપણે બાકાત રાખવામાં આવી નથી.તેની પાસે કાયદાકીય સત્તા હોવાથી, તેની પાસે એન. સી. ટી. ડી. ની અંદર "સેવાઓ" ને નિયંત્રિત કરવાની કાર્યકારી સત્તા હશે. જો કે, આપણે ભારત સંઘની એ દલીલ પર ધ્યાન આપવાની જરૂર છે કે બંધારણની જોગવાઈઓ આ મુદ્દા પર નિર્ણાયક અભિપ્રાય રચવા માટે એન. સી. ટી. ડી. ના કાયદાકીય અને કાર્યકારી નિયંત્રણમાંથી "સેવાઓ" ને બાકાત રાખે છે.આ ચુકાદાના અનુગામી વિભાગો ઉપરોક્ત પ્રશ્નો સાથે વ્યવહાર કરે છે.

ન્યાયમુર્તિ જવાબદારીની ત્રિપલ સાંકળઃસરકારના મંત્રીમંડળ સ્વરૂપમાં જાહેર સેવકો.

૯૭. ભાગ XIV ને એન.સી.ટી.ડી. પર લાગુ કરવા અંગેના પ્રશ્નની ચર્ચા કરતા પહેલા, તે સિદ્ધાંતોની ચર્ચા કરવી યોગ્ય રહેશે જે ભાગ XIV પર આપણા વિશ્લેષણને માર્ગદર્શન આપશે. દાવ પરના મુદ્દાઓને સમજવા માટે વેસ્ટમિન્સ્ટર–શૈલીના કેબિનેટ ફોર્મ ઓફ ગવર્નમેન્ટમાં નાગરિક સેવાઓની ભૂમિકા પર ચર્ચા જરૂરી છે.

(અ) આધુનિક સરકારમાં નાગરિક સેવાઓની ભૂમિકા

૯૮. નાગરિક સેવાઓ આધુનિક સરકારનો અભિન્ન ભાગ છે.પ્રોફેસર હર્મન ફાઈનર, "ધ થિયરી એન્ડ પ્રેક્ટિસ ઓફ મોડર્ન ગવર્નન્સ" શીર્ષકવાળા તેમના ઉત્કૃષ્ટ કાર્યમાં જણાવે છે કે "આધુનિક રાજ્યમાં નાગરિક સેવાનું કાર્ય માત્ર સરકારનો સુધારો નથી; કારણ કે તેના વિના, ખરેખર, સરકાર પોતે જ અશક્ય હશે." ૨૯ રાજ્યની અસરકારકતા અને જવાબદાર સરકારની વ્યવસ્થા મોટા ભાગે વ્યાવસાયિકો પર આધાર રાખે છે, જેઓ સક્ષમ અને સ્વતંત્ર નાગરિક સેવાની સંસ્થાને મૂર્તિમંત કરે છે.

૯૯. સરકારની નીતિઓ લોકો, સંસદ, મંત્રીમંડળ અથવા વ્યક્તિગત મંત્રીઓ દ્વારા પણ લાગુ કરવામાં આવતી નથી, પરંતુ નાગરિક સેવાના અધિકારીઓ દ્વારા લાગુ કરવામાં આવે છે.સરકારની સંસદીય વ્યવસ્થામાં નાગરિક સેવાઓની

અનિવાર્ય સ્થિતિ વિશે વિગતવાર જણાવતા, ડી. ડી. બાસુ ભારતના બંધારણ પરની તેમની ટિપ્પણીમાં જણાવે છેઃ

"સરકારની સંસદીય પ્રણાલીની એક નોંધપાત્ર વિશેષતા એ છે કે જ્યારે વહીવટી નીતિ નક્કી કરવામાં આવે છે અને વિધાનસભા માટે જવાબદાર મંત્રીઓ દ્વારા નક્કી કરવામાં આવે છે, ત્યારે નીતિ હાથ ધરવામાં આવે છે અને દેશનો વહીવટ વાસ્તવમાં અધિકારીઓની મોટી સંસ્થા દ્વારા ચલાવવામાં આવે છે જેમને રાજકારણ સાથે કોઈ સંબંધ નથી." ૩૦

૧૦૦. ભારત સંઘ વિરુદ્ધ તુલસીરામ પટેલ ૩૧ કેસમાં આ અદાલતની બંધારણીય ખંડપીઠે નાગરિક સેવાના સર્વવ્યાપક સ્વરૂપ પર ધ્યાન દોર્યું હતું અને અવલોકન કર્યું હતુંઃ

"૩૪. સિવિલ સર્વિસની વિભાવના નવી નથી અથવા તાજેતરના મૂળની નથી.સરકારોએ–પછી ભલે તે રાજાશાહી હોય, સરમુખત્યારશાહી હોય કે પ્રજાસત્તાક–કામ કરવું પડે છે; અને વહીવટ અને સરકારના વિવિધ કાર્યો હાથ ધરવા માટે વ્યક્તિઓની વય સંખ્યા જરૂરી છે અને હંમેશા જરૂરી છે, પછી ભલે તે નાગરિક સેવાના સ્વરૂપમાં રચાયેલી હોય કે નહીં."

૧૦૧. ભારતીય બંધારણમાં, એક સંપૂર્ણ ભાગ, ભાગ XIV, 'સેવાઓ' માટે સમર્પિત છે, જે સૂચવે છે કે બંધારણ સભાના સભ્યોએ સિવિલ સર્વિસ અધિકારીઓમાં જે મહાન મહત્વ આપ્યું હતું.બંધારણ સભાની ચર્ચાઓ

દરમિયાન, નાગરિક સેવાઓને "વહીવટની આત્મા" તરીકે ઓળખવામાં આવતી હતી અને એવું કહેવામાં આવતું હતું કે "નાગરિક સેવાઓનું મહત્વ ન કહી શકાય." ૩૨ ભાગ XIV "સંઘ અને રાજ્યો હેઠળની સેવાઓ" સાથે સંબંધિત છે.કલમ ૩૦૮ થી ૩૧૩ નો સમાવેશ કરતું પ્રકરણ ૧ સેવાઓ સાથે સંબંધિત છે, અને કલમ ૩૧૫ થી ૩૨૩ નો સમાવેશ કરતું પ્રકરણ ૨ સંઘ અને રાજ્યો માટે જાહેર સેવા આયોગો સાથે સંબંધિત છે.ભાગ XIV ની વિસ્તૃત જોગવાઈઓની અસરકારકતા મોટા પ્રમાણમાં મંત્રીઓ અને નાગરિક સેવાના અધિકારીઓ વચ્ચેના સંબંધો પર આધારિત છે.

(બી) વેસ્ટમિન્સ્ટર સંસદીય લોકશાહીમાં સરકારી કર્મચારીઓની જવાબદારી

૧૦૨. લોકશાહીમાં, જવાબદારી એ લોકોની હોય છે જે અંતિમ સાર્વભૌમ હોય છે.ભારતમાં અપનાવવામાં આવેલ સરકારના સંસદીય સ્વરૂપ માટે આવશ્યક છે કે સંસદ અને ચૂંટાયેલા પ્રતિનિધિઓની બનેલી સરકાર લોકો પ્રત્યે જવાબદાર હોય.ચૂંટાયેલા પ્રતિનિધિઓનું બનેલું મંત્રીમંડળ દેશના યોગ્ય વહીવટ માટે સામૂહિક રીતે જવાબદાર છે અને તેની ક્રિયાઓ માટે વિધાનસભાને જવાબદાર છે.બંધારણ વિધાનસભાને કાયદો ઘડવાની અને સરકારને કાયદો અમલમાં મૂકવાની સત્તા આપે છે.દર પાંચ વર્ષે યોજાતી ચૂંટણીઓમાં મતદારો દ્વારા સમયાંતરે સરકારના આચરણનું મૂલ્યાંકન કરવામાં આવે છે.વિધાનસભામાં ચૂંટાયેલા સભ્યોની બહુમતીના સમર્થનથી સરકારની રચના કરવામાં આવે છે.વિધાનસભા માટે જવાબદાર સરકારનું વિધાનસભામાં દરરોજ બિલ પર

ચર્ચાઓ અથવા પ્રશ્નકાળ દરમિયાન ઉઠાવવામાં આવતા પ્રશ્નો, ઠરાવો, ચર્ચાઓ અને અવિશ્વાસ પ્રસ્તાવો દ્વારા મૂલ્યાંકન કરવામાં આવે છે.દરેક મંત્રીઓ અને તેમના વિભાગોના નિર્ણયો અને નીતિઓ માટે સરકાર જવાબદાર છે.આ જવાબદારીની બહુ–જોડાયેલી સાંકળ બનાવે છે, જ્યાં વિધાનસભા તેમને ચૂંટેલા લોકો પ્રત્યે જવાબદાર હોય છે અને સરકાર સામૂહિક રીતે વિધાનસભા પ્રત્યે જવાબદાર હોય છે.આ મતદારો અને સરકાર વચ્ચેની કડી સ્થાપિત કરે છે.સરકાર તેની ક્રિયાઓ માટે સામૂહિક રીતે જવાબદાર છે.મંત્રીમંડળ વિધાનસભા અને મતદારમંડળ બંને માટે જવાબદાર છે.સામૂહિક જવાબદારી એ સંસદીય લોકશાહીનો એક મહત્વપૂર્ણ ઘટક છે.

૧૦૩. સરકારી કર્મચારીઓએ રાજકીય રીતે તટસ્થ રહેવું જરૂરી છે.મંત્રીમંડળના રોજિંદા નિર્ણયોનો અમલ મંત્રીઓના વહીવટી નિયંત્રણ હેઠળ તટસ્થ નાગરિક સેવા દ્વારા કરવામાં આવે છે.સરકારની કામગીરી ચૂંટાયેલા મંત્રીઓની પસંદગીઓને પ્રતિબિંબિત કરે છે તેની ખાતરી કરવા માટે, અને લોકોની ઇચ્છા દ્વારા, નાગરિક સેવાના વ્યાવસાયિકો અને તેમની દેખરેખ રાખતા ચૂંટાયેલા મંત્રીઓ વચ્ચેની જવાબદારીની કડીની તપાસ કરવી જરૂરી છે.કાયમી કારોબારીની રચના કરતા નાગરિક સેવાના અધિકારીઓ આધુનિક કલ્યાણકારી રાજ્ય લોકશાહીમાં નોંધપાત્ર પ્રભાવ ધરાવે છે, તેથી અસરકારક જવાબદારી માટે બે વ્યવહારોની જરૂર છે:"અધિકારીઓનો એક સમૂહ, જેમ કે અમલદારશાહી, જે તેમની પ્રવૃત્તિનો હિસાબ આપે છે, બીજા સમૂહને, જેમ કે ધારાસભ્યો, જે યોગ્ય

હિસાબ લે છે અને રાજકીય વ્યવસ્થામાં અને તે પદ્ધતિ દ્વારા લોકોને પોતાનો માનવામાં આવતો હિસાબ પૂરો પાડે છે."

૧૦૪. સચિવ, જયપુર ડેવલપમેન્ટ ઓથોરિટી વિરુદ્ધ દૌલત મલ જૈન, ૩૫ માં આ અદાલતે ચુકાદો આપ્યો હતો કે એક વ્યક્તિગત મંત્રી તેના હેઠળ કામ કરતા અધિકારીઓ દ્વારા કરવામાં આવેલા કાર્યો માટે લોકો પ્રત્યે જવાબદાર અને જવાબદાર છે.આ અદાલતે અવલોકન કર્યું કેઃ

> "સરકાર તેના અમલદારો દ્વારા કાર્ય કરે છે, જેઓ સામાજિક સ્થિરતા અને સામાજિક, આર્થિક પ્રગતિને આગળ વધારવા માટે તેની સામાજિક, આર્થિક અને વહીવટી નીતિઓને આકાર આપે છે અને મંત્રી માત્ર તેમના કાર્યો માટે જ નહીં પરંતુ તેમના હેઠળ કામ કરતા અથવા કામ કરનારા અમલદારો માટે પણ જવાબદાર છે.તેઓ જે વિભાગના વડા છે તેના સંબંધમાં રાજ્યપાલના નામે લેવામાં આવેલી તેમની તમામ ક્રિયાઓ માટે તેઓ મતદારોને જવાબદારી આપે છે. તેઓ માત્ર નૈતિક જવાબદારી જ નહીં પરંતુ તેમના મંત્રીપદ હેઠળની જવાબદારી હેઠળ વિભાગની કામગીરીમાં વાસ્તવિક જવાબદારી ધરાવતા અમલદારોની તમામ ક્રિયાઓના સંબંધમાં પણ જવાબદાર છે."

૧૦૫. ૨૦૧૮ની બંધારણીય બેંચના નિર્ણયમાં સહમત અભિપ્રાયમાં, ન્યાયમૂર્તિ ચંદ્રચુડે સરકારી જવાબદારી અને સામૂહિક જવાબદારીના સિદ્ધાંત વચ્ચેની આંતરિક કડી પર પ્રકાશ પાડ્યો હતો.આ ચુકાદાએ મંત્રીની દેખરેખ હેઠળના વિભાગમાં જાહેર અધિકારીઓ દ્વારા હાથ ધરવામાં આવેલી કોઈપણ અને દરેક

કાર્યવાહી માટે વિધાનસભામાં વ્યક્તિગત મંત્રીની જવાબદારીને રેખાંકિત કરી હતી:

"૩૨૭. વ્યવહારમાં સામૂહિક જવાબદારી એવી પરિસ્થિતિઓમાં પણ અસ્તિત્વ ધરાવે છે જ્યાં મંત્રીઓને તેમના સંબંધિત વિભાગોના ગૌણ અધિકારીઓ દ્વારા લેવામાં આવતી કાર્યવાહી વિશે કોઈ જાણકારી હોતી નથી.

૩૪૩. ... આધુનિક સરકાર, તેની સંલગ્ન જટિલતાઓ સાથે, ઘણા ઘટકો અને ઘટક તત્વોનો સમાવેશ કરે છે.તેમાં એવા મંત્રીઓનો સમાવેશ થાય છે જેઓ વિધાનસભાના સભ્યો તરીકે પણ ચૂંટાય છે અને બિન-ચૂંટાયેલા જાહેર અધિકારીઓ કે જેઓ દૈનિક શાસનના મુદ્દાઓ પર કામ કરે છે. તમામ મંત્રીઓ તેમાંથી કોઈ એક અથવા તેમના વિભાગો દ્વારા લેવામાં આવેલા નિર્ણયથી બંધાયેલા હોય છે."

૧૦૬. આમ નાગરિક સેવાના અધિકારીઓ ચૂંટાયેલી સરકારના મંત્રીઓને જવાબદાર હોય છે, જેમના હેઠળ તેઓ કાર્ય કરે છે.મંત્રીઓ બદલામાં સંસદને જવાબદાર હોય છે અથવા, જેમ પણ કેસ હોય.રાજ્ય વિધાનસભાઓ.વેસ્ટમિન્સ્ટર સંસદીય લોકશાહી હેઠળ, નાગરિક સેવાઓ આદેશની ત્રિપલ સાંકળનો એક મહત્વપૂર્ણ ઘટક છે જે લોકશાહી જવાબદારીની ખાતરી આપે છે.આદેશની ત્રિપલ સાંકળ નીચે મુજબ છે:

એ. નાગરિક સેવાના અધિકારીઓ મંત્રીઓને જવાબદાર હોય છે;

બી. મંત્રીઓ સંસદ/વિધાનસભા પ્રત્યે જવાબદાર હોય છે; અને

સી. સંસદ/વિધાનસભા મતદારોને જવાબદાર હોય છે.

૧૦૭. બિનજવાબદાર અને બિનજવાબદાર નાગરિક સેવા લોકશાહીમાં શાસનની ગંભીર સમસ્યા ઊભી કરી શકે છે.તે એવી શક્યતા ઊભી અધિનિયમ છે કે ચૂંટાયેલા નાગરિક સેવા અધિકારીઓની બનેલી કાયમી કારોબારી, જે સરકારી નીતિના અમલીકરણમાં નિર્ણાયક ભૂમિકા ભજવે છે, તે મતદારોની ઇચ્છાની અવગણના કરતી રીતે કાર્ય કરી શકે છે.

(સી) સંઘીય રાજકારણમાં નાગરિક સેવા અધિકારીઓની જવાબદારી

૧૦૮. આપણું બંધારણ સંઘીય સ્વરૂપનું છે.સંઘીય રાજકારણમાં, એક મૂળભૂત પ્રશ્ન ઊભો થાય છે કે સિવિલ સર્વિસના અધિકારીઓ કોના માટે જવાબદાર હશે તે વધુ યોગ્ય સત્તા હશે.

૧૦૯. અગાઉ ચર્ચા કરવામાં આવી છે તેમ, સંઘીય બંધારણનું સર્વોચ્ચ લક્ષણ સંઘ અને પ્રાદેશિક એકમો વચ્ચે કાયદાકીય અને કાર્યકારી સત્તાઓનું વિતરણ છે.ભારતીય સંઘવાદનું આવશ્યક સ્વરૂપ સમગ્ર રાષ્ટ્રને કેન્દ્ર સરકારના નિયંત્રણ હેઠળ મૂકવાનું છે, જ્યારે પ્રાદેશિક અથવા સંઘીય એકમોને તેમના કાયદાકીય અને સહ–વ્યાપક કારોબારી અને વહીવટી ક્ષેત્રોમાં તેમની વિશિષ્ટ શક્તિનો ઉપયોગ કરવાની મંજૂરી છે.૩૬

૧૧૦. સરકારના લોકશાહી સ્વરૂપમાં, વહીવટીતંત્રની વાસ્તવિક સત્તા રાજ્યના ચૂંટાયેલા હાથમાં હોવી જોઈએ, જે બંધારણની મર્યાદાને આધિન હોવી જોઈએ.૩૭ બંધારણીય રીતે સ્થાપિત અને લોકશાહી રીતે ચૂંટાયેલી સરકારનું તેના વહીવટ પર નિયંત્રણ હોવું જરૂરી છે.વહીવટીતંત્રમાં ઘણા જાહેર અધિકારીઓનો સમાવેશ થાય છે, જેઓ કોઈ ચોક્કસ સરકારની સેવાઓમાં નિયુક્ત હોય છે, પછી ભલે તે સરકાર તેમની ભરતીમાં સામેલ હતી કે નહીં.દાખલા તરીકે, કોઈ ચોક્કસ સરકાર દ્વારા ભરતી કરાયેલ અધિકારી બીજી સરકારમાં પ્રતિનિયુક્તિ પર સેવા આપી શકે છે.જો લોકશાહી રીતે ચૂંટાયેલી સરકારને તેના કાર્યક્ષેત્રમાં નિયુક્ત અધિકારીઓને નિયંત્રિત કરવાની સત્તા આપવામાં નહીં આવે, તો સામૂહિક જવાબદારીની ત્રિપાંખામાં રહેલો સિદ્ધાંત નિરર્થક બની જશે.એટલે કે, જો સરકાર તેની સેવામાં નિયુક્ત અધિકારીઓને નિયંત્રિત કરવામાં અને તેમને જવાબદાર ઠેરવવામાં સક્ષમ ન હોય, તો વિધાનસભા તેમજ જનતા પ્રત્યેની તેની જવાબદારી ઓછી થઈ જાય છે.સામૂહિક જવાબદારીનો સિદ્ધાંત અધિકારીઓની જવાબદારી સુધી વિસ્તરે છે, જેઓ બદલામાં મંત્રીઓને અહેવાલ આપે છે.જો અધિકારીઓ મંત્રીઓને જાણ કરવાનું બંધ કરે અથવા તેમના નિર્દેશોનું પાલન ન કરે, તો સામૂહિક જવાબદારીના સમગ્ર સિદ્ધાંતને અસર થાય છે.લોકશાહી રીતે ચૂંટાયેલી સરકાર ત્યારે જ કામ કરી શકે છે જ્યારે અધિકારીઓ જો કામ ન કરે તો શું પરિણામ આવી શકે છે તેની જાગૃતિ હોય.જો અધિકારીઓને લાગે કે તેઓ ચૂંટાયેલી સરકારના નિયંત્રણથી દૂર

છે, જેની તેઓ સેવા આપી રહ્યા છે, તો તેઓ બિનજવાબદાર બની જાય છે અથવા તેમના પ્રદર્શન પ્રત્યે પ્રતિબદ્ધતા બતાવી શકતા નથી.

૧૧૧. અમે પહેલેથી જ એવું માની લીધું છે કે સંઘ અને એન. સી. ટી. ડી. વચ્ચેનો સંબંધ અસમપ્રમાણ સંઘીય મોડલ જેવો છે, જ્યાં એન. સી. ટી. ડી. રાજ્ય સૂચિ અને સમવર્તી સૂચિના ઓક્ક્સ ક્ષેત્રોમાં તેના કાયદાકીય અને કાર્યકારી નિયંત્રણનો ઉપયોગ કરે છે.અનુચ્છેદ ૨૩૯ એએ, જેણે એન. સી. ટી. ડી. ને વિશેષ દરજ્જો આપ્યો હતો અને બંધારણીય રીતે સરકારના પ્રતિનિધિ સ્વરૂપને સ્થાપિત કર્યું હતું, તેને સંઘવાદની ભાવનાથી બંધારણમાં સામેલ કરવામાં આવ્યું હતું, જેનો હેતુ એ હતો કે રાજધાની શહેરના રહેવાસીઓને તેઓ કેવી રીતે સંચાલિત થાય તે અંગે અવાજ હોવો જોઈએ.એન. સી. ટી. ડી. ની સરકારની જવાબદારી છે કે તે દિલ્હીની જનતાની ઇચ્છાને અભિવ્યક્ત કરે, જેમણે તેને ચૂંટી હતી.તેથી, આદર્શ નિષ્કર્ષ એ હશે કે જી. એન. સી. ટી. ડી. નું "સેવાઓ" પર નિયંત્રણ હોવું જોઈએ, જે તેના કાયદાકીય ક્ષેત્રની બહારના વિષયોને બાકાત રાખવાને આધીન છે.જો સેવાઓને તેના કાયદાકીય અને કાર્યકારી ક્ષેત્રમાંથી બાકાત રાખવામાં આવે, તો મંત્રીઓ અને કારોબારીઓ કે જેઓ એન. સી. ટી. ડી. ના ક્ષેત્રમાં નીતિઓ ઘડવા માટે જવાબદાર છે, તેમને આવા કાર્યકારી નિર્ણયોનો અમલ કરનારા નાગરિક સેવા અધિકારીઓને નિયંત્રિંત કરવાથી બાકાત રાખવામા આવશે.

૧૧૨. જી. એન. સી. ટી. ડી. ને "સેવાઓ" નું નિયંત્રણ પ્રદાન કરવાની જરૂરિયાત પર ઉપરોક્ત ચર્ચાની પૃષ્ઠભૂમિમાં, અમે ભારત સંઘની આગામી દલીલને ધ્યાનમાં લઈએ છીએ કે ભાગ XIV કેન્દ્રશાસિત પ્રદેશો માટે "સેવાઓ" ની કલ્પના કરતું નથી.

કે. બાલકૃષ્ણન સમિતિનો અહેવાલ

૧૧૩. ભારત સંઘે બાલાકૃષ્ણન સમિતિના અહેવાલ પર આધાર રાખ્યો હતો, જેના કારણે ૧૯૯૧માં બંધારણમાં સુધારો થયો હતો અને અનુચ્છેદ ૨૩૯એએ દાખલ કરીને એવી દલીલ કરી હતી કે કેન્દ્ર શાસિત પ્રદેશો માટે "સેવાઓ" ઉપલબ્ધ નથી.સુધારાના અધિનિયમ ઉદ્દેશો અને કારણોનું નિવેદન સમિતિના અહેવાલને સંદર્ભિત કરે છેઃ

“ઉદ્દેશો અને કારણોનું નિવેદન.

કેન્દ્રશાસિત પ્રદેશ દિલ્હીમાં વહીવટી માળખાના પુનર્ગઠનનો પ્રશ્ન છેલ્લા કેટલાક સમયથી સરકારની વિચારણા હેઠળ છે.ભારત સરકારે દિલ્હીના વહીવટીતંત્ર સાથે સંકળાયેલા વિવિધ મુદ્દાઓની તપાસ કરવા અને વહીવટી માળખાને સુવ્યવસ્થિત કરવા માટેના પગલાંની ભલામણ કરવા માટે એક સમિતિ (બાલકૃષ્ણન સમિતિ) ની નિમણૂક કરી હતી.સમિતિએ આ બાબતે ખૂબ

વિગતવાર તપાસ કરી હતી અને વિવિધ વ્યક્તિઓ, સંગઠનો, રાજકીય પક્ષો અને અન્ય નિષ્ણાતો સાથે ચર્ચા કર્યા પછી અને અન્ય દેશોની રાષ્ટ્રીય રાજધાનીઓમાં સંઘીય વ્યવસ્થા અને બંધારણ સભામાં ચર્ચાઓ તેમજ અગાઉની સમિતિઓ અને આયોગોના અહેવાલોને ધ્યાનમાં લીધા પછી મુદ્દાઓ પર વિચાર કર્યો હતો.આવી વિગતવાર તપાસ અને તપાસ પછી, તેણે ભલામણ કરી હતી કે દિલ્હીને કેન્દ્રશાસિત પ્રદેશ તરીકે ચાલુ રાખવું જોઈએ અને સામાન્ય માણસની ચિંતાની બાબતો સાથે વ્યવહાર કરવા માટે યોગ્ય સત્તાઓ સાથે આવી વિધાનસભા માટે જવાબદાર વિધાનસભા અને મંત્રી પરિષદની જોગવાઈ કરવી જોઈએ.સમિતિએ એવી પણ ભલામણ કરી હતી કે સ્થિરતા અને સ્થિરતા સુનિશ્ચિત કરવા માટે રાષ્ટ્રીય રાજધાનીને કેન્દ્રશાસિત પ્રદેશોમાં વિશેષ દરજ્જો આપવા માટે બંધારણમાં વ્યવસ્થાઓનો સમાવેશ થવો જોઈએ.

૨. આ બિલ ઉપરોક્ત દરખાસ્તોને અમલમાં મૂકવા માંગે છે."

૧૧૪. બાલકૃષ્ણન સમિતિ ખાસ કરીને રાજ્ય સૂચિની એન્ટ્રી (સેવાઓ સંબંધિત) સાથે કામ કરતી હતી.તેના અહેવાલમાં નોંધવામાં આવ્યું છે કે પ્રવેશ કેન્દ્રશાસિત પ્રદેશો માટે ઉપલબ્ધ નથી, કારણ કે (i) પ્રવેશમાં ફક્ત 'રાજ્ય' નો ઉલ્લેખ છે અને 'કેન્દ્રશાસિત પ્રદેશ' નો નહીં; (ii) બંધારણનો ભાગ XIV ફક્ત રાજ્યની બાબતો અને કેન્દ્રની બાબતો સાથે સંબંધિત સેવાઓનો ઉલ્લેખ કરે છે; અને (iii) કેન્દ્રશાસિત પ્રદેશોનો વહીવટ એ કેન્દ્રની જવાબદારી છે અને તેથી તે 'કેન્દ્રની બાબતો' ના કાર્યક્ષેત્રમાં આવે છે.અહેવાલમાં જણાવ્યું હતું કેઃ

૮.૧.૨.રાજ્ય સૂચિની ૪૧મી એન્ટ્રીમાં ઉલ્લેખ કરવામાં આવ્યો છે કે "રાજ્ય જાહેર સેવાઓઃરાજ્ય જાહેર સેવા આયોગ ".દેખીતી રીતે, આ પ્રવેશ કેન્દ્રશાસિત પ્રદેશોને લાગુ પડતો નથી કારણ કે તેમાં ફક્ત "રાજ્ય" નો ઉલ્લેખ છે, "કેન્દ્રશાસિત પ્રદેશો" નો નહીં.આ દ્રષ્ટિકોણ એ હકીકત દ્વારા મજબૂત બને છે કે બંધારણ ભારતમાં જાહેર સેવાઓને બે વર્ગોમાં વિભાજિત કરે છે, એટલે કે, સંઘની બાબતો સાથે સંબંધિત સેવાઓ અને રાજ્યની બાબતો સાથે સંબંધિત સેવાઓ, જે બંધારણના ભાગ XIV ની વિવિધ જોગવાઈઓ પરથી સ્પષ્ટ થાય છે.કેન્દ્રશાસિત પ્રદેશોની સેવાઓને આવરી લેતી સેવાઓની કોઈ ત્રીજી શ્રેણી નથી.તેનું સ્પષ્ટ કારણ એ છે કે કેન્દ્રશાસિત પ્રદેશનો વહીવટ એ અનુચ્છેદ ૨૩૯ હેઠળ સંઘની બંધારણીય જવાબદારી છે અને તે "સંઘની બાબતો" હેઠળ આવે છે.પરિણામે, કોઈપણ કેન્દ્રશાસિત પ્રદેશના વહીવટ માટેની જાહેર સેવાઓ સંઘની બાબતોના સંબંધમાં જાહેર સેવાઓનો ભાગ બનવી જોઈએ.”

૧૧૫. બાલકૃષ્ણન સમિતિએ અભિપ્રાય આપ્યો હતો કે મંત્રીમંડળ સાથે વિધાનસભાની સ્થાપના ઉપર ચર્ચા કરવામાં આવેલી સ્થિતિને ખલેલ પહોંચાડશે નહીં.અહેવાલ મુજબઃ

“સેવાઓ

૯.૩.૪.બંધારણની જોગવાઈઓના આધારે, કેન્દ્ર શાસિત પ્રદેશ દિલ્હીના વહીવટને લગતી સેવાઓ મંત્રી પરિષદ સાથે વિધાનસભાની સ્થાપના પછી પણ

કેન્દ્રની સેવાઓનો ભાગ હશે.આ બંધારણીય સ્થિતિ અસાધારણ છે અને તેમાં ખલેલ પહોંચાડવી જોઈએ નહીં.જોકે, ચોક્કસ શ્રેણીની સેવાઓ અથવા હોદ્દાઓના સંદર્ભમાં ઉપરાજ્યપાલને પૂરતી સત્તા સોંપવી જોઈએ.આ પ્રકારની સોંપવામાં આવેલી સત્તાઓ હેઠળ પોતાના કાર્યો કરવા માટે ઉપરાજ્યપાલએ પોતાની વિવેકબુદ્ધિથી અધિનિયમ કરવું પડશે, પરંતુ જ્યારે પણ શક્ય હોય ત્યારે મુખ્યમંત્રી સાથે પરામર્શનું સંમેલન હોવું જોઈએ."

૧૧૬. બાલકૃષ્ણન સમિતિના અહેવાલના અવતરણો પર ન્યાયમૂર્તિ ભૂષણે તેમના ૨૦૧૯ના વિભાજિત ચુકાદામાં વિશ્વાસ મૂક્યો હતો કે એન. સી. ટી. ડી. ની વિધાનસભા પાસે સૂચિ II ની એન્ટ્રી ૪૧ હેઠળ કાયદો બનાવવાની સત્તા નથી.

૧૧૭. અમે એન્ટ્રી ૪૧ (સેવાઓ) પર એન. સી. ટી. ડી. ની કાયદાકીય સત્તાના અવકાશને નકારી કાઢવા માટે બાલકૃષ્ણન સમિતિના અહેવાલ પર નિર્ભરતા સાથે સહમત નથી.અમે ૨૦૧૮ની બંધારણીય બેન્ચમાં બહુમતીના અભિપ્રાયમાં વ્યક્ત કરેલા અભિપ્રાયને પુનરાવર્તિત કરીએ છીએ કે અનુચ્છેદ ૨૩૯એએનું અર્થઘટન કરવા માટે અહેવાલનો સંદર્ભ લેવાની જરૂર નથી કારણ કે ચુકાદો અધિકૃત રીતે ઉપરોક્ત અનુચ્છેદ ના અવકાશ સાથે વ્યવહાર કરે છે.તે યોજવામાં આવી હતીઃ

"૨૭૭. કાયદો ઘડતી સમિતિના અહેવાલો કાયદાનું અર્થઘટન કરવા અથવા તેને સમજવા માટે બાહ્ય સહાય તરીકે કામ કરી શકે છે તે દરખાસ્ત અંગે કોઈ ઝઘડો થઈ શકે નહીં.જો કે, તાત્કાલિક કિસ્સામાં, અમે બંધારણીય જોગવાઈને આપવામાં આવતા અર્થ સાથે વિસ્તૃત રીતે વ્યવહાર કર્યો છે જે અર્થઘટનની માંગ કરે છે, તેથી સમિતિના અહેવાલ દ્વારા માર્ગદર્શન આપવાની જરૂર નથી.(ભાર પૂર્વક)

૧૧૮. અહેવાલમાં આપેલા સૂચનથી વિપરીત, ૨૦૧૮ની બંધારણીય ખંડપીઠે આપેલા ચુકાદામાં જોગવાઈ કરવામાં આવી હતી કે એન. સી. ટી. ડી. પાસે અનુચ્છેદ ૨૩૯એ. એ. (૩) (સી) માં પૂરા પાડવામાં આવેલ બાકાત વિષયો સિવાય સૂચિ II માં તમામ વિષયો પર કાયદાકીય સત્તા હશે.

૧૧૯. બાલાકૃષ્ણન સમિતિના અહેવાલનો ઉલ્લેખ ૧૯૯૧ના બંધારણ સુધારાના ઉદ્દેશો અને કારણોના નિવેદનમાં કરવામાં આવ્યો હતો.ઉદ્દેશો અને કારણોના નિવેદનનો સંદર્ભ માત્ર પૃષ્ઠભૂમિ, અગાઉની સ્થિતિ, સુધારાના સંબંધમાં આસપાસના સંજોગો અને સુધારાના હેતુને સમજવાની મર્યાદિત હદ સુધી જ થઈ શકે છે.૩૮ આર. એસ. નાયક વિરુદ્ધ એ. આર. અંતુલે ૩૯માં, આ અદાલતની બંધારણીય ખંડપીઠે ચુકાદો આપ્યો હતો કે કાયદો ઘડવામાં આવે તે પહેલાંની સમિતિના અહેવાલો, સંયુક્ત સંસદીય સમિતિઓના અહેવાલો, કાયદો ઘડવા

તરફ દોરી જતી માહિતી એકત્રિત કરવા માટે રચાયેલા આયોગનો અહેવાલ બાંધકામ માટે સ્વીકાર્ય બાહ્ય સહાય છે.આમ, અનુચ્છેદ ૨૩૯એએની રજૂઆત પાછળના ઉદ્દેશને સમજવા માટે આ અદાલત દ્વારા બાલકૃષ્ણન સમિતિના અહેવાલ પર આધાર રાખી શકાય છે. જો કે, આ અદાલત ચોક્કસ શબ્દસમૂહોને સમજવા માટે સમિતિના અહેવાલથી બંધાયેલી નથી.આ જ કારણ છે કે ૨૦૧૮ની બંધારણીય ખંડપીઠે બાલકૃષ્ણન સમિતિના અહેવાલ પર આધાર રાખ્યા વિના એન. સી. ટી. ડી. માટે પરિકલ્પિત બંધારણીય માળખાના સંદર્ભમાં અનુચ્છેદ ૨૩૯એ. એ. ના લખાણનો સંદર્ભ આપ્યો હતો.

૧૨૦. વધુમાં, એન. સી. ટી. ડી. માટે "સેવાઓ" ના સમાવેશ સામે બાલકૃષ્ણન સમિતિના અહેવાલમાં કરવામાં આવેલી દલીલોને આ અદાલત દ્વારા નકારી કાઢવામાં આવી છે.બાલાકૃષ્ણન સમિતિના અહેવાલમાં એવી દલીલ કરવામાં આવી છે કે પ્રવેશમાં 'રાજ્ય' શબ્દનો ઉપયોગ એ તરફ દોરી જાય છે કે પ્રવેશ કેન્દ્ર શાસિત પ્રદેશની વિધાનસભા માટે ઉપલબ્ધ નથી, જેને ૨૦૧૮ની બંધારણીય બેન્ચમાં ન્યાયમૂર્તિ ચંદ્રચૂડના સહમત અભિપ્રાયમાં નીચેની શરતોમાં નકારી કાઢવામાં આવ્યો છેઃ

> “૪૬૧. [...] "જ્યાં સુધી આવી કોઈ બાબત કેન્દ્રશાસિત પ્રદેશોને લાગુ પડે છે" એ અભિવ્યક્તિનો અર્થ એ નથી કે એન. સી. ટી. ની વિધાનસભાને રાજ્યમાં અથવા સમવર્તી સૂચિમાં કોઈ પણ વિષય પર કાયદો ઘડવાની કોઈ સત્તા નહીં

હોય, માત્ર તે ચોક્કસ પ્રવેશમાં "રાજ્ય" અભિવ્યક્તિનો ઉપયોગ કરીને.આ અનુચ્છેદ ૨૩૯–એએ (૩) (એ) ના ઉપરોક્ત શબ્દોનું સાચું વાંચન નથી."

સંમત અભિપ્રાય સૂચિ II ની એન્ટ્રી ૩૮ અને ૪૦ નો સંદર્ભ આપે છે જે આ રીતે વાંચે છેઃ

"૩૮. રાજ્યના વિધાનસભાના સભ્યોના, વિધાનસભાના અધ્યક્ષ અને ઉપાધ્યક્ષના અને જો વિધાન પરિષદ હોય તો તેના અધ્યક્ષ અને ઉપાધ્યક્ષના પગાર અને ભથ્થાં.

[...]

૪૦. રાજ્ય માટે મંત્રીઓના પગાર અને ભથ્થાં.(ભાર પૂર્વક)

આ પ્રવેશો સાથે સંબંધિત જી. એન. સી. ટી. ડી. અધિનિયમ ની જોગવાઈઓનો ઉલ્લેખ કરતા, ન્યાયમૂર્તિ ડી. વાય. ચંદ્રચુડે તેમના સહમત અભિપ્રાયમાં અવલોકન કર્યું હતું કે સંસદ પણ પ્રવેશમાં 'રાજ્ય' શબ્દનો ઉપયોગ એ અર્થમાં કરતી નથી કે તે કેન્દ્રશાસિત પ્રદેશો માટે ઉપલબ્ધ નથી, કારણ કે તેણે ઉપરોક્ત મુદ્દાઓ સાથે વ્યવહાર કરવા માટે જી. એન. સી. ટી. ડી. ની વિધાનસભાની સત્તાને સ્વીકારી હતી.અમે ઉપરોક્ત અવલોકનો સાથે સંમત છીએ.એન્ટ્રીઓમાં માત્ર 'રાજ્ય' શબ્દનો ઉપયોગ એન.સી.ટી.ડી.ની કાયદાકીય ક્ષમતાને બાકાત

રાખશે નહીં. તે તર્ક દ્વારા, સૂચિ II ની તમામ એન્ટ્રીઓને એન. સી. ટી. ડી. ની કાયદાકીય ક્ષમતામાંથી પરોક્ષ રીતે બાકાત રાખવામાં આવશે કારણ કે સાતમી અનુસૂચિની સૂચિ II નું શીર્ષક 'રાજ્ય સૂચિ' છે.

૧૨૧. વધુમાં, બાલકૃષ્ણન અહેવાલનો નિષ્કર્ષ કે સાતમી અનુસૂચિની રાજ્ય સૂચિની એન્ટ્રી ૪૧ કેન્દ્રશાસિત પ્રદેશો માટે ઉપલબ્ધ નથી કારણ કે બંધારણમાં કેન્દ્રશાસિત પ્રદેશોની સેવાઓને આવરી લેતી સેવાઓની ત્રીજી શ્રેણીની કલ્પના કરવામાં આવી નથી, તે પ્રેમ કુમાર જૈન (ઉપરોક્ત) માં આ અદાલતના ચુકાદાની વિરુદ્ધ છે, જેણે એન. સી. ટી. ડી. માટેની સેવાઓને સમર્થન આપ્યું હતું. પ્રેમ કુમાર જૈન (ઉપરોક્ત) નો ચુકાદો બાલાકૃષ્ણન સમિતિના ડિસેમ્બર ૧૯૮૯ના અહેવાલ પહેલા આપવામાં આવ્યો હતો.બાલકૃષ્ણન સમિતિએ ઉપરોક્ત ચુકાદાનો ઉલ્લેખ કર્યો ન હતો.આમ, એન. સી. ટી. ડી. ને "સેવાઓ" ઉપલબ્ધ છે કે નહીં તે નક્કી કરવા માટે બાલકૃષ્ણન સમિતિના અહેવાલ પર આધાર રાખી શકાય નહીં.

L. કેન્દ્રશાસિત પ્રદેશોમાં ભાગ XIV લાગુ પડે છે.

૧૨૨. ભારત સંઘે રજૂઆત કરી છે કે એન. સી. ટી. ડી. પાસે સૂચિ II ની એન્ટ્રી ૪૧ પર કાયદાકીય ક્ષમતા નથી કારણ કે બંધારણનો ભાગ XIV કેન્દ્રશાસિત પ્રદેશો માટે કોઈ સેવાઓનો વિચાર કરતું નથી.એવી દલીલ કરવામાં આવી છે કે એન. સી. ટી. ડી. ની કાયદાકીય શક્તિને પ્રતિબંધિત કરી શકાય છે જો ભાગ

XIV કેન્દ્રશાસિત પ્રદેશોને સેવાઓનો વિચાર કરતું નથી કારણ કે અનુચ્છેદ ૨૩૯ એએ "બંધારણની જોગવાઈઓને આધિન" શબ્દસમૂહથી શરૂ થાય છે.

(a) બંધારણના ભાગ XIV ના હેતુ માટે "રાજ્ય" નો અર્થ

૧૨૩. તે જોવાની જરૂર છે કે બંધારણના ભાગ XIV માં "રાજ્ય" શબ્દસમૂહમાં કેન્દ્રશાસિત પ્રદેશનો સમાવેશ થાય છે કે કેમ.અનુચ્છેદ ૩૦૮ બંધારણના ભાગ XIV માટે 'રાજ્ય' ની વ્યાખ્યા પૂરી પાડે છે.બંધારણ (સાતમો સુધારો) અધિનિયમ ૧૯૫૬ ૪૦ પહેલાં જે અનુચ્છેદ ૩૦૮ હતી તે નીચે મુજબ પૂરી પાડે છેઃ

> “૩૦૮. આ ભાગમાં, જ્યાં સુધી સંદર્ભમાં અન્યથા 'રાજ્ય' અભિવ્યક્તિની જરૂર ન હોય ત્યાં સુધી તેનો અર્થ એ છે કે પ્રથમ અનુસૂચિના ભાગ એ અથવા ભાગ બીમાં ઉલ્લેખિત રાજ્ય.”

૧૨૪. રાજ્ય પુનર્ગઠન અધિનિયમ ૧૯૫૬ અને તેના પરિણામે ૧૯૫૬ના સુધારાએ પ્રથમ અનુસૂચિની જોગવાઈઓમાં ફેરફાર કર્યો હતો.૧૯૫૬માં થયેલા સુધારા પહેલા, બંધારણની પ્રથમ અનુસૂચિના ભાગ એ, બી અને સીમાં નિર્દિષ્ટ કર્યા મુજબ રાજ્યોને ત્રણ વર્ગોમાં વહેંચવામાં આવ્યા હતા.સાતમા સુધારા દ્વારા, અનુચ્છેદ ૩૦૮ માં સુધારો કરવામાં આવ્યો હતો અને ભાગ XIV ના હેતુઓ માટે રાજ્યની વ્યાખ્યા નીચે મુજબ કરવામાં આવી હતીઃ

“૩૦૮. આ ભાગમાં, જ્યાં સુધી સંદર્ભ અન્યથા જરૂરી ન હોય ત્યાં સુધી, "રાજ્ય" અભિવ્યક્તિમાં જમ્મુ અને કાશ્મીર રાજ્યનો સમાવેશ થતો નથી.”

૧૨૫. અનુચ્છેદ ૩૦૮ના સંદર્ભમાં, 'રાજ્ય' ની વ્યાખ્યામાં પ્રથમ અનુસૂચિના ભાગ એ અને ભાગ બી રાજ્યોનો સમાવેશ થતો હતો અને તેમાં ભાગ સી રાજ્યોનો સમાવેશ થતો ન હતો, કારણ કે તેનો વહીવટ સંઘ દ્વારા કરવામાં આવતો હતો.૧૯૫૬ના બંધારણીય સુધારા પછી, અનુચ્છેદ ૩૦૮ માત્ર જમ્મુ અને કાશ્મીર રાજ્યને બાકાત રાખીને 'રાજ્ય' ની બાકાત વ્યાખ્યા પૂરી પાડે છે.અનુચ્છેદ ૩૦૮ ભાગ XIV ના હેતુઓ માટે "રાજ્ય" માં કેન્દ્રશાસિત પ્રદેશોનો સમાવેશ થાય છે કે કેમ તે અંગે કોઈ સ્પષ્ટતા પ્રદાન કરતું નથી.

૧૨૬. અનુચ્છેદ ૩૬૬ અનુચ્છેદ ૨૪૬–એ, ૨૬૮,૨૬૯–એ અને અનુચ્છેદ ૨૭૯–એ ના સંદર્ભમાં "રાજ્ય" ને વ્યાખ્યાયિત કરે છે જેમાં વિધાનસભા સાથે કેન્દ્રશાસિત પ્રદેશનો સમાવેશ થાય છે.અનુચ્છેદ ૩૬૬ બંધારણના ભાગ XIV ની કોઈપણ જોગવાઈના અર્થઘટન માટે લાગુ પડતી નથી.આમ, આપણે અનુચ્છેદ ૩૬૭ પર પાછા ફરવું જોઈએ.અનુચ્છેદ ૩૬૭ જણાવે છે કે જ્યાં સુધી સંદર્ભ ૪૦ "૧૯૫૬ સુધારા" અન્યથા જરૂરી ન હોય ત્યાં સુધી, સામાન્ય અનુચ્છેદ અધિનિયમ બંધારણના અર્થઘટન માટે લાગુ થશે.સામાન્ય કલમ અધિનિયમ ની કલમ ૩ (૫૮) "રાજ્ય" ને પ્રથમ અનુસૂચિમાં નિર્દિષ્ટ રાજ્ય તરીકે વ્યાખ્યાયિત કરે છે અને તેમાં કેન્દ્રશાસિત પ્રદેશનો સમાવેશ થાય છે.

૧૨૭. જી. એન. સી. ટી. ડી. દલીલ કરે છે કે પ્રેમ કુમાર જૈન (ઉપરોક્ત) માં આ અદાલતે બંધારણની અનુચ્છેદ ૩૧૨ ના હેતુ માટે "રાજ્ય" ની વ્યાખ્યામાં કેન્દ્રશાસિત પ્રદેશોનો સમાવેશ કરવામાં આવશે એમ કહીને કેન્દ્રશાસિત પ્રદેશની સેવાઓના અસ્તિત્વને સ્પષ્ટપણે પવિત્ર બનાવ્યું છે.સંઘે દલીલ કરી છે કે પ્રેમ કુમાર જૈનનો નિર્ણય અખિલ ભારતીય સેવા અધિનિયમ ૧૯૫૧ સાથે વાંચેલા આઈ. એ. એસ. (કેડર) નિયમો ૧૯૫૪ ૫૧ના હેતુ માટે મર્યાદિત હતો.વધુમાં, એવી દલીલ કરવામાં આવી હતી કે તેમાં અનુચ્છેદ ૩૧૨ નો સંદર્ભ અનુચ્છેદ ૩૦૮ ની આયાતનો કોઈ સંદર્ભ આપ્યા વિના કરવામાં આવ્યો છે.સંઘની એવી દલીલ છે કે પ્રેમ કુમાર જૈનના ગુણોત્તરનું વ્યાપક અર્થમાં અર્થઘટન કરવાથી બંધારણના ભાગ XIV માં પરિકલ્પિત તંત્રમાં હિંસા થશે.

૧૨૮. પ્રેમ કુમાર જૈન કેસમાં, દિલ્હી હાઈકોર્ટના આઇ. એ. એસ. માં કેન્દ્ર શાસિત પ્રદેશો માટે જ સંયુક્ત કેડરની સ્થાપનાને રદ કરવાના ચુકાદાને પડકારવામાં આવ્યો હતો.અનુચ્છેદ ૩૧૨ જણાવે છે કે સંસદ કાયદા દ્વારા કેન્દ્ર અને રાજ્યો માટે સામાન્ય "અખિલ ભારતીય સેવાઓ" બનાવી શકે છે.ભારતીય વહીવટી સેવા (કેડર) નિયમો ૧૯૫૪.૪૨ ના નિયમ ૩ (૧) હેઠળ તમામ કેન્દ્રશાસિત પ્રદેશોની સંયુક્ત કેડરની રચના કરવામાં આવી હતી. નવી સંયુક્ત કેડરની રચનાને હાઈકોર્ટ સમક્ષ આ આધાર પર પડકારવામાં આવી હતી કે તે બંધારણની અનુચ્છેદ ૩૧૨ અને અખિલ ભારતીય સેવા અધિનિયમ ૧૯૫૧ની વિરુદ્ધ છે.એવી દલીલ કરવામાં આવી હતી કે અનુચ્છેદ ૩૧૨ કેન્દ્રશાસિત

પ્રદેશો માટે સામાન્ય અખિલ ભારતીય સેવાનો વિચાર કરતી નથી કારણ કે ૪૧ ૧૯૫૪ કેડર નિયમો ૪૨ "૧૯૫૪ કેડર નિયમો" ની જોગવાઈમાં "રાજ્ય" શબ્દમાં કેન્દ્રશાસિત પ્રદેશોનો સમાવેશ થતો નથી.૧૯૫૪ કેડર નિયમોના નિયમ ૨ (સી) હેઠળ "રાજ્ય" ની વ્યાખ્યાને પણ પડકારવામાં આવી હતી, જેમાં જોગવાઈ કરવામાં આવી છે કે રાજ્ય એટલે "બંધારણની પ્રથમ અનુસૂચિમાં નિર્દિષ્ટ રાજ્ય અને તેમાં કેન્દ્રશાસિત પ્રદેશનો સમાવેશ થાય છે".

૧૨૯. તે સંદર્ભમાં, ઉચ્ચ અદાલતે એવું માન્યું હતું કે કેન્દ્રશાસિત પ્રદેશોને "રાજ્યો" ન કહી શકાય, અને કેડર નિયમોના નિયમ ૨ (સી) હેઠળ "રાજ્ય" ની વ્યાખ્યાને બંધારણ અને અખિલ ભારતીય સેવા અધિનિયમ ૧૯૫૧ના અધિકારક્ષેત્રની બહાર ગણાવી હતી.ઉચ્ચ અદાલત એવું માન્યું હતું કે અનુચ્છેદ ૩૦૮માં "રાજ્ય" ની વ્યાખ્યાને ધ્યાનમાં રાખીને બંધારણના ભાગ XIV ના હેતુ માટે કેન્દ્રશાસિત પ્રદેશો "રાજ્યો" ન હતા, જેમાં તેના સુધારા પહેલા ભાગ સી રાજ્યોનો સમાવેશ થતો ન હતો.ઉચ્ચ અદાલત તર્ક આપ્યો હતો કે કેન્દ્રશાસિત પ્રદેશો ભાગ સી રાજ્યોના અનુગામી છે અને તે મુજબ કેન્દ્રશાસિત પ્રદેશોને ભાગ XIV માં 'રાજ્ય' ની વ્યાખ્યામાંથી બાકાત રાખવામાં આવ્યા હતા. ઉચ્ચ અદાલત ૧૯૫૬માં સુધારેલા સામાન્ય કલમ અધિનિયમ ની કલમ ૩ (૫૮) (બી) માં 'રાજ્ય' શબ્દની વ્યાખ્યા પર કોઈ આધાર રાખવાનો ઇનકાર કર્યો હતો.ઉચ્ચ અદાલત તર્ક આપ્યો હતો કે અનુચ્છેદ ૩૬૭ (૧) ને ધ્યાનમાં રાખીને બંધારણના અર્થઘટનને માત્ર અનુચ્છેદ ૩૭૨ (૨) હેઠળ સામાન્ય અનુચ્છેદ

અધિનિયમ માં કરવામાં આવેલા અનુકૂલન લાગુ પડે છે અને તે મુજબ પછીથી અનુચ્છેદ ૩૭૨એ દ્વારા કરવામાં આવેલા અનુકૂલન લાગુ પડતા નથી.ઉચ્ચ અદાલત અવલોકન કર્યું કેઃ

‘(૭) તેથી, આગામી પ્રશ્ન એ છે કે શું કેન્દ્રશાસિત પ્રદેશો અનુચ્છેદ ૩૧૨ (૧) ના હેતુ માટે "રાજ્ય" છે.અનુચ્છેદ ૩૧૨ એ બંધારણના પ્રકરણ XIV નો એક ભાગ છે, જે નોંધપાત્ર રીતે "સંઘ અને રાજ્યો હેઠળની સેવાઓ" માટે હકદાર છે.ભાગ XIV અખિલ ભારતીય સેવાની રચના કરતું નથી.[.....] અનુચ્છેદ ૩૦૯ અને ૩૧૨ (૧) સહિત ભાગ XIV માં વપરાયેલા "રાજ્ય" શબ્દના અર્થની ચાવી અનુચ્છેદ ૩૦૮ માં અર્થઘટન અનુચ્છેદ દ્વારા આપવામાં આવી છે.બંધારણ (સાતમો સુધારો) અધિનિયમ , ૧૯૫૬ પહેલાં અનુચ્છેદ ૩૦૮ નીચે મુજબ હતીઃ

"આ ભાગમાં.જ્યાં સુધી સંદર્ભમાં અન્યથા "રાજ્ય" અભિવ્યક્તિની જરૂર ન હોય ત્યાં સુધી તેનો અર્થ એ છે કે ૧ અનુસૂચિના ભાગ એ અથવા ભાગ બીમાં ઉલ્લેખિત રાજ્ય ".

આમ, આ વ્યાખ્યાએ સ્પષ્ટ કર્યું કે ભાગ XIV માં "રાજ્ય" શબ્દમાં ભાગ સી. રાજ્યોનો સમાવેશ થતો નથી.કેન્દ્રશાસિત પ્રદેશો ભાગ સી રાજ્યોના અનુગામી છે.તેથી, તે અનુસરે છે કે તેમને ભાગ XIV માં "રાજ્ય" ની વ્યાખ્યામાંથી પણ સ્પષ્ટપણે બાકાત રાખવામાં આવ્યા છે. અનુચ્છેદ ૩૧૩ના સંદર્ભમાં એવું કંઈ

ખાસ નથી કે જેમાં કેન્દ્ર શાસિત પ્રદેશનો સમાવેશ કરવા માટે "રાજ્ય" શબ્દની જરૂર હોય.

... બંધારણની અનુચ્છેદ ૩૬૭ (૧) બંધારણની અનુચ્છેદ ૩૭૨ (૨) હેઠળ સ્વીકારવામાં આવેલી સામાન્ય અનુચ્છેદ ો અધિનિયમ ની જોગવાઈના અર્થઘટનને લાગુ પડે છે.અનુચ્છેદ ૩૭૨ (૨) (એ) ને ધ્યાનમાં રાખીને બંધારણની શરૂઆતના ત્રણ વર્ષમાં આ પ્રકારનું અનુકૂલન કરવું જરૂરી હતું.સામાન્ય અનુચ્છેદ અધિનિયમ ની અનુચ્છેદ ૩ (૫૮) માં "રાજ્ય" ની વ્યાખ્યા, બંધારણની અનુચ્છેદ ૩૭૨ (૨) હેઠળ બહાર પાડવામાં આવેલા કાયદાના અનુકૂલન આદેશ, ૧૯૫૦ દ્વારા સ્વીકારવામાં આવી છે.

૧૩૦. અપીલમાં, આ અદાલતે દિલ્હી હાઈકોર્ટના ચુકાદાને રદ કર્યો હતો.સૌપ્રથમ, આ અદાલતે એવું માન્યું હતું કે સામાન્ય કલમ અધિનિયમ ની કલમ ૩ (૫૮) હેઠળ "રાજ્ય" અભિવ્યક્તિની સુધારેલી વ્યાખ્યાને ધ્યાનમાં રાખીને, જેમ કે કાયદાના અનુકૂલન આદેશ ૧૯૫૬ દ્વારા સ્વીકારવામાં આવી છે, તે વ્યાખ્યા બંધારણના ભાગ XIV ને લાગુ ન થાય તે માટે વિષય અથવા સંદર્ભમાં કંઈ પણ પ્રતિકૂળ નથી.આ અદાલતે તર્ક આપ્યો હતો કે અનુચ્છેદ ૩૭૨એ બંધારણમાં સામેલ કરવામાં આવી હતી કારણ કે સંસદને ૧૯૫૬ના બંધારણ સુધારા દ્વારા સુધારેલા બંધારણની જોગવાઈઓ અનુસાર ૧૯૫૬ના બંધારણ સુધારાના પ્રારંભ પહેલાં તરત જ અમલમાં કોઈપણ કાયદાની જોગવાઈઓ લાવવાના હેતુથી રાષ્ટ્રપતિને અનુચ્છેદ ૩૭૨ જેવી સત્તા આપવાની

જરૂરિયાત અનુભવાઈ હતી.આ અદાલતે એડવાન્સ ઈન્શ્યોરન્સ (ઉપરોક્ત) પર આધાર રાખ્યો હતો કે અનુચ્છેદ ૩૭૨–એ રાષ્ટ્રપતિને નવી સત્તા આપે છે જે અનુચ્છેદ ૩૭૨ (૨) હેઠળની સત્તા સમાન અને સમાન હતી.આ અદાલતે ચુકાદો આપ્યો હતો કેઃ

"૮. તેથી તે અનુસરે છે કે, ૧ નવેમ્બર, ૧૯૫૬થી જ્યારે બંધારણ (સાતમો સુધારો) અધિનિયમ , ૧૯૫૬ અમલમાં આવ્યો, ત્યારે રાષ્ટ્રપતિને ભારતમાં અમલમાં રહેલા કોઈપણ કાયદાની જોગવાઈઓને બંધારણની જોગવાઈઓ અનુસાર લાવવાના હેતુથી કાયદાને સ્વીકારવાની સત્તા હતી.તે સત્તા હેઠળ જ રાષ્ટ્રપતિએ કાયદાનું અનુકૂલન (નંબર ૧) આદેશ, ૧૯૫૬ બહાર પાડ્યો હતો, જેમાં દર્શાવ્યા મુજબ, સામાન્ય ખંડ અધિનિયમ ની ખંડ ૩માં એક નવી ખંડ (૫૮) ને બદલવામાં આવી હતી, જેમાં અન્ય બાબતોની સાથે, બંધારણ (સાતમો સુધારો) અધિનિયમ , ૧૯૫૬ના પ્રારંભ પછીના કોઈપણ સમયગાળાની બાબતમાં "રાજ્ય" શબ્દનો અર્થ "બંધારણની પ્રથમ અનુસૂચિમાં નિર્દિષ્ટ રાજ્ય" થશે અને તેમાં કેન્દ્રશાસિત પ્રદેશનો સમાવેશ થશે.તે કોઈપણ સમર્થન સાથે કહી શકાતું નથી કે તે વ્યાખ્યાને લાગુ ન કરવા માટે વિષય અથવા સંદર્ભમાં કંઈક પ્રતિકૂળ હતું.બંધારણની અનુચ્છેદ ૩૭૨એ (૧) ના આધારે, તે "રાજ્ય" અભિવ્યક્તિની વ્યાખ્યા હતી જે નવેમ્બર, ૧૯૫૬ના પ્રથમ દિવસથી અમલમાં આવી હતી અને બંધારણમાં સ્પષ્ટપણે જોગવાઈ કરવામાં આવી હતી કે તેને "કોઈ પણ અદાલતમાં પ્રશ્ન કરી શકાતો નથી".તેથી ઉચ્ચ અદાલત

વિપરીત દ્રષ્ટિકોણ અપનાવ્યો અને એવું માન્યું કે "બંધારણની અનુચ્છેદ ૩૧૨ (૧) અને ૧૯૫૧ના અધિનિયમ ની પ્રસ્તાવના હેતુઓ માટે કેન્દ્રશાસિત પ્રદેશો 'રાજ્યો' નથી".આ જ કારણ હતું કે ઉચ્ચ અદાલતે એવું કહીને ભૂલ કરી હતી કે કેડર નિયમોમાં "રાજ્ય" ની વ્યાખ્યા અખિલ ભારતીય સેવા અધિનિયમ , ૧૯૫૧ અને બંધારણની બહાર છે, અને કેન્દ્ર શાસિત પ્રદેશોની સેવાની કેડર બંધારણની અનુચ્છેદ ૩૧૨ (૧) ના અર્થમાં "કેન્દ્ર અને રાજ્યો માટે સામાન્ય નથી", અને કેન્દ્ર સરકાર રાજ્ય સરકારો સાથે પરામર્શ કરીને ભારતીય વહીવટી સેવા (કેડર) નિયમો, ૧૯૫૪ બનાવી શકતી નથી કારણ કે કેન્દ્ર શાસિત પ્રદેશોમાં આવી કોઈ સરકારો નથી.(ભાર પૂર્વક)

૧૩૧. પ્રેમ કુમાર જૈન (ઉપરોક્ત) માં, આ અદાલતને સામાન્ય અનુચ્છેદ ો અધિનિયમ ની સુધારેલી અનુચ્છેદ ૩ (૫૮) (બી) ના સંદર્ભમાં 'રાજ્ય' ની વ્યાખ્યાને લાગુ કરવા માટે બંધારણના ભાગ XIV અથવા અનુચ્છેદ ૩૧૨ ના વિષય અથવા સંદર્ભમાં કંઈપણ પ્રતિકૂળ લાગ્યું નથી.આથી, ભાગ XIV માં 'રાજ્ય' શબ્દ કેન્દ્ર શાસિત પ્રદેશોને સમાવતો હોવાનું માનવામાં આવ્યું હતું.આ ચુકાદાના અગાઉના વિભાગમાં, અમે એડવાન્સ ઇન્શ્યોરન્સ (ઉપરોક્ત) માં નિર્ણયને મંજૂરી આપી છે અને જણાવ્યું છે કે કાયદાના અનુકૂલન (નંબર ૧) આદેશ, ૧૯૫૬ દ્વારા સુધારેલા સામાન્ય કલમ અધિનિયમ ની કલમ ૩ (૫૮) માં "રાજ્ય" ની વ્યાખ્યાને બંધારણના અર્થઘટન માટે લાગુ કરવી આવશ્યક છે, સિવાય કે સંદર્ભ અન્યથા જરૂરી હોય.

૧૩૨. અનુચ્છેદ અનુચ્છેદ ની વ્યાખ્યામાં આપવામાં આવેલી વ્યાખ્યા બંધારણના સંબંધિત ભાગના હેતુઓ માટે લાગુ થવી જોઈએ અને તેને અમલમાં મૂકવી જોઈએ.જો કે, જ્યારે વ્યાખ્યા ખંડ 'સંદર્ભ અન્યથા જરૂરી ન હોય ત્યાં સુધી' શબ્દસમૂહથી આગળ હોય, ત્યારે સામાન્ય નિયમથી અલગ થવાની જરૂર પડી શકે છે જો સંદર્ભમાં એવું કંઈક હોય જેમાં આવી અભિવ્યક્તિ થાય છે જે દર્શાવે છે કે વ્યાખ્યા લાગુ થવી જોઈએ નહીં.૪૩ સામાન્ય અનુચ્છેદ અધિનિયમ ની અનુચ્છેદ ૩ (૫૮), બંધારણની અનુચ્છેદ ૩૬૭ (૧) ના આધારે, બંધારણમાં 'રાજ્ય' અભિવ્યક્તિના નિર્માણને લાગુ પડે છે, સિવાય કે બંધારણની કોઈ ચોક્કસ જોગવાઈના વિષય અથવા સંદર્ભમાં કંઈક પ્રતિકૂળ હોય.સંદર્ભમાં અન્યથા જરૂરી છે તે સાબિત કરવા માટે બંધારણીય જોગવાઈના અર્થઘટન માટે સામાન્ય કલમ અધિનિયમ હેઠળ વ્યાખ્યાને લાગુ કરવાનો વિરોધ કરનાર પક્ષ પર ભાર છે.ભારત સંઘ એવું સૂચન કરવામાં અસમર્થ રહ્યું છે કે ભાગ XIV નો સંદર્ભ અન્યથા સૂચવે છે.બંધારણના ભાગ XIV ના વિષય અથવા સંદર્ભમાં એવું કંઈ નથી જે કેન્દ્રશાસિત પ્રદેશોમાં તેની અરજીને બાકાત રાખે.તેના બદલે, ખંડ ૩ (૫૮) હેઠળ પૂરી પાડવામાં આવેલી "રાજ્ય" ની સર્વસમાવેશક વ્યાખ્યાનો અમલ કેન્દ્રશાસિત પ્રદેશો માટે કલ્પના કરાયેલ બંધારણીય યોજનાને વ્યવહારુ બનાવશે.

(બી) ૧૯૫૬ના બંધારણ સુધારા દ્વારા ભાગ XIV માં બાકાત

૧૩૩. ભારત સંઘે દલીલ કરી છે કે ભાગ XIV માં ૧૯૫૬ના બંધારણ સુધારા દ્વારા સભાન ભૂલોને કારણે કેન્દ્રશાસિત પ્રદેશ માટેની સેવાઓને બંધારણના ભાગ XIV માં ધ્યાનમાં લેવામાં આવી નથી. આ દલીલના બે પાસાં છેઃ(i) અનુચ્છેદ ૩૦૮માં "ભાગ A રાજ્યો" અને "ભાગ B રાજ્યો" શબ્દોને રાજ્યો અને કેન્દ્રશાસિત પ્રદેશોને બદલે "રાજ્ય" શબ્દ દ્વારા બદલવામાં આવ્યા હતા; અને (ii) જ્યારે ભાગ XIV માં વિવિધ અનુચ્છેદ ોમાં 'રાજ પ્રમુખ' શબ્દને બાકાત રાખવામાં આવ્યો હતો, ત્યારે 'વહીવટકર્તા' શબ્દ ઉમેરવામાં આવ્યો ન હતો.

૧૩૪. અગાઉની અનુચ્છેદ ૨૩૯ હેઠળ, રાષ્ટ્રપતિએ ભાગ સી રાજ્યોના સંદર્ભમાં કબજો જમાવ્યો હતો, જે ભાગ એ રાજ્યોમાં રાજ્યપાલ અને ભાગ બી રાજ્યોમાં રાજપ્રમુખની સમાન સ્થિતિ હતી. અનુચ્છેદ ૨૩૯માં ભાગ સી રાજ્યોના વહીવટની કલ્પના રાષ્ટ્રપતિ દ્વારા મુખ્ય આયુક્ત અથવા લેફ્ટનન્ટ ગવર્નર દ્વારા તેમના દ્વારા અથવા પડોશી રાજ્યની સરકાર દ્વારા કરવામાં આવે છે.

૧૩૫. રાજ્ય પુનર્ગઠન અધિનિયમ ૧૯૫૬ની જોગવાઈઓને લાગુ કરવા માટે ૧૯૫૬નો બંધારણ સુધારો અપનાવવામાં આવ્યો હતો.સાતમા સુધારાએ ભાગ એ, બી અને સી રાજ્યો વચ્ચેના બંધારણીય તફાવતને રદ કર્યો અને ભાગ બી રાજ્યોને રદ કરવા પર રાજપ્રમુખની સંસ્થાને નાબૂદ કરી.૧૯૫૬ ના બંધારણ સુધારાની કલમ ૨૯ ની દ્રષ્ટિએ, સંસદે અનુસૂચિમાં નિર્દેશ મુજબ "બંધારણમાં પરિણામી અને નાના સુધારા અને રદબાતલ" ની જોગવાઈ કરી હતી.અનુસૂચિની

દ્રષ્ટિએ કરવામાં આવેલા સુધારાઓમાંનો એક સુધારો બંધારણમાં "પ્રથમ અનુસૂચિનો ભાગ એ અથવા ભાગ બી" અને "રાજપ્રમુખ" શબ્દસમૂહને બાકાત રાખવાનો હતો.એ નોંધવું જરૂરી છે કે "ભાગ એ", "ભાગ બી" અને "રાજપ્રમુખ" અભિવ્યક્તિઓને સંસદ દ્વારા અન્ય અભિવ્યક્તિ દ્વારા બદલવામાં આવી ન હતી.

૧૩૬. ૧૯૫૬ના બંધારણ સુધારા દ્વારા સુધારવામાં આવેલી અનુચ્છેદ ૨૩૯ જણાવે છે કે સંસદ દ્વારા ઘડવામાં આવેલા કોઈપણ કાયદાને આધિન દરેક કેન્દ્રશાસિત પ્રદેશનો વહીવટ રાષ્ટ્રપતિ દ્વારા તેમના દ્વારા નિયુક્ત વહીવટકર્તા દ્વારા તેઓ નિર્દિષ્ટ કરે તે હોદ્દા સાથે કરવામાં આવશે.એ નોંધવું સુસંગત છે કે સુધારા સમયે 'વહીવટકર્તા' શબ્દ બંધારણની અનુચ્છેદ ૨૩૯ સિવાયની કોઈપણ જોગવાઈમાં ઉમેરવામાં આવ્યો ન હતો.અનુચ્છેદ ૨૩૯ની અંદર પણ, જોગવાઈમાં 'સંચાલક' શબ્દનો હોદ્દો તરીકે ઉપયોગ કરવામાં આવ્યો ન હતો.તેના બદલે, અનુચ્છેદ ૨૩૯ પૂરી પાડે છે કેઃ

> **"૨૩૯. કેન્દ્રશાસિત પ્રદેશોનો વહીવટ.(૧) સંસદ દ્વારા** કાયદા દ્વારા અન્યથા જોગવાઈ કરવામાં આવી હોય તે સિવાય, દરેક કેન્દ્રશાસિત પ્રદેશનો વહીવટ રાષ્ટ્રપતિ દ્વારા, તેઓ યોગ્ય સમજે તેટલી હદ સુધી, તેમના દ્વારા નિયુક્ત કરાયેલા વહીવટકર્તા દ્વારા, તેઓ નિર્દિષ્ટ કરે તેવા હોદ્દા સાથે કરવામાં આવશે.
>
> (૨) ભાગ ૬ માં કંઈપણ સમાવિષ્ટ હોવા છતાં, રાષ્ટ્રપતિ નજીકના કેન્દ્રશાસિત પ્રદેશના વહીવટકર્તા તરીકે રાજ્યના રાજ્યપાલની નિમણૂક કરી શકે છે, અને

જ્યાં રાજ્યપાલની નિમણૂક આ રીતે કરવામાં આવે છે, ત્યાં તે તેના મંત્રીમંડળથી સ્વતંત્ર રીતે આવા વહીવટકર્તા તરીકે તેના કાર્યોનો ઉપયોગ કરશે."

૧૩૭. વધુમાં, એ નોંધવું અગત્યનું છે કે ૧૯૫૬ના બંધારણ સુધારા પછી ઘણી પાછળથી કલમ ૨૩૯એ અને ૨૩૯એએ દાખલ કરવામાં આવી હતી.૧૯૬૨ માં, બંધારણ (ચૌદમો સુધારો) અધિનિયમ ૧૯૬૨ દ્વારા અનુચ્છેદ ૨૩૯ એ દાખલ કરવામાં આવી હતી, જે સંસદને કાયદા દ્વારા, સ્થાનિક વિધાનસભાઓ અથવા મંત્રી પરિષદ અથવા અમુક કેન્દ્રશાસિત પ્રદેશો માટે બંને બનાવવાની વિવેકબુદ્ધિ આપે છે.૧૯૯૧માં, એન. સી. ટી. ડી. ને કેન્દ્ર શાસિત પ્રદેશો સહિત અન્ય કેન્દ્ર શાસિત પ્રદેશોમાંથી સુઇ જેનરિસનો દરજ્જો આપવા માટે ૧૯૯૧ના બંધારણ સુધારા દ્વારા અનુચ્છેદ ૨૩૯એએ દાખલ કરવામાં આવી હતી, જેમાં અનુચ્છેદ ૨૩૯એ લાગુ પડે છે.જ્યારે ૧૯૫૬ના બંધારણ સુધારાને અપનાવવામાં આવ્યો ત્યારે સંસદ કલ્પના કરી શકી ન હોત કે કેન્દ્રશાસિત પ્રદેશોને વિવિધ શાસન મોડેલો આપવામાં આવ્યા હોત.તેથી, સાતમા સુધારામાં ભૂલો કરીને કાયદાકીય ઉદ્દેશ પર સંઘની દલીલ પ્રેરણાદાયક નથી.

((c) સત્તાનું અસ્તિત્વ અને સત્તાનો ઉપયોગ.

૧૩૮. તે વિવાદમાં નથી કે હાલમાં એન. સી. ટી. ડી. માટે જાહેર સેવા આયોગ અસ્તિત્વમાં નથી.જો કે, સત્તાનું અસ્તિત્વ અને સત્તાનો ઉપયોગ એ બે અલગ અલગ વિભાવનાઓ છે, અને તેનો સમન્વય થવો જોઈએ નહીં.તે સ્થાયી કાયદો

છે કે સત્તા અસ્તિત્વમાં છે કે નહીં તે તેનો ઉપયોગ કરવામાં આવ્યો છે કે નહીં અને કેટલી વાર કરવામાં આવ્યો છે તેનાથી મેળવી શકાતો નથી.

૧૩૯. બિહાર રાજ્ય વિરુદ્ધ મહારાજાધિરાજ સર કામેશ્વર સિંહ, ૪૪ કેસમાં આ અદાલતની બંધારણીય ખંડપીઠે એ દલીલને નકારી કાઢી હતી કે સમવર્તી સૂચિની એન્ટ્રી ૪૨ હેઠળ કાયદો ઘડવાની સત્તા એ ફરજ સાથે જોડાયેલી સત્તા છે.એવું માનવામાં આવ્યું હતું કે સાતમી અનુસૂચિ હેઠળ તેની સત્તાનો ઉપયોગ કરીને કાયદો ઘડવાની જવાબદારી વિધાનસભાની નથીઃ

"૧૯. વધુમાં એવી દલીલ કરવામાં આવી હતી કે સૂચિ III ની એન્ટ્રી ૪૨ હેઠળ કાયદો બનાવવાની સત્તા એ ફરજ સાથે જોડાયેલી સત્તા હતી, કારણ કે આવો કાયદો દેખીતી રીતે જપ્ત કરાયેલા માલિકોના લાભ માટે હતો, અને જ્યાં વિધાનસભાએ આવી જમીને અધિકૃત કરી છે, તે એવા સિદ્ધાંતો નિર્ધારિત કરતો કાયદો બનાવવાની શક્તિનો ઉપયોગ કરવા માટે પણ બંધાયેલો હતો કે જેના પર આવા માલિકોને તેમના નુકસાન માટે વળતર આપવું જોઈએ....જ્યારે અમુક સત્તાઓ અમુક વ્યક્તિઓની તરફેણમાં ઉપયોગમાં લેવા માટે આપવામાં આવી શકે છે જેનો હેતુ તેમની કવાયતથી લાભ મેળવવાનો છે, અને તે કારણે જ્યારે તેમની કવાયત માટે યોગ્ય પ્રસંગ ઊભો થાય ત્યારે તેનો ઉપયોગ કરવાની ફરજ સાથે સારી રીતે ગણવામાં આવી શકે છે, કોઈ પણ બાબત અંગે કાયદો બનાવવા માટે વિધાનસભાને આપવામાં આવેલી સત્તા તે શ્રેણી હેઠળ લાવી શકાતી નથી, તે સંભવિત રીતે હેતુપૂર્વક ન હોઈ શકે કે વિધાનસભા તે શક્તિનો ઉપયોગ કરીને

કાયદો બનાવવાની જવાબદારી હેઠળ હોવી જોઈએ, કારણ કે તે પ્રકારની કોઈ જવાબદારી અદાલત દ્વારા કાયદાકીય સંસ્થા સામે લાગુ કરી શકાતી નથી.(ભાર પૂર્વક)

૧૪૦. તેવી જ રીતે, હરિયાણા રાજ્ય વિ. ચાનન મલ, જપમાં હરિયાણા ખનીજ (અધિકારોનો અધિકાર) અધિનિયમ , ૧૯૭૩ની બંધારણીય માન્યતાને જાળવી રાખીને, ખાણ અને ખનીજ (નિયમન અને વિકાસ) અધિનિયમ , ૧૯૫૭ની કલમ ૨માં કરવામાં આવેલી ઘોષણાની નોંધ લીધા પછી, કેન્દ્રની સૂચિની એન્ટ્રી ૫૪ દ્વારા કલ્પના કરવામાં આવી હતી, એવું માનવામાં આવ્યું હતું કે સત્તાની કવાયત અને અસ્તિત્વને જોડી શકાતું નથીઃ

"૨૪. ઉપર ચર્ચા કરાયેલા બે કેસોમાં ૧૯૫૭ના કેન્દ્રીય અધિનિયમ ૬૭ની કોઈ જોગવાઈ આ અદાલત દ્વારા વિચારણા હેઠળ નહોતી.વધુમાં, વિકાસ અને નિયમનના હેતુઓ માટે હસ્તગત કરવાની સત્તાનો ઉપયોગ ૧૯૫૭ના અધિનિયમ ૬૭ દ્વારા કરવામાં આવ્યો નથી.અન્ય વિષય પર કાયદાકીય સત્તાના ઉપયોગની ઘટના તરીકે આ વિષય પર કાયદો બનાવવાની સંસદની સત્તાનું અસ્તિત્વ એક બાબત છે.તેની વાસ્તવિક કવાયત બીજી છે.તે જોવું મુશ્કેલ છે કે કેવી રીતે સંપાદનનું ક્ષેત્ર કેન્દ્રીય કાયદા દ્વારા કબજે થઈ શકે છે, જે રીતે તે પશ્ચિમ બંગાળના કેસમાં સંસદ દ્વારા રાજ્યમાં જમીન સંપાદન માટે અધિનિયમ ઘડવામાં આવે તે પહેલાં પણ હતું.ઓછામાં ઓછું જ્યાં સુધી સંસદ પશ્ચિમ બંગાળના કેસમાં આ અદાલત દ્વારા ગણવામાં આવેલા કાયદા દ્વારા

કરવામાં આવ્યું હોવાનું દર્શાવવામાં આવ્યું ન હોય ત્યાં સુધી, આ ક્ષેત્ર સૂચિ III ની એન્ટ્રી ૪૨ ની સ્પષ્ટ જોગવાઈઓ હેઠળ આવતા રાજ્ય કાયદા માટે મુક્ત છે.

૧૪૧. બંધારણની અનુચ્છેદ ૩૦૯ સંઘ અથવા રાજ્યની સેવા કરતી વ્યક્તિઓની ભરતી અને સેવાની શરતોની જોગવાઈ કરે છે.અનુચ્છેદ ૩૦૯ની દ્રષ્ટિએ, બંધારણની જોગવાઈઓને આધિન, યોગ્ય વિધાનસભા સંઘ અથવા કોઈપણ રાજ્યની બાબતોના સંબંધમાં જાહેર સેવાઓ અને હોદ્દાઓ પર નિયુક્ત વ્યક્તિઓની ભરતી અને સેવાની શરતોનું નિયમન કરવા માટે કાયદો બનાવી શકે છે.આ જોગવાઈમાં દર્શાવેલ કાયદાકીય ક્ષેત્ર એ જ છે જે સાતમી અનુસૂચિની રાજ્ય સૂચિની એન્ટ્રી ૭૧, યુનિયન લિસ્ટ અથવા એન્ટ્રી ૪૧માં દર્શાવવામાં આવ્યું છે.અનુચ્છેદ ૩૦૯ની જોગવાઈના સંદર્ભમાં, અનુક્રમે ભારત સંઘના રાષ્ટ્રપતિ અથવા રાજ્યના રાજ્યપાલ અથવા તેઓ જે નિર્દેશ આપે તે વ્યક્તિ પાસે, જ્યાં સુધી તે વતી જોગવાઈઓ યોગ્ય વિધાનસભા દ્વારા કરવામાં ન આવે ત્યાં સુધી વિરામની વ્યવસ્થા તરીકે સમાન નિયમો બનાવવાની સત્તા છે.અનુચ્છેદ ૩૦૯ ની જોગવાઈ માત્ર એક સંક્રમણકાલીન જોગવાઈ ૪૬ છે, કારણ કે જોગવાઇ હેઠળની શક્તિનો ઉપયોગ ત્યાં સુધી જ થઈ શકે છે જ્યાં સુધી યોગ્ય વિધાનસભા જાહેર હોદ્દાઓ પર ભરતી માટે કાયદો અને તે પદને લગતી સેવાની અન્ય શરતો લાગુ કરતી નથી.જો યોગ્ય વિધાનસભાએ અનુચ્છેદ ૩૦૯ હેઠળ અધિનિયમ ઘડ્યો હોય, તો પરંતુક હેઠળ ઘડવામાં આવેલા નિયમો તે કાયદાને આધિન રહેશે. ૪૭ અનુચ્છેદ ૩૦૯ પૂરી પાડે છે કેઃ

“૩૦૯. સંઘ અથવા રાજ્યની સેવા કરતી વ્યક્તિઓની ભરતી અને સેવાની શરતો આ બંધારણની જોગવાઈઓને આધિન, યોગ્ય વિધાનમંડળના કાયદાઓ સંઘ અથવા કોઈ પણ રાજ્યની બાબતોના સંબંધમાં જાહેર સેવાઓ અને હોદ્દાઓ પર નિમણૂક પામેલી વ્યક્તિઓની ભરતી અને સેવાની શરતોનું નિયમન કરી શકે છે:

પરંતુ રાષ્ટ્રપતિ અથવા સંઘની બાબતોના સંબંધમાં સેવાઓ અને હોદ્દાઓના કિસ્સામાં તેઓ જે નિર્દેશ આપે તે વ્યક્તિ માટે અને રાજ્યના રાજ્યપાલ માટે અથવા રાજ્યની બાબતોના સંબંધમાં સેવાઓ અને હોદ્દાઓના કિસ્સામાં તેઓ જે નિર્દેશ આપે તે વ્યક્તિ માટે, આ અનુચ્છેદ હેઠળ યોગ્ય વિધાનમંડળના અધિનિયમ દ્વારા અથવા તે હેઠળ તે વતી જોગવાઈ કરવામાં ન આવે ત્યાં સુધી આવી સેવાઓ અને હોદ્દાઓ પર ભરતી અને નિમણૂક કરાયેલ વ્યક્તિઓની સેવાની શરતોને નિયંત્રિત કરતા નિયમો બનાવવા માટે સક્ષમ રહેશે અને આ રીતે બનાવેલા કોઈપણ નિયમો આવા કોઈપણ અધિનિયમ ની જોગવાઈઓને આધિન અસરકારક રહેશે.

૧૪૨. અનુચ્છેદ ૩૦૯ ની જોગવાઈ હેઠળ નિયમ બનાવવાનું કાર્ય સંક્રમણકાલીન છે.સંઘની બાબતો સાથે સંબંધિત હોદ્દાઓના સંબંધમાં રાષ્ટ્રપતિ અને રાજ્યની બાબતોના સંબંધમાં રાજ્યપાલને આ સંબંધમાં કાયદો ઘડવામાં ન આવે ત્યાં સુધી જ પરંતુક હેઠળ નિયમો બનાવવાની સત્તા હશે.રાષ્ટ્રપતિ અથવા રાજ્યપાલ દ્વારા બનાવવામાં આવેલ કોઈપણ નિયમ યોગ્ય વિધાનસભા દ્વારા

બનાવવામાં આવેલ "આવા કોઈપણ કાયદાની જોગવાઈઓને આધિન" રહેશે.અનુચ્છેદ ૩૦૯ હેઠળ રાષ્ટ્રપતિ અને રાજ્યપાલ દ્વારા સત્તાનો ઉપયોગ કોઈ પણ રીતે અનુચ્છેદ ૩૦૯ હેઠળ ઉપલબ્ધ સત્તાને પ્રતિબંધિત કરતું નથી.અનુચ્છેદ ૩૦૯ હેઠળ રાષ્ટ્રપતિ દ્વારા નિયમ બનાવવાની શક્તિનો ઉપયોગ આપવામાં આવેલી કાયદાકીય શક્તિનો વિકલ્પ નથી.

૧૪૩. તુલસીરામ પટેલ (ઉપરોક્ત) માં, આ અદાલતની બંધારણીય ખંડપીઠે ચુકાદો આપ્યો હતો કે અનુચ્છેદ ૩૦૯ હેઠળ કાયદા ઘડવા માટે યોગ્ય વિધાનસભા, કાયદાકીય ક્ષમતા અને સત્તાઓના વિભાજનના સંદર્ભમાં બંધારણની જોગવાઈઓ પર આધારિત હશે.આ અદાલતે વધુમાં જણાવ્યું હતું કે અનુચ્છેદ ૩૦૯ હેઠળ રાષ્ટ્રપતિ અથવા રાજ્યપાલ દ્વારા ઘડવામાં આવેલા નિયમો સૂચિ I ની એન્ટ્રી ૭૦ અને સૂચિ II ની એન્ટ્રી ૪૧ હેઠળ સત્તાનો ઉપયોગ કરીને ઘડવામાં આવેલા કાયદાને અનુરૂપ હોવા જોઈએઃ

> “૫૧. જે કાયદા ઘડવા માટે યોગ્ય વિધાનસભા હશે અથવા નિયમો ઘડવા માટે યોગ્ય સત્તા હશે તે કાયદાકીય ક્ષમતા અને કાયદાકીય સત્તાઓના વિભાજનના સંદર્ભમાં બંધારણની જોગવાઈઓ પર આધારિત હશે.આમ, દાખલા તરીકે, બંધારણની સાતમી અનુસૂચિની યાદી ૧માં પ્રવેશ ૭૦ હેઠળ, સંઘ લોક સેવાઓ, અખિલ ભારતીય સેવાઓ અને સંઘ લોક સેવા આયોગ એવા વિષયો છે જે સંસદના વિશિષ્ટ કાયદાકીય ક્ષેત્રમાં આવે છે, જ્યારે બંધારણની સાતમી અનુસૂચિની સૂચિ ૨માં પ્રવેશ ૪૧ હેઠળ, રાજ્ય લોક સેવાઓ અને રાજ્ય લોક

સેવા આયોગ રાજ્ય વિધાનસભાઓના વિશિષ્ટ કાયદાકીય ક્ષેત્રમાં આવે છે.રાષ્ટ્રપતિ અથવા રાજ્યના રાજ્યપાલ દ્વારા ઘડવામાં આવેલા નિયમો પણ આ કાયદાકીય સત્તાઓને અનુરૂપ હોવા જોઈએ.(ભાર પૂર્વક)

૧૪૪. ઉપરોક્ત ચર્ચા દર્શાવે છે કે જો રાષ્ટ્રપતિએ અનુચ્છેદ ૩૦૯ની જોગવાઈ હેઠળ પોતાની સત્તાનો ઉપયોગ કરીને સંબંધિત નિયમો બનાવ્યા હોય, તો પણ "સેવાઓ" પર કાયદો બનાવવાની એન. સી. ટી. ડી. ની સત્તાને બાકાત રાખવામાં આવી નથી.હકીકતમાં આગામી વિભાગમાં, આપણે સૂચિ II ની એન્ટ્રી ૪૧, એટલે કે "સેવાઓ" હેઠળ એન. સી. ટી. ડી. દ્વારા કાયદાકીય સત્તાના ઉપયોગના ઉદાહરણો સાથે વ્યવહાર કરીશું.

૧૪૫. ઉપરોક્ત કારણોને ધ્યાનમાં રાખીને, અમે માનીએ છીએ કે ભાગ XIV કેન્દ્રશાસિત પ્રદેશોને પણ લાગુ પડે છે.

એમ. એન્ટ્રી ૪૧ પર એન. સી. ટી. ડી. દ્વારા કાયદાકીય શક્તિનો ઉપયોગ.

૧૪૬. એન. સી. ટી. ડી. વતી એવી દલીલ કરવામાં આવી છે કે દિલ્હી વિધાનસભા દ્વારા હોદ્દાઓના સજ ન અને સેવાની શરતો અને નિયમો સંબંધિત સંખ્યાબંધ કાયદાઓ ઘડવામાં આવ્યા છે.દિલ્હી ફાયર સર્વિસ એક્ટ ૨૦૦૭, દિલ્હી કમિશન ફોર સફાઈ કર્મચારી અધિનિયમ ૨૦૦૬, દિલ્હી માઇનોરિટીઝ કમિશન અધિનિયમ ૧૯૯૯, દિલ્હી ફાઇનાન્સ કમિશન અધિનિયમ ૧૯૯૪, દિલ્હી લોકાયુક્ત એન્ડ ઉપલોકાયુક્ત અધિનિયમ ૧૯૯૫, દિલ્હી કમિશન ફોર વિમેન અધિનિયમ ૧૯૯૪ અને દિલ્હી ઇલેક્ટ્રિસિટી રિફોર્મ અધિનિયમ

૨૦૦૧ જેવી વિવિધ રાજ્ય સેવાઓ પર રિલાયન્સ મૂકવામાં આવ્યું હતું.એવી દલીલ કરવામાં આવી હતી કે આ કાયદાઓ કે જે અન્ય બાબતોની સાથે, હોદ્દાઓ અને પગારની વિગતો બનાવે છે, તે રાજ્ય સૂચિની એન્ટ્રી ૪૧ ને સંદર્ભિત વિષયની કવાયતમાં ઘડવામાં આવ્યા હતા.

૧૪૭. જો કે, ૨૦૧૯ના વિભાજિત ચુકાદામાં ન્યાયમૂર્તિ અશોક ભૂષણે દિલ્હી ફાયર સર્વિસ અધિનિયમ ૨૦૦૭ સંબંધિત આ દલીલને નકારી કાઢી હતી, કારણ કે તેમણે એવું માન્યું હતું કે આ કાયદો રાજ્ય સૂચિની એન્ટ્રી ૫ હેઠળ આવે છે, રાજ્ય સૂચિની એન્ટ્રી ૪૧ હેઠળ નહીં.ન્યાયમૂર્તિ ભૂષણે ચુકાદો આપ્યોઃ

> “૨૦૮. આપણે સૌપ્રથમ ધ્યાન આપી શકીએ કે અધિનિયમ માં વપરાયેલ "સેવાઓ" શબ્દનો ઉપયોગ આગ નિવારણ અને આગ સલામતીના પગલાં માટે સેવાઓ પૂરી પાડવાની રીતે કરવામાં આવ્યો છે."સેવાઓ" શબ્દનો ઉપયોગ સેવાની રચનાના અર્થમાં કરવામાં આવ્યો નથી.એ નોંધવું જોઈએ કે ફાયર સર્વિસ એ સ્થાનિક સત્તા દ્વારા કરવામાં આવતું મ્યુનિસિપલ કાર્ય છે.દિલ્હી મ્યુનિસિપલ કાઉન્સિલ અધિનિયમ ૧૯૫૭ માં આગ વગેરેના નિવારણ સાથે સંબંધિત વિવિધ જોગવાઈઓ છે. વધુ અગ્નિશામક સેવાઓ એ નગરપાલિકાઓના કાર્યક્ષેત્રમાં આવતું નગરપાલિકા કાર્ય છે, જેને ભારતના બંધારણમાં માન્યતા આપવામાં આવી છે.બંધારણની અનુચ્છેદ ૨૪૩ (ડબલ્યુ) ૧૨મી અનુસૂચિમાં સૂચિબદ્ધ બાબતોના સંબંધમાં નગરપાલિકાઓના કાર્યો સાથે સંબંધિત છે.૧૨મી અનુસૂચિની એન્ટ્રી ૭ નગરપાલિકાઓના કાર્યોમાંના એક તરીકે "ફાયર

સર્વિસીસ" ની જોગવાઈ કરે છે.કાયદાનું સ્વરૂપ અને જોગવાઈઓ સ્પષ્ટપણે સૂચવે છે કે દિલ્હી ફાયર સર્વિસીસ અધિનિયમ સૂચિ II ની એન્ટ્રી ૫ હેઠળ આવે છે, સૂચિ II ની એન્ટ્રી ૪૧ હેઠળ નહીં.

૧૪૮. બારમી અનુસૂચિની એન્ટ્રી ૭ સાથે વાંચવામાં આવેલી બંધારણની અનુચ્છેદ ૨૪૩ W પૂરી પાડે છે કે રાજ્યની વિધાનસભા કાયદા દ્વારા 'ફાયર સર્વિસીસ' ના સંદર્ભમાં નગરપાલિકાને જવાબદારીઓ આપી શકે છે.સૂચિ II ની એન્ટ્રી ૫ હેઠળ, યોગ્ય વિધાનસભા 'સ્થાનિક સરકાર, એટલે કે, સ્થાનિક સ્વ–સરકાર અથવા ગ્રામ વહીવટીતંત્રના હેતુ માટે મ્યુનિસિપલ કોર્પોરેશન, સુધારણા ટ્રસ્ટ, જિલ્લા બોર્ડ, ખાણકામ સમાધાન સત્તામંડળો અને અન્ય સ્થાનિક સત્તામંડળોની રચના અને સત્તાઓ' સંબંધિત કાયદો બનાવી શકે છે.

૧૪૯. કોઈ કાયદો એન્ટ્રી ૪૧ હેઠળ સેવા બનાવે છે કે નહીં તે નક્કી કરવા માટેની કસોટી આ અદાલત દ્વારા નક્કી કરવામાં આવી છે.ગુજરાત રાજ્ય વિરુદ્ધ રમણ લો કેશવ લાલ, ૪૮માં બંધારણીય ખંડપીઠ આપેલા ચુકાદામાં ગુજરાત પંચાયત અધિનિયમ ૧૯૬૧ની કલમ ૨૦૩ (૧) હેઠળ વિચારવામાં આવેલી પંચાયત સેવા રાજ્ય નાગરિક સેવા હોવાનું જણાવ્યું હતું, ત્યારે એવું માનવામાં આવ્યું હતું કે રાજ્ય હેઠળની સેવાના વહીવટમાં વ્યાપકપણે નીચેના કાર્યોનો સમાવેશ થાય છેઃ((i) સિવિલ સેવાનું સંગઠન અને તેમાં સેવા આપતા વ્યક્તિઓના મહેનતાણું, સેવાની શરતો, ખર્ચ અને ભથ્થાનું નિર્ધારણ; (ii)

સિવિલ સેવામાં વ્યક્તિઓને દાખલ કરવાની રીત; (iii) સેવાના સભ્યો પર શિસ્ત નિયંત્રણનો ઉપયોગ અને જાહેર હિતમાં તેમની બદલી, સસ્પેન્ડ, દૂર અથવા બરતરફ કરવાની સત્તા.આ અદાલતે નોંધ્યું:

"૨૧. [...] તાત્કાલિક કિસ્સામાં, અમને લાગે છે કે પંચાયત સેવા એ રાજ્ય હેઠળની સિવિલ સેવા નથી એવું માનવાનું કોઈ અનિવાર્ય કારણ નથી.એવું જોવામાં આવે છે કે પંચાયત સેવામાં ઉમેદવારોની વધુ ભરતી રાજ્ય સરકાર દ્વારા રચાયેલ ગુજરાત પંચાયત સેવા પસંદગી બોર્ડ દ્વારા કરવાની છે.બંધારણની સાતમી અનુસૂચિની સૂચિ II ની એન્ટ્રી ૪૧, અગાઉ સૂચવ્યા મુજબ, રાજ્ય જાહેર સેવાઓનો પણ ઉલ્લેખ કરે છે જે સૂચવે છે કે રાજ્ય હેઠળ એકથી વધુ રાજ્ય જાહેર સેવાઓ હોઈ શકે છે. આપણી પાસે ખરેખર રાજ્ય હેઠળ આવી સંખ્યાબંધ સેવાઓ છે જેમ કે પોલીસ સેવા, શૈક્ષણિક સેવા, મહેસૂલ સેવા વગેરે. રાજ્ય જાહેર સેવાઓની રચના રાજ્ય વિધાનસભા દ્વારા બનાવવામાં આવેલા કાયદા દ્વારા અથવા બંધારણની અનુચ્છેદ ૩૦૯ની જોગવાઈ હેઠળ બનાવવામાં આવેલા નિયમો દ્વારા અથવા બંધારણની અનુચ્છેદ ૧૬૨ હેઠળ તેની સત્તાઓનો ઉપયોગ કરીને રાજ્ય સરકાર દ્વારા કરવામાં આવેલા કાર્યકારી આદેશ દ્વારા પણ થઈ શકે છે.રાજ્ય સરકારના અધિકારીઓ અને કર્મચારીઓની ભરતી અને સેવાની શરતો પણ કાયદા, નિયમો અથવા વહીવટી આદેશો દ્વારા નિયંત્રિત થઈ શકે છે.રાજ્ય હેઠળની સેવાના વહીવટમાં વ્યાપકપણે નીચેના કાર્યોનો સમાવેશ થાય છે:((i) સિવિલ સેવાનું સંગઠન અને તેમાં સેવા આપતા

> વ્યક્તિઓના મહેનતાણું, સેવાની શરતો, ખર્ચ અને ભથ્થાનું નિર્ધારણ; (ii) સિવિલ સેવામાં વ્યક્તિઓને દાખલ કરવાની રીત; (iii) સેવાના સભ્યો પર શિસ્ત નિયંત્રણનો ઉપયોગ અને જાહેર હિતમાં તેમની બદલી, સસ્પેન્ડ, દૂર અથવા બરતરફ કરવાની સત્તા.[...]" (ભાર મૂકવામાં આવે છે)

૧૫૦. આમ, કાયદો ઘડવાની સત્તા રાજ્ય સૂચિની એન્ટ્રી ૪૧માં શોધી શકાય છે કે કેમ તે નક્કી કરવા માટે, તે કાયદામાં ભરતી, સેવાની શરતો અને સ્થાનાંતરણ અને સસ્પેન્ડ કરવાની સત્તા સહિત નિયંત્રણની કવાયતને નિયંત્રિત કરતી જોગવાઈઓ છે કે કેમ તેની તપાસ કરવી જરૂરી છે.આ અભિગમને ધ્યાનમાં રાખીને આપણે દિલ્હી ફાયર સર્વિસ અધિનિયમ ૨૦૦૭ની તપાસ કરવાની જરૂર છે.

૧૫૧. દિલ્હી ફાયર સર્વિસ અધિનિયમ ૨૦૦૭૪૯, એન. સી. ટી. ડી. ની વિધાનસભા દ્વારા "ફાયર સર્વિસની જાળવણી અને દિલ્હીની રાષ્ટ્રીય રાજધાની પ્રદેશમાં અમુક ઈમારતો અને પરિસરમાં આગ સલામતી નિવારણ અને આગ સલામતીના પગલાં માટે વધુ અસરકારક જોગવાઈઓ કરવા અને તેની સાથે સંકળાયેલી બાબતો" માટે ઘડવામાં આવ્યો હતો." દિલ્હી ફાયર સર્વિસ અધિનિયમ ૨૦૦૭ એ એક વ્યાપક કાયદો છે જેણે ત્રણ કાયદાઓ અથવા, જેમ કે, એન. સી. ટી. ડી. માં કાર્યરત નિયમોનું સ્થાન લીધું છેઃ

> એ. યુનાઈટેડ પ્રોવિન્સિસ ફાયર સેફ્ટી અધિનિયમ ૧૯૪૪ દિલ્હી સુધી લંબાવવામાં આવ્યો હતો.ભારત સરકાર અધિનિયમ ૧૯૩૫ની કલમ ૯૩ હેઠળ

બહાર પાડવામાં આવેલી ઘોષણા હેઠળ તેમના દ્વારા ધારણ કરવામાં આવેલી સત્તાઓનો ઉપયોગ કરીને સંયુક્ત પ્રાંતોના રાજ્યપાલ દ્વારા આ અધિનિયમ ને સૂચિત કરવામાં આવ્યો હતો.સંયુક્ત પ્રાંતોમાં ફાયર બ્રિગેડ્સના સ્ટાફ અને સંચાલન માટે પ્રાંતીય ફાયર સર્વિસની રચના અને જાળવણી માટે આ અધિનિયમ ઘડવામાં આવ્યો હતો.

બી. ભારત સરકાર અધિનિયમ ૧૯૩૫ ૫૦ની કલમ ૨૪૧ (૧) (બી) અને કલમ ૨૪૧ (૨) (બી) હેઠળ ઘડવામાં આવેલા દિલ્હી ફાયર સર્વિસ (ગૌણ સેવાઓ) નિયમો ૧૯૪૫; અને

સી. દિલ્હી ફાયર પ્રિવેન્શન એન્ડ ફાયર સેફ્ટી અધિનિયમ ૧૯૮૬.સંસદ દ્વારા ઘડવામાં આવેલ આ અધિનિયમ કેન્દ્રશાસિત પ્રદેશ દિલ્હીમાં આગ નિવારણ અને આગ સલામતીના પગલાં માટે અસરકારક જોગવાઈઓ કરવા પર કેન્દ્રિત હતો.તેમાં 'ફાયર સર્વિસ' ની જાળવણી સંબંધિત કોઈ જોગવાઈ નહોતી.

૧૫૨. દિલ્હી ફાયર સર્વિસ અધિનિયમ ૨૦૦૭નો હેતુ "ફાયર સર્વિસની જાળવણી" પૂરી પાડવાનો છે.કલમ ૨ (૧) 'ફાયર સર્વિસ' ને વ્યાખ્યાયિત કરે છે જેનો અર્થ એ છે કે અધિનિયમ ની કલમ ૫ હેઠળ રચાયેલી દિલ્હી ફાયર સર્વિસ. કલમ ૫ ફાયર સર્વિસની રચનાને નિર્ધારિત કરે છે.કલમ ૫ (એ) ની દ્રષ્ટિએ, ફાયર સર્વિસમાં સંખ્યાબંધ ક્રમાંકો હશે અને સરકાર નક્કી કરે તેવી સંસ્થા અને સત્તાઓ, કાર્યો અને ફરજો હશે.કલમ ૫ (બી) ની દ્રષ્ટિએ, ફાયર સર્વિસના સભ્યોની ભરતી અને પગાર, ભથ્થાં અને સેવાની અન્ય તમામ શરતો સૂચવ્યા

મુજબ હશે.કલમ ૩ જણાવે છે કે સમગ્ર દિલ્હી માટે એક ફાયર સર્વિસ હશે અને ફાયર સર્વિસના તમામ અધિકારીઓ અને ગૌણ હોદ્દાઓ ફાયર સર્વિસની કોઈપણ શાખામાં પોસ્ટિંગ માટે જવાબદાર રહેશે.અધિનિયમ ના બીજા પ્રકરણમાં અગ્નિશામક સેવાની સંસ્થા, દેખરેખ, નિયંત્રણ અને જાળવણીની જોગવાઈ છે.પ્રકરણ III અગ્નિશામક સેવાના નિયંત્રણ અને શિસ્તની જોગવાઈ કરે છે.

૧૫૩. દિલ્હી ફાયર સર્વિસની રચના દિલ્હી ફાયર સર્વિસ એક્ટ ૨૦૦૭ હેઠળ કરવામાં આવી છે, જે એન. સી. ટી. ડી. ની વિધાનસભા દ્વારા ઘડવામાં આવી છે. વહીવટીતંત્ર, ભરતી અને સેવાની શરતો સંબંધિત જોગવાઈઓ કાયદાના માળખામાં પૂરી પાડવામાં આવી છે. કલમ ૪ ની દ્રષ્ટિએ, અધિનિયમ માં વ્યાખ્યાયિત કર્યા મુજબ, ફાયર સર્વિસની દેખરેખ અને તેના પર નિયંત્રણ સરકારમાં નિહિત છે. કલમ ૬ ફાયર સર્વિસની જગ્યાઓને ગ્રુપ એ, બી, સી અને ડીની જગ્યાઓમાં વર્ગીકૃત કરવાની જોગવાઈ કરે છે.કલમ ૭ જણાવે છે કે સરકાર સંઘ લોક સેવા આયોગ સાથે પરામર્શ કર્યા પછી કોઈપણ જૂથ એ અથવા જૂથ બીના હોદ્દાઓ પર નિમણૂકો કરશે.કલમ ૮ દિલ્હીમાં ફાયર સર્વિસની દિશા અને દેખરેખ માટે દિલ્હી ફાયર સર્વિસના ડિરેક્ટરની નિમણૂક નક્કી કરે છે.કલમ ૧૪ જણાવે છે કે સેન્ટ્રલ સિવિલ સર્વિસીસ (કન્ડક્ટ) રૂલ્સ ૧૯૬૪ અને સેન્ટ્રલ સિવિલ સર્વિસીસ (ક્લાસિફિકેશન, કંટ્રોલ એન્ડ અપીલ્સ) રૂલ્સ ૧૯૬૫ અને સેન્ટ્રલ સિવિલ સર્વિસીસ (પેન્શન) રૂલ્સ ૧૯૭૨, જેમાં સુધારો કરવામાં આવ્યો

છે, તે દિલ્હી ફાયર સર્વિસના તમામ કર્મચારીઓને મ્યુટાટિસ મ્યુટેન્ડીઝ આપવામાં આવશે.

૧૫૪. વધુમાં, અધિનિયમ ની કલમ ૬૩ દ્વારા આપવામાં આવેલી સત્તાઓ હેઠળ, લેફ્ટનન્ટ ગવર્નરે દિલ્હી ફાયર સર્વિસ નિયમો ૨૦૧૯ને સૂચિત કર્યા છે, જે સેવાઓ પર સ્થાપના, સંગઠન અને વ્યવસ્થાપનનું નિયમન કરે છે.નિયમ ૯ એ જોગવાઈ કરે છે કે ફાયર સર્વિસમાં વિવિધ હોદ્દાઓ પર ભરતી સરકાર દ્વારા સૂચિત ભરતી નિયમો અનુસાર કરવામાં આવશે.નિયમ ૧૦ એ જોગવાઈ કરે છે કે ફાયર સર્વિસમાં વિવિધ રેન્ક માટે પગાર અને ભથ્થાં પગાર પંચ અથવા સરકાર દ્વારા નિયુક્ત અન્ય કોઈ સત્તામંડળની ભલામણો અનુસાર હશે.

૧૫૫. દિલ્હી ફાયર સર્વિસ અધિનિયમ ૨૦૦૭ અને ૨૦૧૯ના નિયમોની જોગવાઈઓના વિશ્લેષણ પર, તે સ્પષ્ટ છે કે કાયદામાં જગ્યાઓ, તેમની ભરતી પ્રક્રિયા, પગાર અને ભથ્થું, શિસ્તની સત્તા અને નિયંત્રણનો સમાવેશ થાય છે– જે તમામ રમણ કાયદો કેશવ લાલ (ઉપરોક્ત) માં જણાવ્યા મુજબ રાજ્ય સૂચિની એન્ટ્રી ૪૧ હેઠળ "સેવા" ના ઘટકો છે.આમ, દિલ્હી ફાયર સર્વિસ અધિનિયમ ૨૦૦૭ એન. સી. ટી. ડી. ની વિધાનસભા દ્વારા રાજ્ય સૂચિની એન્ટ્રી ૪૧ હેઠળ તેની સત્તાનો ઉપયોગ કરીને ઘડવામાં આવ્યો હતો.

૧૫૬. એન. સી. ટી. ડી. એ પહેલેથી જ રાજ્ય સૂચિની એન્ટ્રી ૪૧ સંબંધિત તેની કાયદાકીય શક્તિનો ઉપયોગ કર્યો છે.જો કે, "સેવાઓ" ની રૂપરેખા ખૂબ જ વ્યાપક છે, અને તે "જાહેર વ્યવસ્થા", "પોલીસ" અને "જમીન" સાથે પણ

સંબંધિત હોઈ શકે છે–જે એન. સી. ટી. ડી. ના કાયદાકીય ક્ષેત્ર અને કાર્યકારી ક્ષેત્રની બહાર છે. પછી જે પ્રશ્ન ઊભો થાય છે તે એ છે કે એન. સી. ટી. ડી. ના કાર્યક્ષેત્રમાં કઈ "સેવાઓ" છે.

એન. "સેવાઓ" અને એન.સી.ટી.ડી.

૧૫૭. હવે જ્યારે આપણે એવું માની લીધું છે કે એન્ટ્રી ૪૧ હેઠળ "સેવાઓ" ના સંદર્ભમાં એન. સી. ટી. ડી. પાસે કાયદાકીય અને કાર્યકારી સત્તા છે, ત્યારે એક સ્વાભાવિક પ્રશ્ન ઊભો થાય છે કે "સેવાઓ" પર એન. સી. ટી. ડી. નું નિયંત્રણ કેટલું છે.આ પ્રશ્ન સુસંગત બને છે કારણ કે ત્રણ એન્ટ્રીઓ (જાહેર વ્યવસ્થા, પોલીસ, જમીન), જે એન. સી. ટી. ડી. ની કાયદાકીય સત્તાના અવકાશમાંથી બાકાત છે, તેનો પણ "સેવાઓ" સાથે થોડો સંબંધ છે.આ અદાલતે એન. સી. ટી. ડી. ના સંબંધમાં એન. સી. ટી. ડી. અને સંઘ દ્વારા નિયંત્રિત "સેવાઓ" વચ્ચે તફાવત બનાવવો જોઈએ. બંધારણ દ્વારા એન. સી. ટી. ડી. ને આપવામાં આવેલી કાયદાકીય અને કાર્યકારી સત્તાના દાયરાને ધ્યાનમાં રાખીને અને ૨૦૧૮ના બંધારણીય ખંડપીઠે આપેલા ચુકાદામાં એન. સી. ટી. ડી. માટે બંધારણીય શાસનના સિદ્ધાંતોને ધ્યાનમાં રાખીને આ તફાવત દર્શાવવો જોઈએ.

૧૫૮. આ અદાલતે નક્કી કર્યું છે કે સાતમી અનુસૂચિમાં પ્રવેશના અવકાશને વ્યાપક રીતે વાંચવાની જરૂર છે.આઈ. કે. સક્સેના વિરુદ્ધ મધ્ય પ્રદેશ રાજ્ય ૫૧માં, આ અદાલતની ચાર ન્યાયાધીશોની ખંડપીઠે ચુકાદો આપ્યો હતો કે

અનુસૂચિ VII ની એન્ટ્રીઓને તેમના શક્ય તેટલા વ્યાપક વ્યાપમાં વાંચવી પડશે.ખંડપીઠે જણાવ્યું હતું કે એન્ટ્રી ૪૧ દ્વારા વ્યાખ્યાયિત કાયદાકીય ક્ષમતાનું ક્ષેત્ર અનુચ્છેદ ૩૦૯ દ્વારા આવરી લેવામાં આવેલ ક્ષેત્ર કરતાં ઘણું વધારે વ્યાપક છે:

"૩૨. તે સારી રીતે નક્કી કરવામાં આવ્યું છે કે અનુસૂચિ VII માં આ કાયદાકીય યાદીઓમાંની એન્ટ્રીઓનો અર્થ તેમના શક્ય તેટલા વ્યાપક વ્યાપમાં થવો જોઈએ, અને આવી એન્ટ્રીઓમાં ઉપયોગમાં લેવાતા દરેક સામાન્ય શબ્દને આનુષંગિક અથવા સહાયક બાબતોને સમજવા માટે રાખવો જોઈએ.આમ ગણવામાં આવે તો, તે સ્પષ્ટ છે કે એન્ટ્રી ૪૧ નો અવકાશ અનુચ્છેદ ૩૦૯ હેઠળ જાહેર સેવકોની ભરતી અને સેવાની શરતોનું નિયમન કરવાની બાબત કરતાં વધુ વ્યાપક છે.એન્ટ્રી ૪૧ દ્વારા વ્યાખ્યાયિત કાયદાકીય ક્ષમતાનું ક્ષેત્ર અનુચ્છેદ ૩૦૯ ની જોગવાઈ દ્વારા આવરી લેવામાં આવ્યું છે તેના કરતા ઘણું વધારે વ્યાપક છે." (ભાર ઉમેરવામાં આવ્યો)

૧૫૯. પરંતુ, આપણા સંદર્ભમાં, આપણે એન. સી. ટી. ડી. ના સંબંધમાં એન્ટ્રી ૪૧ ને શક્ય તેટલા વ્યાપક અર્થમાં વાંચી શકતા નથી કારણ કે સૂચિ II (એન્ટ્રી ૪૧ સહિત) ની તમામ એન્ટ્રીઓને 'જાહેર વ્યવસ્થા', 'પોલીસ' અને 'જમીન' સંબંધિત બાબતોને બાકાત રાખીને એન. સી. ટી. ડી. ની કાયદાકીય અને કાર્યકારી સત્તા પર અનુચ્છેદ ૨૩૯એ. એ. (૩) (એ) માં નિર્ધારિત મર્યાદા સાથે સુસંગત બનાવવાની જરૂર છે.

૧૬૦. એન્ટ્રી ૪૧ પર એન. સી. ટી. ડી. ની કાયદાકીય અને કાર્યકારી સત્તા "જાહેર વ્યવસ્થા", "પોલીસ" અને "જમીન" સંબંધિત સેવાઓ સુધી વિસ્તરશે નહીં.જો કે, ભારતીય વહીવટી સેવાઓ અથવા સંયુક્ત કેડર સેવાઓ જેવી સેવાઓ પર કાયદાકીય અને કાર્યકારી સત્તા, જે પ્રદેશના રોજિંદા વહીવટની દ્રષ્ટિએ એન. સી. ટી. ડી. ની નીતિઓ અને દ્રષ્ટિકોણના અમલીકરણ માટે સુસંગત છે, તે એન. સી. ટી. ડી. પાસે રહેશે. એન. સી. ટી. ડી. દ્વારા તેમની ભરતી કરવામાં ન આવી હોય તો પણ તે હેઠળના અધિકારીઓ એન. સી. ટી. ડી. માં સેવા આપી શકે છે. આવી સ્થિતિમાં, ઉદાહરણ તરીકે કેટલાક નિયમોનો ઉલ્લેખ કરવો સુસંગત રહેશે, જે કેન્દ્ર અને રાજ્યો વચ્ચે અખિલ ભારતીય અથવા સંયુક્ત કેડર સેવાઓના નિયંત્રણનું સ્પષ્ટ રીતે સીમાંકન કરે છે.અન્ય રાજ્યોની જેમ એન. સી. ટી. ડી. પણ સરકારના પ્રતિનિધિ સ્વરૂપનું પ્રતિનિધિત્વ કરે છે.એન. સી. ટી. ડી. ના વહીવટમાં ભારત સંઘની સંડોવણી બંધારણીય જોગવાઈઓ દ્વારા મર્યાદિત છે, અને આગળનું કોઈપણ વિસ્તરણ શાસનની બંધારણીય યોજનાની વિરુદ્ધ હશે.

૧૬૧. આપણે ભારતીય વહીવટી સેવા (કેડર) નિયમો, ૧૯૫૪નું ઉદાહરણ લઈશું, જે આઈ. એ. એસ. અધિકારીઓની નિયુક્તિ સાથે સંબંધિત છે.નિયમ ૨ (એ) 'કેડર અધિકારી' ને આઇએએસના સભ્ય તરીકે વ્યાખ્યાયિત કરે છે. નિયમ ૨ (બી) 'કેડર પોસ્ટ' ને ભારતીય વહીવટી સેવા (કેડર શક્તિનું નિર્ધારણ) નિયમો, ૧૯૫૫ ની અનુસૂચિમાં દરેક કેડરની આઇટમ I હેઠળ નિર્દિષ્ટ કોઈપણ

પોસ્ટ તરીકે વ્યાખ્યાયિત કરે છે.નિયમ ૨ (સી) 'રાજ્ય' ને બંધારણની પ્રથમ અનુસૂચિમાં નિર્દિષ્ટ રાજ્ય તરીકે વ્યાખ્યાયિત કરે છે અને તેમાં કેન્દ્રશાસિત પ્રદેશનો સમાવેશ થાય છે.નિયમ ૨ (ડી) સંયુક્ત કેડરના સંબંધમાં 'સંબંધિત રાજ્ય સરકાર' ને વ્યાખ્યાયિત કરે છે, જેનો અર્થ સંયુક્ત કેડર ઓથોરિટી થાય છે.'જોઈન્ટ કેડર ઓથોરિટી' નું બંધારણ અને રચના અખિલ ભારતીય સેવાઓ (જોઈન્ટ કેડર) નિયમો ૧૯૭૨ના સંદર્ભમાં સમજવામાં આવે છે.૧૯૭૨ના નિયમો "કેન્દ્રશાસિત પ્રદેશોના સંયુક્ત કેડર સિવાયના રાજ્યોના કોઈપણ જૂથ માટે રચાયેલ સંયુક્ત કેડર" ને લાગુ પડે છે." ૫૨ આઈ. એ. એસ. (કેડર) નિયમો ૧૯૫૪ ના નિયમ ૩ માં દરેક રાજ્ય અથવા રાજ્યોના જૂથ માટે 'રાજ્ય કેડર' અથવા 'સંયુક્ત કેડર' તરીકે કેડરની રચનાની જોગવાઈ કરવામાં આવી છે.નિયમ ૫ કેન્દ્ર સરકારને વિવિધ કેડરમાં કેડર અધિકારીઓની ફાળવણી કરવાની સત્તા આપે છે.નિયમ ૫ (૧) ની દ્રષ્ટિએ, વિવિધ કેડરમાં કેડર અધિકારીઓની ફાળવણી કેન્દ્ર સરકાર દ્વારા રાજ્ય સરકાર અથવા સંબંધિત રાજ્ય સરકાર સાથે પરામર્શ કરીને કરવામાં આવશે.નિયમ ૭ જણાવે છે કે કેડર હોદ્દાઓ પરની તમામ નિમણૂકો "સિવિલ સર્વિસીસ બોર્ડની ભલામણ પર"– રાજ્ય સરકાર દ્વારા "રાજ્ય કેડરના કિસ્સામાં" અને સંબંધિત રાજ્ય સરકાર દ્વારા, નિયમ ૨ (ડી) માં વ્યાખ્યાયિત કર્યા મુજબ, "સંયુક્ત કેડરના કિસ્સામાં" કરવામાં આવશે.નિયમ ૧૧એ હેઠળ, "તે રાજ્યની સરકાર" ને "કોઈપણ બંધારણીય રાજ્યોની બાબતોના સંબંધમાં સેવા આપતા" સંયુક્ત કેડર સેવાના

સભ્યોના સંબંધમાં નિયમ ૭ (અને અન્ય ઉલ્લેખિત નિયમો) હેઠળ નિર્ણયો લેવાની સત્તા આપવામાં આવી છે.નિયમો ૨,૭ અને ૧૧એ નું સંયુક્ત વાંચન સૂચવે છે કે રાજ્ય કેડર તેમજ બંધારણીય રાજ્યની સંયુક્ત કેડરની અંદર પોસ્ટિંગ "તે રાજ્યની સરકાર" એટલે કે યોગ્ય રીતે ચૂંટાયેલી સરકાર દ્વારા કરવામાં આવશે.અમારા કિસ્સામાં તે એન. સી. ટી. ડી. ની સરકાર હશે. તે મુજબ અમારું માનવું છે કે અખિલ ભારતીય સેવાઓ અથવા સંયુક્ત કેડર સેવાઓના સંબંધિત નિયમોમાં "રાજ્ય સરકાર" ના સંદર્ભો, જેમાંથી એન. સી. ટી. ડી. એક ભાગ છે અથવા જે એન. સી. ટી. ડી. ના સંબંધમાં છે, તેનો અર્થ એન. સી. ટી. ડી. ની સરકાર થશે.

૧૬૨. અમે પુનરાવર્તન કરીએ છીએ કે અનુચ્છેદ ૨૩૯એએ અને ૨૦૧૮ની બંધારણીય ખંડપીઠે આપેલા ચુકાદાને ધ્યાનમાં રાખીને, ઉપરાજ્યપાલ એન. સી. ટી. ડી. ના કાયદાકીય અવકાશની અંદરની બાબતોના સંબંધમાં એન. સી. ટી. ડી. ના મંત્રીમંડળની સહાય અને સલાહથી બંધાયેલા છે. જેમ કે અમે ધાર્યું છે કે એન. સી. ટી. ડી. પાસે સૂચિ II માં એન્ટ્રી ૪૧ હેઠળ "સેવાઓ" ('જાહેર વ્યવસ્થા', 'પોલીસ' અને 'જમીન' સિવાય) પર કાયદાકીય સત્તા છે, ઉપર વર્ણવ્યા મુજબ લેફ્ટનન્ટ ગવર્નર સેવાઓ પર જી. એન. સી. ટી. ડી. ના નિર્ણયોથી બંધાયેલા રહેશે.સ્પષ્ટ કરવા માટે, સંબંધિત નિયમોમાં સેવાઓ ('જાહેર વ્યવસ્થા', 'પોલીસ' અને 'જમીન' સંબંધિત સેવાઓ સિવાય) પર

'લેફ્ટનન્ટ ગવર્નર' ના કોઈપણ સંદર્ભનો અર્થ જી. એન. સી. ટી. ડી. વતી કામ કરતા લેફ્ટનન્ટ ગવર્નર થશે.

૧૬૩. આ વિભાગમાં સમજાવ્યા મુજબ સંઘ અને એન. સી. ટી. ડી. વચ્ચે વહીવટી સત્તાઓના વિભાજનનું સન્માન કરવું જોઈએ.

ઓ. નિષ્કર્ષ

૧૬૪. ઉપરોક્ત ચર્ચાને ધ્યાનમાં રાખીને, અમારા તારણો નીચે મુજબ છેઃ

એ. સમાન શાસન માળખા ધરાવતા કેન્દ્રશાસિત પ્રદેશોનો એકસમાન વર્ગ અસ્તિત્વમાં નથી.

બી. એન. સી. ટી. ડી. અન્ય કેન્દ્રશાસિત પ્રદેશો જેવું નથી.અનુચ્છેદ ૨૩૯એએના આધારે, એન. સી. ટી. ડી. ને "સુઇ જેનરિસ" નો દરજ્જો આપવામાં આવ્યો છે, જે તેને અન્ય કેન્દ્રશાસિત પ્રદેશોથી અલગ પાડે છે.

સી. એન. સી. ટી. ડી. ની વિધાનસભા સૂચિ II ની સ્પષ્ટ રીતે બાકાત કરેલી એન્ટ્રીઓ સિવાય સૂચિ II અને સૂચિ III માં એન્ટ્રીઓ પર ક્ષમતા ધરાવે છે. સૂચિ–૧ની એન્ટ્રીઓ ઉપરાંત, સંસદ એન. સી. ટી. ડી. ના સંબંધમાં સૂચિ–૨ અને સૂચિ–૩ની તમામ બાબતો પર કાયદાકીય ક્ષમતા ધરાવે છે, જેમાં અનુચ્છેદ ૨૩૯એ. એ. (૩) (એ) ના આધારે એન. સી. ટી. ડી. ના કાયદાકીય ક્ષેત્રની બહાર રાખવામાં આવેલી એન્ટ્રીઓનો સમાવેશ થાય છે.

ડી. એન. સી. ટી. ડી. ની કાર્યકારી સત્તા તેની કાયદાકીય સત્તા સાથે સહ–વ્યાપક છે, એટલે કે, તે તમામ બાબતો સુધી વિસ્તરશે કે જેના સંદર્ભમાં તેની પાસે કાયદો બનાવવાની સત્તા છે;

ઈ. ભારત સંઘ પાસે સૂચિ II માં માત્ર ત્રણ એન્ટ્રીઓ પર કાર્યકારી સત્તા છે, જેના પર એન. સી. ટી. ડી. ને કાયદાકીય ક્ષમતા નથી.

એફ. સૂચિ II અને સૂચિ III માં પ્રવેશના સંદર્ભમાં એન. સી. ટી. ડી. ની કાર્યકારી સત્તા બંધારણ દ્વારા અથવા સંસદ દ્વારા ઘડવામાં આવેલા કાયદા દ્વારા સંઘને સ્પષ્ટ રીતે આપવામાં આવેલી કાર્યકારી સત્તાને આધિન રહેશે.

છ. અનુચ્છેદ ૨૩૯ એએ (૩) માં 'જ્યાં સુધી આવી કોઈ બાબત કેન્દ્રશાસિત પ્રદેશોને લાગુ પડે છે ત્યાં સુધી' શબ્દસમૂહને રાજ્ય સૂચિ અથવા સમવર્તી સૂચિમાં પ્રવેશ પર એન. સી. ટી. ડી. ની કાયદાકીય સત્તાને વધુ બાકાત રાખવા માટે વાંચી શકાતો નથી, જે વિષયોને સ્પષ્ટપણે બાકાત રાખવામાં આવ્યા છે.

એચ. અનુચ્છેદ ૨૩૯એએ (૩) માં "આ બંધારણની જોગવાઈઓને આધિન" શબ્દસમૂહના સંદર્ભમાં, એન. સી. ટી. ડી. ની કાયદાકીય શક્તિને બંધારણના વ્યાપક સિદ્ધાંતો અને જોગવાઈઓ દ્વારા માત્ર મર્યાદિત નહીં પણ માર્ગદર્શન આપવું જોઈએ; અને

i. એન.સી.ટી.ડી. પાસે "સેવાઓ" પર કાયદાકીય અને કાર્યકારી સત્તા છે, એટલે કે સાતમી અનુસૂચિની સૂચિ II ની એન્ટ્રી ૪૧ કારણ કે:

(I) સામાન્ય કલમ અધિનિયમ ૧૮૯૭ની કલમ ૩ (૫૮) હેઠળ રાજ્યની વ્યાખ્યા બંધારણના ભાગ XIV માં "રાજ્ય" શબ્દને લાગુ પડે છે.આમ, ભાગ XIV કેન્દ્રશાસિત પ્રદેશોને લાગુ પડે છે; અને (

(૨) અનુચ્છેદ ૩૦૯ની જોગવાઈ હેઠળ નિયમ બનાવવાની સત્તાનો ઉપયોગ રાજ્ય સૂચિની એન્ટ્રી ૪૧ પર કાયદો બનાવવાની યોગ્ય સત્તામંડળની કાયદાકીય સત્તાને દૂર કરતું નથી.

૧૬૫. અમે ૬ મે ૨૦૨૨ના આદેશ દ્વારા આ બંધારણીય બેન્ચને મોકલવામાં આવેલા મુદ્દાનો જવાબ આપ્યો છે.રજિસ્ટ્રી વહીવટી બાજુએ ભારતના મુખ્ય ન્યાયાધીશના નિર્દેશો પ્રાપ્ત કર્યા પછી આ અપીલના કાગળો નિકાલ માટે નિયમિત બેન્ચ સમક્ષ મૂકશે.

સંદર્ભનો જવાબ

This judgment has been translated using AI Tool – SUVAS.

==========

અસ્વીકરણ: સ્થાનિક ભાષામાં અનુવાદિત આ ચુકાદા/હુકમનો હેતુ પક્ષકારોને તેમની ભાષામાં જાણકારી ઉપલબ્ધ કરાવવા માત્રનો છે અને તેનો અન્યથા ઉપયોગ થઈ શકશે નહિ. અન્ય તમામ વ્યવહારિક તેમજ સરકારી ઉદ્દેશો માટે મૂળ અંગ્રેજી ચુકાદો/હુકમ જ પ્રમાણિત અને માન્ય રહેશે.

DISCLAIMER: The translated judgement in vernacular language is

meant for the restricted use of the litigant to understand it in his/her language and may not be used for any other purpose. For all practical and official purposes, the English version of the judgement shall be authentic and shall hold the field for the purpose of execution and implementation.